ద్వితీయ ముద్రణ

1958 సెప్టెంబరు

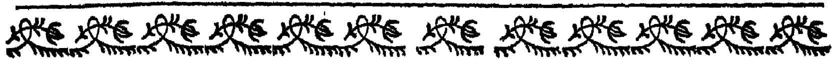
వేయి ప్రతులు

వెల 1-12-0

ముద్రణ :

విక్టరీ ప్రెస్,

విజయవాడ-1



హెచ్చరిక

ఈ భీష్మబ్రహ్మచారి నాటకము కాపీరైటుయొక్క సర్వ హక్కులు గ్రంథకర్తగారైన కీర్తిశేషులైన సోమరాజు రామానుజరావుగారివలన నేనుపొందియున్నాను. కావున నా వ్రాతమూలకమైన పర్మిషన్ లేనిదే యే సంఘము గాని, యే నటుడు గాని ప్రదర్శింపరాదు. మరియు గ్రామఫోను రికార్డింగు, టాకీ స్క్రీనింగు, యితర భాషలలోనికి తర్జుమాలు వగైరాలు చేయకూడదు. అట్లు అతిక్రమించినవారలు నేను జరుపు సివిల్ క్రిమినల్ చర్యలకు బాధ్యులగుదురని యిందుమూలముగా తెలియపరచడమైనది.

ఇట్లు, కాపీరైటు హక్కుదారుడు,

కురుకూరి సుబ్బారావు సన్

(స్వరాజ్య వెంకట సత్యనారాయణరావు)

ప్రొప్రయిటరు,

సరస్వతీ బుక్ డిపో

నెల్లూరు, పవరుపేట, తాడేపల్లిగూడెం.



ఇందలి పాత్రలు

—: పురుషులు :—

శంతనుడు
భీష్ముఁడు
దాశరాజు
కాశీరాజు
సుధానిధి
పరశురాముఁడు
భటుఁడు
ధృతరాష్ట్రుఁడు
శకుని
ముగ్గురు బ్రాహ్మణులు
శిఖండి
వ్యాసుఁడు
కేసవుఁడు
దాశరాజు మంత్రి
శబరబాలుఁడు
సాళ్వుఁడు
విచిత్రవీర్యుఁడు
శ్రీకృష్ణుఁడు
దుర్యోధనుఁడు
కర్ణుఁడు
అర్జునుఁడు

—: స్త్రీలు :—

గంగ
దాశరాజు రాణి
అంబాలిక
దాసి
ద్రౌపది
సత్యవతి
అంబ
అంబిక
మాధవి

విదూషకులు, స్వయంవరము రాజులు, భటులు, మొదలగువారు వత్తురు.

పదిమందితో ప్రదర్శింపవచ్చును.

భీష్మబ్రహ్మచారి

అను

సంపూర్ణభీష్మచరిత్రము

ప్రథమాంకము

1 వ దృశ్యము.

ప్రదేశము—హస్తినాపుర రాజప్రాసాదము.

(ప్రవేశము—శిశువును చేతనుంచుకొని కోపముతో గంగ;

బ్రతిమాలుచు శంతనుడు.)

(అనుబంధము 1)

గంగ : ప్రారంభమునందలి మనసమయ మిదియేగద?

శంత : సమయ మను మిషచే బుత్త్రిల సమయించుట నీకు న్యాయముగాదు.

గంగ : నామతమున కిదియే పరమన్యాయము.

శంత : ప్రకృతిభిన్నమైన నీన్యాయము నింద్యమైనది. నీవు రాక్షస జన్మమును గాంచితివి.

సీ. సర్వప్రపంచ నై - సర్గికంబైనట్టి
మాతృవాత్సల్యంబు - మంటఁ గలిపి
పశుపక్షితతికి స్వ - భావమై వెలసిన
పుత్త్రప్రణాత్మను - బోనడంచి
ఈనినతోనె సం - తానంబు దిగమ్రింగు
భయద శార్దూల భా - వంబుఁదాల్చి
అతిదుష్టులగు దాన - వాధములేసేయని
లలితపుత్త్రవధాభి - లాషఁగాంచి

గీ. పురుడుఁబాయనివారి నె - త్తురుశిశువుల
నిప్పటికిఁ దిగమ్రింగితి - వేడుగురిని
సుతుని నష్టముఁ బొలియింపఁ - జూతు వీవు
రాక్షసీ! యింతకన్న నె - గ్గేలు మేలు!

గంగ : మహారాజా! నీయాగ్రహ మెవ్వరిపైఁ బ్రయోగించెదవు? చాలుఁ జాలు. నీవాదమును చాలింపుము. స్వపుత్త్రీమృతి వీక్షణమే నాకానందము. అందుల కనుమతించితివా యిచ్చట నుందును. లేదా నాదారి నేను జూచుకొందును.

శంత : ఓపుత్త్రప్రాణహారిణీ! మూఢుఁడనై నీమోహమున మునింగి మినుమన్నుఁగానక పుత్రసప్తకముం గోలుపోయి వెకలినైతిని. ఇఁక నిన్ను గౌరవింపను. నీయిష్టము.

(పాట 1)

గంగ : ఓరాజా! ఏమి నీ బుద్ధివైశద్యము! నీవు తొలుతనే మోహంబున మునుఁగనిచో నేనులేను. పుత్త్రిసప్తకములేదు. ఏటికీలేనిపోని పోకడలఁ బోయెదవు? నా తనయుని నాయిచ్చవచ్చినరీతి గాపించుకొనుటకు నీ యాక్షేపణమేమి?

శంత : అనర్థమగు వాదమును నిరాఘాటముగఁ గావింపదొరకొంటివి. ఓమహామారీ! నీకిదేమి పోగాలము!

ఆ. శాంతమునఁ జను నవ్వ - జాబిల్లి వెదఁజల్లు
మహితవదన చంద్ర - మండలంబు
గనిన, నెట్టిచింత - లును బాయు, సుకుమారుఁ
జంప నెటులఁగల్గె - సాహసంబు.

గంగ : నాకు నీవిన్నిమాటలు చెప్పనక్కరలేదు. నీవు చెప్పఁ గొనఁ దగినదియు నేను వినఁ దగినదియు నగు మన సమయము మన సమాగమ ప్రథమదివసముననే యైనది.

(అనుబంధము 2)

చరిత్రచర్వణ మిప్పుడేల ? నేను మహామారినే యగుదును. ఇట్టిదానికిఁ గాఁ కేగదా నీయిచ్చవచ్చిన పనికి నేనాటంకము చెప్ప నని ప్రతినచేసితివి. నీవెట్టివాఁడవు గావలయును ?

శంత : ఓ వలుగాకీ! నీయిచ్చవచ్చిన పనికి నేనాటంకము చెప్ప నన్న మాటనిజమే. గాని యిష్టమువచ్చిన పనియనినఁ బుత్త్రి సంహారమను నర్థముగలదా?

గంగ : ఆఁ! కలదు. పుత్త్రిసంహారము నాకిష్టమైనప్పుడు దానిక దే యర్థము.

శంత : ఆహాహా! అందులకై నీవెట్టివాఁడవు గావలయునని నన్న ధిక్షేపించుచుంటివా ? పుత్త్రిసంహార మిష్టమైన పొలఁతిరాక్షస పిశాచ జన్మములందునులేదే ? కాకిపిల్ల కాకికి స్వర్గలోకము. ఈ సౌందర్యమునకు, ఈ సౌజన్యమునకు నీకీ దురాకాంక్ష యెట్లుకలిగె-ప్రియా ! నిన్ను మిగులఁ బ్రార్థించువాఁడ. నామాట వినుము.

(అనుబంధము 3)

గంగ : రాజా ! పుత్త్రుని విడువలేక నీవింత యాందోళనము పాలుగావ లదు. నీవు పుత్త్రునితో క్షేమముగా నుండుము-నీకును నాకును నీనెత్తుటిగ్రుడ్డుమూలమున ఋణము తీరిన దనుకొందును.

శంత : నీవు నన్ను విడువనైన సంకల్పించెదవుగాని పుత్త్రుని విడువలేవా ?

గంగ : విడువను –

శంత : ప్రాణప్రియా ! తిన్నఁగా నాలోచించుకొనియే మాట లాడుచుంటివా ?

గంగ : ఇప్పు డాలోచించున దేమున్నది ?

(పాట 2)

రాజేంద్ర ! ఆనాఁడు, మన యిరివురి కడగంటిచూపుల సంకె ళ్లతో మరుఁడు మన హృదయముల రెంటిని ముడి వైచిననాఁడు, విబుధస్రోతస్వినీతటంబున నాచేసిన సమయము, నీవొనర్చిన

యంగీకార ప్రమాణము నీవీనాఁడాలోచించియే మాటాడుచుంటివా? నాయిష్టమున కీవెప్పుడడ్డు చెప్పిన నప్పుడు నేనిన్ను విడిచి పోదునన నీవట్లయని యంగీకరించితివిగదా? మీఁదు మిక్కిలి నన్నాలోచించియే మాటలాడుచుంటివా? యని ప్రశ్నించుచుంటివా? ఆహా! ఏమి నీయనురాగబలము!

శంత : అనురాగబలమునఁగాదా యనుంగుబిడ్డల నేడుగురిని బలి యొసంగితిని?

గంగ : ఎనిమిదవవానిఁగూడ నొసంగరాదా?

శంత : ఛీ! కుమారహంత్రీ! కొంటెబాలు రాటలకై నోరులేని మండూకముల రాలంగొట్టి చంపినట్లు, సొగసారు రింగిణీపురువుల మెడల కురులువోసి గిరగిరఁదిప్పి గడతేర్చినట్లు, నవనవలాడు పల్లవంబుల గిల్లి వేసినట్లు, అమాయకులు సుందరాకారులు సుకుమారులు నగు నాబిడ్డల నేడుగురిని, ఇన్నటికి నాయంత వారు గాఁదగిన వంశోద్ధారకుల నీపొట్టఁ బెట్టుకొంటివి! "పున్నామ్నో నరకత్రాయతీ ఇతిపుత్రః" యను వేదవాక్యము గణింపక కామాంధకారమ్మునఁ గన్నుఁగానక ఇహపరమ్ములు నీవేయని విశ్వసించి పుట్టిన నందనులఁ బుట్టినట్లు కత్తికి బలి యిచ్చినట్లు నీకడుపునఁబెట్టి నీళ్లువోసితి—ఎనిమిదవవానిఁగూడ నొసంగి నీమాయాంధకూపమున దరిఁగానక మునుకలు వెట్టుమనుచుంటివా? ఛీ! ఛీ!!

(అనుబంధము 4)

నాకుమారుని నాకిమ్ము—నీదారిని నీవుపొమ్ము. (కుమారుని లాగికొనుచున్నాఁడు.)

గంగ : (చేతులుజోడించి) వాణీధవా! శాపవిముక్తి దయసేయుము. (విమానమువచ్చుచున్నది)

శంత : (ఆశ్చర్యముతో) ఆహా! వాణీధవుఁడేమి? శాపవిముక్తియేమి? యీవిమానమేమి? ఇదియంతయు నేమో మాయగా నున్నది. ఓదేవీ! నాకుం దేహముఁ దీర్పనము—

గంగ : శంతను మహారాజా! మన మిరువురి పూర్వజన్మచరిత్రము నెఱింగినఁగాని నీసందియము తీరదు. దానివాకొనెద నాకర్ణింపుము. నేను గంగాదేవిని. పితామహుశాపంబున మనుష్యస్త్రీ రూపంబున నిన్ను సేవింపవచ్చితి. నీవుపూర్వజన్మమున నిక్ష్వాకు వంశమ్మున జనించి మహాభిషుండనుపేర మహీతలంబుఁ బాలించి హయమేధసహస్రంబును రాజసూయశతంబును బొనరించి, తత్పుణ్యప్రభావంబున సత్యలోకంబునకుం జని దివ్యర్షి జనంబులతోఁ గొలువుదీర్చియున్న పితామహు సేవించుచుంటివి. అయ్యవసరంబున స్త్రీరూపధారిణినై యేనచ్చటకు విధాతృసందర్శనమున కరుదెంచితిని. ఆబ్రహ్మసభలో నేను దివ్యమునీంద్రులయు వాణీపంకజాసనులయు ప్రసంగముల నాలింపుచు నేమఱి నిల్చియుండ ననిలాహతింజేసి నాయూరుమూలము బయలుగా నావస్త్రముదొలఁగె. దేవర్షులు పరాఙ్ముఖులైరి. నేను తెలివిదెచ్చుకొని పుట్టము సవరించుకొను నంతలో నీవు సాభిలాషుండవై నాదెస నవలోకించుచుంటివి. అదిచూచి కమలభవుండు నీయెడఁ గరమ్ముగినిసి నిన్ను మర్త్యయోనింబుట్ట శపించె. అప్పుడు నేను నీమహానుభావంబునకు రూపసౌందర్యములకు, నీకు నావలనఁగల్గిన శాపంబునకుఁ బరితపింపజొచ్చితి. నాపరితాపము నెఱింగి కమలయోని నాయెడంగినిసి మర్త్యయోనింబుట్టిన మహాభిషునకు నీవు కాంతారూపధారిణివై నీగర్భమ్మున నష్టవసువులు నందనులై జన్మించువఱకు భార్యవైయుండునది యని శపించె. మనకుఁ గల్గిన బిడ్డలష్టవసువులే!

శంత : పరమపావనులగు నష్టవసువులు మర్త్యలోకంబున జన్మించుట కేమికారణము! మఱి పుట్టినవారి పుట్టినట్లు నీవుగంగంద్రోయుట కేమి హేతువు?

గంగ : దానికిఁ గారణము వసిష్ఠశాపము——

శంత : వసిష్టుడేల శపించినాఁడు?

గంగ : బ్రహ్మర్షి శేఖరుండగు వసిష్ఠుని దర్శింప నష్టవసువులు భార్యా సహితులై యొకనాఁడరుదెంచి తదాశ్రమమున వశిష్ఠునకునిచ్చక వచ్చిన వస్తువు లాజ్ఞామాత్రమున నందిచ్చు నందినియను నతని హోమధేనువును గని దురాశాపీడితులై దాని నపహరించిరి. మునియు యోగదృష్టిని నిజంబెఱింగి మానవయోనిఁబుట్ట వారిని శపించె - వారాతని పదములంబడి మర్త్యంబున బెద్దకాలం బుండకుండునట్లుగా శాపవిముక్తి ననుగ్రహింప వేఁడ దయాళుయుండై యాబ్రహ్మముని మీయభిమతంబగు- నయిన మీయగ్రజుఁడు ప్రభాసుండీ దురాలోచనకు మూలము గావున వాఁడు మాత్రము మానవలోకంబునఁ జిరకాలంబుండుఁగాక యని వచించె—ఆ ప్రభాసుండే యీశిసువు—వీఁడు మహాపరాక్రమవంతుఁడై యశోవంతుఁడై యెసంగగలఁడు—మఱియొకమాట—వీఁడయిదేండ్లవాఁడయినంతట నేనరుదెంచి వీని సురలోకంబునకుఁ గొనిపోయి సమస్తశాస్త్రంబులనేర్పించి పిమ్మట నీకప్పగించెద. అంతవఱకు వీఁడు నీచెంతఁబెరుగుఁగాక- శంతనురాజేంద్రా! సెలవు.

(విమానము నధిరోహించును. విమానమెగిరిపోవును.)

శంత : (ఆశ్చర్యముతోఁ జూచుచుండును)

(యవనిక వ్రాలును)

* 2. వ దృశ్యము.

ప్రదేశము—ఆశ్రమము.

ప్రవేశము—ఈశ్వరధ్యానము సేయుచు వ్యాసుఁడు.

(అనుబంధము 5)

(ప్రవేశము—కుమారభీష్ముఁడు)

కుమా : వ్యాసమునీంద్రా! నమస్కారము.

వ్యాసు : అద్వితీయోభవస్తు—గాంగేయా! కూర్చుండుము?

---

*ఇట్టిగురుతుగల రంగములు, భాగములు శ్రీమైలవరము బాలభారతీ నాటకసమాజకవి, ము. వేం. చెన్నకేశవులుగారు వ్రాసినవి.

కుమా : (కూర్చుండి) మహానుభావా!

ఆ. పరశురామమూర్తి - బాహ్యవైరులఁగెల్చు
శస్త్రవిద్య నాకొ - సంగినట్టు
లంతరరులఁగెల్చు - నట్టివిద్యను జాలి
నాకనుగ్రహింపు - లోకమాన్య!

వ్యాసు : శాంతనవా ! అంతర్వైరి నిర్మూలనమునకు ధర్మరహస్యము నెఱుంగవలయును.

కుమా : అది యగాధమని పెద్దలు వాకొందురు. నాబోటియల్ప—

వ్యాసు : ఆపగాతనయ! ఈప్రపంచమున నల్పమేమియు లేదు. సర్వము జగదీశ్వరస్వరూపము—జగదీశ్వర స్వరూపమగు నీ ప్రపంచముకొఱకు స్వార్థమును బలియొసంగుటయే ధర్మరహస్యము నెఱుంగుట—

కుమా : బోధపడుచున్నది.

వ్యాసు : సురనదీనందన! నిరంతర మీస్వార్థ త్యాగ మంత్రమును జపించుచుండుము—ధన్యుండవయ్యెదవు—భారతవీరపితామహుండ వయ్యెదవు. నిఖిల జగత్సృష్టిపాలనవిలయక్రియాసమర్థుండగు సర్వేశ్వరుఁడు శ్రీకృష్ణుఁడు త్యాగవీరుండవగు నిన్ను లయ మొనరింప సమర్థుఁడై నీమరణమునకు నిన్ను భిక్షింపఁగలఁడు.

(అనుబంధము 6)

కుమా : మహాత్మా! ధన్యోస్మి—

చ. నిరవధికంబు నిర్మలము - నీయుపదేశ మిదే ధరించితిన్
శిరమునయందు భక్తిఁదుల-నీదశమ...లెఁగాని, క్షుద్రుఁడన్
నరుఁడ భవత్సుబోధల న - నారత మాచరణమ్ము సేయఁగా
స్థిరశక్తి నాకు గల్గుటకు - దీవన లీయవె శిష్యవత్సలా!

వ్యాసు : శంతనుతనూజ! నిన్నాశీర్వదించుచున్నాఁడ. పరమాత్మ నీకు హృదయస్థైర్యము ననుగ్రహించుఁగాక.

కుమా : అనుగ్రహింపఁబడితిని. (యవనిక వ్రాలును.)

ఇది ప్రథమాంకము— (సంపూర్ణము)

భీష్మ బ్రహ్మచారి

ద్వితీయాంకము

1వ దృశ్యము.

ప్రదేశము—యమునాతీరము.

ప్రవేశము—శంతనుఁడు—కేశవుఁడు.

శంత : కేశవా! ఇదియొక యనాగరిక ప్రదేశమని నాకుఁ దోఁచు చున్నది. చూడు.

సీ. చేపలపోలుసును - జేర్చిన కసవుపై
మూఁజూచి దోమలు - ముసురుచుండ
గంగాలహరినుండి - గడలఁదెచ్చిన వల
లంచితమ్ముగ నెండ - నాఱుచుండ
ఎండిన చేపల - మెండైనవాసన
లఖిల దిశావళి - నలముచుండ
లవణంబురాఁచి య - ల్లన నెండవేసిన
వరమత్స్యతతు లెండ - మెఱయుచుండఁ

గీ. కృష్ణవర్ణ దేహములతోఁ - గ్రింద జాను
వులనుమీఱని లఘుచేల - ములనుదాల్చి
జడు లనాగరిక ప్రజల్ - సంచరించు
నిది శబరవాటమని తోఁచు - మదికిమిత్రుఁడ!

కేశ : మిత్రమా! శంతనుమహారాజా! ఈ మత్స్యములు పెండ్లివారి విందులకుఁ దేఁబడిన కూరగాయలవలె నిందు సమకూర్పఁబడి యున్నవి సుమా!

శంత : కేశవా! పెండ్లికూఁతురు కనఁబడకయే నీవొనర్చిన యుపమాన రీతి యుక్తముగా లేదుసుమా!

కేశ : శంతనుమహారాజా! అటుచూడుము. చూపుమేరదూరమున నాావేలికి సూటిగా యమునానదీమధ్యమున నొక నావను గడపుచు వచ్చుచున్న యంగన ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుచు వచ్చుముగఁ బెండ్లికూఁతురులాగుననే కనఁబడుచున్నదికదా?

శంత : ఔనుసుమా! కేశవా! ఎంతటి సౌందర్యశాలిని యీ మానిని.

(అనుబంధము 7) (పాట 4)

గీ. ధరకు డిగ్గిన వరతటి - త్కాంతియేమొ?
తనువుఁదాల్చినయట్టి సౌం - దర్యమేమొ?
క్రమ్మఱ ననుగ్రహించిన - గంగయేమొ?
కానుపించుచున్నయది దృ - క్పర్వముగను.

సఖుఁడా! యీశబరపల్లిలో సహజముగ మనకుఁ దోఁపవలసిన మత్స్యదుర్గంధమునకు మారుగ నొకవిధమగు సుగంధము ఘ్రాణపరిచితంబగుచున్నది. చూడు—ఈపరిమళము తప్పక యీ యొవ్వలకువ్వనుండియే వచ్చుచున్నదని నానమ్మకము.

చ. తఁముల ముగా బెడఁగు జను - దోయినిమూసినయట్టి చేలమే క్రమము గ జానుయుగ్మమును - గప్పెడునంతకు డిగ్గఁ, గానదే హాము నగపాలు షోడశక - శాన్వి[illegible] నెంచ పసిండియుంబలెన్ సుమహితకొంతె వెలింగెడు న - సుంధర నీ సతి జాతి యెద్దియో!

కేశ : మహాప్రారమున ని తడిమంతలాగున నీ శబరాలయమున వేఱు జాతి స్త్రీ యెక్కడినుండి వచ్చును?

శంత : ఆహా! విధాత నికరచనాచాతుర్యము గంతయు నీ[illegible]వేణిని సృజించుటలోఁ గనఁబఱచుకొన్నాఁడు! ఏమి యీ కాంతా సౌందర్యము!?

కేశ : రాజా! నీవేమియో వర్ణించుచుంటివిగాని నాకంటికి కాంత యీకాంత యనసేల? ఆడువారందఱు నందముగానే యుందురు.

శంత : కేశవా! ఈ మదిరాక్షిని మాటాడింతము.

(యమునలో నావఁద్రోసికొనుచు సత్యవతి ప్రవేశించుచున్నది)

శంత : (సమీపించి)

చం. ఎవని తనూజ వీవు జల - జేక్షణ ! యీ జలమధ్యమందు వీ
వవిరళరీతి నావను బ్ర - యాణము సల్పఁగ హేతు వేమి! నీ
ప్రవిమలనాసు మెచ్చ్యది? భ - వన్మృదుకంఠరవంబుతోడ నా
చెవినిడు త్వత్కథానకము - శీఘ్రము మత్తగజేంద్రగామినీ!

సత్య : నన్ను సత్యవతి యందురు - నాతండ్రి యీ శబరాలయమునకు ఱేడు. మత్స్యాకర్షణమునకై నేనిందుఁ దిరుగుచుందును. ఇదియే నావృత్తి.

శంత : నీవు మత్స్యాకర్షణ వ్యాపారవనికదా వచించెదవు. నీకడ వృత్తిసహజమగు దుర్గంధమునకు మాఱుగ నీసుగంధ మెట నుండివచ్చెను - అదిగాక

గీ. శబరవంశజాతము నీదు - జన్మమరయ
మేని సౌందర్యమా యుని - మిషులకైన
నలరఁబోనిది కను విస్మ - యంబు గలిగె
నీవిలాసంబు విభ్రమా - న్వితము నూవె!

సత్య : కొన్నాళ్ళకుఁ బూర్వము పరాశరమహర్షి యీ నావయందే యెక్కి యమునానదిని దాటుచు నన్నుఁ గాంచి- (అని లజ్జించు చున్నది.)

శంత : తెలిసినది - తరువాత జరిగినసంగతి నెఱింగింపుము.

సత్య : కన్యాత్వముననే నాకు పరాశరు నను గ్రహమున వ్యాసుఁడను బాలుఁడు జన్మించెను. దైవచిత్రగతిచే నాబాలకుఁడు జన్మించిన తోడనే తపంబునకుఁ జన నరిగెను. అప్పుడు పరాశరు సనుగ్రహ మున మత్స్యగంధనగు నేను యోజనగంధిగా మారితిని. మఱి యు, మహానుభావుండగు నమ్మహర్షి తన తపః ప్రభావమున నా కన్యాత్వము భంగము కాకుండను, సంకన నేకవరంబులు నొసంగి నిజేచ్ఛం జనియె.

(ప్రవేశము—శబరబాలుడు)

శబ : అక్కో-! సత్తెవాతీ! సత్తెవాతీ!

సత్య : మాతమ్ముఁడు వచ్చినాఁడు. నేనరుగవలెను.

శబ – అకో్కయ్ బద్దబద్దగుల్లాలు, ఆటిమూాతులకు కల్లేలు – ఆట్ని మీాద బల్లేలు. (రాజునుచూచి భయముతో) అకో్కయ్! బూచి, బూచి. కలుత్తాలు– కలుత్తాలు– పాలిపోదాం పాలి పోదాం.

(సత్యవతి నీడ్చుకొనుచు నిష్క్రమించును)

శంత : (విస్మితుడై చూచుచుండును)

కేశ : మిత్రమా! అమాయికయగు నీబాలిక యెంత నిష్కపటకముగ సత్యమును వెల్లడించినది – నాగరికు లందిట్టి వర్తనము గానము సుమా!

శంత : కేశవా! నడుమ నీబాలుడొకడు వచ్చి సత్యవతి నీడ్చుకొని పోయెనే? ఏమిసేయుదము?

కేశ : నీహృదయ మీాశబరకన్యక యందు లగ్నమైనట్లున్నది.

శంత : కేశవా! నీవు నిజము గ్రహించితివి. కర్తవ్యమేమి?

కేశ : దీనికింత యోచనయేల? చక్రవర్తివగు నీకాటంక మేమి? వల్లియ కరిగి యీాబాల జనకు నడుగుదము రమ్ము.

శంత : మంచిది. పోదము. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

దృశ్యము 2

ప్రదేశము—దాశరాజు గృహము

(ప్రవే – కోపముతో నటునిటుదిరుగుచు దాశరాజు

(పాట 5 అనుబంధసంఖ్యలో 8)

దాశ : అందరికిదే పోయేకాలం పుట్టాల? ఒకళ్లూ నామాట యిన డంలేదు. నామాట గడ్డిపరకనుకున్నారు. నేసచ్చిపోతా.

మంత్రి : (ప్రవేశించి) మారాజా! చాణా కోపంమీాదుండారు?

దాశ : మంతిరీ! నేచచ్చిపోతా!

మంత్రి : మారాజా! మీారు–

దాశ : మారాజా గీరాజా మాటలు నాకక్కర్లేదు. తిన్నగా వస్తేత్తే సెయ్యాల్సింది లేకుంటే తోక మడతెట్టాల్సిందే!

మంత్రి : పనిసేత్తానే ప్రుభానుగా !

దాశ : నువ్వు–మంతిరి ! ఇగో యిటుండావా ?

మంత్రి : సిత్తం–

దాశ : సిత్తం గిత్తం అనాల్సినపన్లేదు. దొంగనాయాళ్లనే మాటలు నాదెగ్గెర కట్టిపెట్టు.

మంత్రి : కట్టిపెట్టాను.

దాశ : నేసచ్చిపోతా !

మంత్రి : ఇప్పుడంత గాసార మేమొచ్చిందీ !

దాశ : వొక్కళ్లూ నామాటినడంలేదు. అందరికీ పెద్దరోగమొచ్చిందీ– రాణికీ నాకు యియ్యాలటితో చరిపోయింది. అందుకని సచ్చిపోతా–

మంత్రి : అప్పుడే సచ్చిపోతే రాజ్జెకారమో మరి ?

దాశ : ఆఁ ! అవును. ఆమాట నిబద్దికమే – కాని రాజ్జెకారానికి నువ్వుండావుగా !

మంత్రి : మంతిరెక్కడైన రాజ్జెకారంచేత్తాడా మారాజా !

దాశ : అవును. ఆమాటనిబద్దికమే. ఐతే యేం చెయ్యమంటావు ?

మంత్రి : నామాటిని యిప్పుడుసచ్చిపోకండి ! తరాత చావకాచంగా సచ్చిపోవాచ్చును !

దాశ : నాకంతా అదోకయిదంగావుంది మంతిరీ ! నేనిప్పుడు చత్తే రాజ్జెకారం ఆగిపోవాల్సిందే అంటావా !

మంత్రి : తప్పకుండా ఆగిపోతుంది. నిలబడిపోతుంది.

దాశ : అయితే యిప్పుడు సచ్చిపోను.

(దాశరాజురాణి కోపముతోఁ బ్రవేశించుచున్నది)

రాణి : సచ్చిపోతా–సచ్చిపోతానని పెతాపాలేడవకుంటే సచ్చిపోరాదూ ?

దాశ : సచ్చిపోమని చెప్పడానికి నువ్వో తెవు !, నాయిట్టమొచ్చినప్పుడు సచ్చిపోత– నువ్వన్నప్పుడల్లా సచ్చిపోతానేంటి ! ఏం మంతిరీ !

మంత్రి : అంతే

రాణి : నేనీరాజ్జానికి రాణిని. నామాటచాగాల్సిందే. నేను సెప్పిం తెరాత వోడైనసరే చావాల్సిందే! ఏం మంత్రిరీ!

మంత్రి : అంతే

దాశ : నువ్వు రాణివైతే నేను రాజుని- నామాటా చాగాల్సిందే. ఏం మంత్రిరీ!

మంత్రి : అంతే

రాణి : సచ్చినామాలా! మంత్రిరిదెగ్గిర పెతాపం సూపుతుండావా మంత్రిరీ! నిన్నియ్యాలనించి పనిలోంచి తీసేశా పో. పో.

మంత్రి : సిత్తం.

దాశ : మంత్రిర్ని పనిలోంచి తీచేత్తే రాజ్జెకారం సాగడమెట్టా?

రాణి : అబ్బ! మాగొప్పరాజ్జెకారం తగలమడ్డది. మీాయిద్దరూసచ్చి పోండ్రా! రాజ్జెకారం నేనడుపుకుంటా-

రాజు : ఏం మంత్రిరీ!

మంత్రి : రాణి సెపితే సచ్చిమోాయిన రాజు నెక్కడైనా సూశారా మారాజా!

దాశ : అవును-ఎక్కడనైన సూశామా! నే సచ్చిమోాను. నాయిట్ట మొచ్చినప్పుడు సత్తాను- ఏం మంత్రిరీ!

మంత్రి : అంతే!

రాణి : యెదవకోడుకుల్లారా! మీారిద్దరూకలిచి నామాట సాక్కుండా సేత్తుండారా! మీాకు పొరకపూజ కావాల్సిందే - వుండండి. (నిష్క్రమించును)

(పాట 6)

దాశ : ఏం మంత్రిరీ!

మంత్రి : మనమెక్కడికైన పారిపోదాం రాజా!

దాశ : ఎందుకనీ!

మంత్రి : రాణి మాసెడ్డది—సీపురకట్టతెత్తానని పోయింధిగా—

దాశ : తెత్తే తేనియ్యి.

మంత్రి : యీాపు పెట్లగొడుతుందిగా.
దాశ : కొడితే కొట్టనియ్యి—మల్లి కొడదాము.
మంత్రి : మనంకొట్టలేం మరాజా! నామాటవిని పాఱిపోదాం రాండి.
దాశ : ఏరాజైన రాణీకి జడిసి పారిపోయినోడున్నాడా మంతిరీ!
మంత్రి : మారాజా! మీారున్నారుగా!
దాశ : ఎవ్వడూలేకుంటే నేనూపోను. } (కూర్చుందురు)
మంత్రి : అయితే మీాసిత్తం

(శంతనుఁడు కేశవుఁడు ప్రవేశించుచున్నారు)

కేశ : (పరికించి) శంతనుమహారాజా! ఆకార వ్యవహారాదులను విమర్శించిచూడ దాశరాజా యిరుపురిలోఁ బొట్టవాఁడని నాకుఁ దోఁచుచున్నది.
శంత : ఆహా! ఎంతవిపరీతము.

ఆ. తుమ్మవనమునందుఁ – దులసీకుజమువోలె
వంకగర్భమందుఁ – బద్మమట్లు
శూక్తి మధ్యమందు – మాక్తికమట్టు లా
సత్యవతి జనించె – జడునియింట.

కేశవా! సమీాపమునకుఁబోయి మాటాడుదము. రమ్ము.
మంత్రి : రాజా! ఓరో వొత్తుండారు. టీకుగా గూకోండి.
కేశ : దాసరాజవు నీవేనా?
దాశ : నీవేనా అని అడుగుతుండావా? నేను గాకుంటే యింకెవఁడు? నువ్వోఁడవు? ఈనెవఁడు? యెవఁడానువ్వు?
కేశ : ఇతఁడు నామిత్తుఁడు. నాపేరు కేశవుఁడు!
దాశ : మరేదలేకుండా లోవలికిరావడమే! ఏం మంతిరీ!
మంత్రి : అంతే –
కేశ : అపరాధమే జరిగినదే! మేమిక్కడిమర్యాదలనెఱుంగనివారము. క్షమింపుఁడు.
దాశ : ఏరగనోళ్ళచలు రానేకూడదు – మామరేదలెరక్కుంటే సెప్పుతానినండి—

కేశ : వినుచున్నాము.

దాశ : నన్ను సూడాల్సిందనుకోనేవోళ్లు ముందర్తిగా మాబావమరిది గారికి నజరానా పంపాల్సింది.

కేశ : ఓహో – మీబావమరిదిగారికా?

దాశ : ఏం మంతిరీ?

మంత్రి : అంతే–

దాశ : అంతే–

కేశ : చిత్తము–తరువాత–

దాశ : తరువాత, మామంతిరి మేనల్లుడికి కొంచెము దగ్గరగా నిలబడి చలాంకెయ్యాలె–

కేశ : అబ్బో– చాలాయున్నదే– తరువాత–

దాశ : తరాత, మారాణికాడికెల్తే యెంటమనిసిని పంపి నాకాడి కంపుద్ది–అప్పుడు దరిశెనం సేసుకోవాల–

కేశ : మాకిన్ని తెలియకపోవుటచేత నిట్లు వచ్చితిమి. క్షమింపుఁడు.

దాశ : మీరచ టెందుకొచ్చినట్టు?

కేశ : ఈనామిత్రుని మన్మథుఁడు తనబాణములతోఁ గొట్టినాఁడు.

దాశ : ఆడెవఁడూ?

కేశ : వాఁడొకరికిఁ గనఁబడఁడు. వయస్సునఁదున్న స్త్రీపురుషులొకరి నొకరు చూచుకొనిరేని వారిపై. తనబాణములను వేయుచుండును.

దాశ : ఇప్పుడీయ నెవర్ని సూశాడూ?

కేశ : నీ కుమార్తెయగు సత్యవతి నీయన చూచినకతమున,–మన్మథ బాణములచే నీయన బాధింపఁబడెను

దాశ : నాకొమార్తె నీయనసూత్తే – నేనే కొట్టాల్సిందేకాని – ఆడెవఁడూ కొట్టడానికి? ఏంమంతిరీ?

మంత్రి : అంతేమరి!–

కేశ : వానికి వృత్తియే యది గనుక – నామిత్రునిపై బాణములను వదలెను–

దాశ ; అయితే - యీాడిట్టా అందరమీాదా బాణాలేసుకుంటా తిరుగుతుంటాడేం?

కేశ : ఔను-

దాశ : అయితే ఆడిచంగతీ - ఆడిచందరబం కొంచెం కనుక్కో వాలిచిందే - ఏంమంతిరీ?

మంత్రి : అంతే-

కేశ : వాఁడొకరికి చిక్కువాఁడు కాఁడు. ఎవ్వరికిని కనబడఁడు. అందువలననే మీాదగ్గఱకు రావలసివచ్చినది.

దాశ : మరెట్టా!

కేశ : ఆబాధ తీరుటకొక యుపాయమున్నది.

దాశ : ఏంటది?

కేశ : మీా కుమార్తెయగు సత్యవతిని నామిత్రునకు వివాహము చేసినచో, సీబాధతీరును.

దాశ : ఓహో! సిక్కైనమాటే-

కేశ : చిక్కేమియును లేదు. నామిత్రునివంటి యల్లుఁడు మీాకు దొరుకుట కష్టసాధ్యము.

దాశ : అంతగా సెపుతుండారు గనక, అడగాల్సొచ్చింది. ఈయన చంగతంతా మాకు తెలియసెప్పండి.

కేశ : ఈయన హస్తినాపురాధీశ్వరుఁడు రూపసౌభాగ్యసంపన్నుఁడు

మంత్రి : (అదరిపడి) ఏంటీ?—

కేశ : శంతనుమహారాజు.

దాశ : ఏంటీ మంతిరీ?-

మంత్రి : లెగండి-

దాశ : ఎందుకనీ?

మంత్రి : ముందులెగండీ?-

దాశ : చంగతేంటోయ్?

మంత్రి : ముందు లెగమంటేను?— మల్లీ మాత్తాడతమెందుకసీ—లెగండి?

దాశ : నేను రాజుని. నా చిమ్మాచనాని మీరించి లెమ్మనేవోళ్లెవళ్లు?— నేన. లెగను—అంతే—

మంత్రి : మీరు రాజైతే—మీకంటే యీయన పెద్దరాజు—అందరికంటే పెద్దరాజు.

దాశ : అంటే—

మంత్రి : అయ్యో! ముందు లెగండి — ఈయన చెకరవరితి—

దాశ : అయితే లెగాలిచిందే అంటావా?

మంత్రి : ఇంకా కూకుండారా?

దాశ : (లేచును)

మంత్రి : చెకరవరితిగారి నెరక్క— పొయినాం బాబయ్యా—! కురిసీమీద కూకోండి—

కేశ : అక్కరలేదు, నిలువఁబడియే మాటలాడెదము. ముందు మేము వచ్చినసంగతి విచారింపుఁడు.

దాశ : ఏంమంతిరి!

మంత్రి : (అప) ఇది రాణిగారికాడ తీరుమానం గావాల్సినచంగతే—

దాశ : మల్లీ రాణినడగమంటుండావా? ఏరాజైన కోపమొచ్చినరాణిని బతిమాలుకోవడం సూశావా మంతిరి!

మంత్రి : నీబద్దికమేకాని — అమ్మాయిగారిపెళ్లి మాటలొచ్చినప్పుడు రాణికి కోపంరాదు మారాజా!

దాశ : ఐతే — మెల్లమంటావా?

మంత్రి : ఎల్లాలిచిందే——

దాశ : (నిష్క్రమించును)

కేశ : మహాప్రభూ! ఈమర్యాదల నెన్నడైనఁ దిలకించితిరా?

శంత : కేశవా! విస్మితుండనై నిలువఁబడియున్నాఁడను.

కేశ : ఈనాగరకుని పుత్త్రికనేకదా తమరు వివాహమాడఁదలంచినది.

శంత : మిత్రమా! అదేమిచిత్రమోకాని, రూపభాషా వివేకాదుల యం దాజగన్మోహనాంగికిని వీరికినిఁ బోలికయే లేదుసుమా!

సీ. బిసరుహావిభ్రాంతి - ము సరుతుమ్మెదలట్లు,
నెరికురుల్ మొగమందు - విరిసియాడ,
చాలిచాలని జీర్ణ - చేలాంతరమునుండి,
మొనగబ్బిగుబ్బలు - మురిసియాడ,
డాకేలఁగొన్న యీ - తాఁకులబుట్టలోఁ
గడకొన్న చేపలు - కదలియాడ,
అనువుగా నఱచేతు - లను రెంటఁగూర్చిన
చిన్నిమోమున నవ్వు - చిందులాడ,

గీ. వెస పదాంబుపుటంబుల - మిసిమిచాయ-
తో శరీరంబు వింతకాం - తులనుగూడ-
నిత్యసౌభాగ్యవతియైన - సత్యవతికి-
నాటవికులగు వీరికి - సాటిగలదె?——

కేశ : ఆకారాంతఃకరణము లెటులున్నను - వీరికడనేకదా యామెకు నాగరికశిక్ష యలవడినది!

(తరువాత దాశరాజు - రాణిప్రవేశము)

రాణి : (దూరముగ సిగ్గుతో నిలువఁబడియుండును)

దాశ : మంతిరీ!

మంత్రి : చిత్తం-

దాశ : (చెవిలో నేమోచెప్పును)

మంత్రి : (కేశవునిఁజూచి) ఈవిసయంలో మారాణిగారి వుద్దేచం ఏమిటంటే - వుద్దేచంకాదు - పెసినె ఏమిటంటే - మీన చెక రో త్తిరిగారికి యిదొరకు వొవరైనా పెళ్లాలుండారా అని-

కేశ : ఇప్పుడెవ్వరును లేరు- కాని,

దాశ : మంతిరీ ఈ "కానికి" నీకేమైనా అర్థం తెలిచిందీ-

మంత్రి : ఉహూం! నాకేటీపోయిందిగాదు-

దాశ : నాకూ యిడ్డదిగాదు—

కేశ : కాని, అనఁగా— యిప్పుడులేరుగాని, పూర్వము గంగాదేవిని వివాహమాడిరి. ఆకథ ముగిసిపోయినది—

రాణి : ఇగో!—ఇట్టారా—

దాశ : (రాణిదగ్గఱకు పోవును)

రాణి : (దాశరాజు చెవిలో నేమో చెప్పును)

దాశ : మంత్రిరీ! (మంత్రి చెవిలో నేమో చెప్పును)

మంత్రి : (కేశవునితో) ఆ చమందంపిల్ల లోరైనా వున్నారా?

కేశ : ఆఁ! ఉన్నాఁడు. మహాపరాక్రమ నిధియగు గాంగేయుఁడున్నాఁడు.

మంత్రి : అట్లాగయితే— యీలుగాని పనే—

కేశ : ఎందుచేత?

మంత్రి : రాణీగారి ఆలోశ నేంటంటే "మాసత్తెవొతినే మన చకరవరితిగారు పెళ్లాడేట్టుంటే — ఆమెకొడుకే రాజ్యకారానికి రావాలిచింది"—అని.

కేశ : ఇదియా! మీకోరిక? మహారాజా! వింటిరా?

శంత : (నిట్టూర్పువిడిచి) మిత్రమా! వింటిని! అసాధ్యమగు కోరిక కోరఁబడినది! నేనేమి చేయుదును. స్త్రీవాంఛందగిలి — వంశపరంపరాగతంబగు రాజ్యాధికారమును భీష్మునకు గాకుండఁజేసి పెద్దల శాపంబులకుఁ దలయొగ్గలేను — నా విధి యెటులున్న నటులగును. వేఁటకు మరలుదము.

కేశ : దాశరాజా! ఇంకేమియు తిరుగులేదా?

దాశ : ఇది రాణి యిట్టంతేని పని గనుక తిరుగులేదన్న మాటేరా! ఏ మంతిరీ—

మంత్రి : అంతే—

కేశ : రాజేంద్రా! ఇంక వెళ్లుదమా!

శంత : ఇల్లస్యమెందులకు?— (ఇద్దఱును నిష్క్రమింతురు)

రాణి : శావలమ్మోయ్యమన్నట్టు పిల్లనమ్మోయ్యమంటాడుగామాల్సు—చెకరవర్తైతే మనకేం గొప్ప. నేనురాణీని — నాబిడ్డరాణీగారి బిడ్డ — ఏం మంతిరీ—

మంత్రి : అంతే—

దాశ : రాణీ మామంచి పెసినేసిందిగాదు? ఏమంతిరీ—

మంత్రి : అంతే—

రాణి : ఆడితే చెకరవరితినే పెళ్లాడాలె — లేకుంటే మామేనల్లుడు బాసెన్ననే పెల్లాడాల - ఏంమంతిరీ—

మంత్రి : అంతే— (అందఱు నిష్క్రమింతురు)

దృశ్యము 3

ప్రదేశము—హస్తినాపురము.

ప్రవేశము—అట నిటు దిరుగుచు కేశవుఁడు.

కేశ : గంగ తన్ను విసర్జించినప్పుడు నన్నుఁజూచి కేశవా! ఇఁక స్త్రీపరిగ్రహణమున శోకవందనము. నాజీవితాంతము కళత్రస్పర్శ లేకుండఁగడచునుగాక యని పలికిన, శంతను మహారాజేకదా యిప్పుడు సత్యవతీ వ్యామోహమున విరహోత్కంఠితుఁడై శయ్యఁ జేరినాఁడు — ఛీ ఈమానవునికి బుద్ధిలేదుగదా! నేఁడు హితమైనది రే పహితము — నేడహితమైనది రే పుహితము—అనుభవమైనపు డతివైరాగ్యము — మఱునాఁడు మఱపు—సగము వెంట్రుకలు తెల్లఁబడినవి—దంతములును, కాయమును గూడ స్వల్పముగఁ జలించుచున్నవి—పదునాలు గేండ్లు పడచుకొలుకుఁ దత్తఱపడుచు నది లభింపకున్న ఱుత్తు వనుచున్నాఁడు!—(ఇంచుకనవ్వి) తినవెత్తియేకాని కుమార భీష్ముఁడుండఁగా—సత్యవతిని తాను వివాహమాడి ;యవ్వాపౌ కొమరుల నట్లు గద్దెక్కించునుకొ

భీష్మ : (ప్రవేశిస్తూ) కేశవా! ఏమి నీలోనీవు గొణుగుకొనుచుంటివి?

కేశ : ఏమియులేదు.

భీష్మ : కుమార భీష్ముడని నా పేరెత్తితి నదియేమి?

కేశ : నీపేరెత్తితినా?- జ్ఞప్తిలేదే!

భీష్మ : కొంటెబావఁడా! జ్ఞప్తిలేదని యబద్ధము లాడఁదలంచితివా! సత్యవతియనియు, వివాహమనియు ననుకొనుచుంటివి గాదా?

కేశ : ఆఁ! అనుకొనినట్లు జ్ఞాపకము!

భీష్మ : చెప్పెదవా లేదా?

కేశ : అబ్బా! వదలకున్నాఁడే. పుత్రకా! విన్నకొలఁదియు నీకు విచార హేతువేకాని సంతోషము మాత్రముగాదు.

భీష్మ : ఏదైననేమి? ఆర్యా! మోదఖేదములను రెంటిని మానవుఁడు సమానముగ ననుభవింప వలయును. చూడు.

గీ. భీకరములౌ - ఘనాతప వేళలందు-
నిశలఁ బవనాప్తి చల్లని నిదురగాంచి-
వేఁడిగాల్పులకయి పవల్ భీతిఁగొన్నఁ-
దప్పునే యది ప్రకృతి తత్వంబుగాక.—

కేశ : అటులైన- నీతండ్రికొఱకై నీపేరెత్తితిని.

భీష్మ : ఆర్యా! ఈయర్థము నే మరింత విపులముగ నెఱిఁగింపగలవా?

కేశ : ఆహా - నీతండ్రి యానందమునకు నీవాటంకముగ నుంటివి గావున, నింతగా ననుకొనవలసి వచ్చినది.

భీష్మ : హరిహరీ! - గురుమిత్త్రా! ఎంత దారుణమైనమాట చెవిని వేసితివి?

గీ. పిన్నఁట - నెఱుంగ కేమిసల్పితినొకాని-
బుద్ధివచ్చిన పిదప నాపుణ్యమూర్తి-
కహితమగు కార్యమొకటైన - నాచరింప,
నిపుడు కేశవా! యుపచార - మెటుఘటించె!!—

బుద్ధి పూర్వకముగఁగాక — ప్రమాదవశమున నిప్పుడు నేను, తండ్రిగారి యెడల నేమైనద్రోహము గావించియుందును. తద్దోషమును—అందులకు పరిహారమును సైతము నీవే దయామతివై నాకెఱింగింతు వేని — ఆ యపరాధము నుపసంహరించుకొనిన యనంతరమే — క్షమింపుమని పితృపాదుల పాదకమలములం బడెదను.

సీ. విలయ స్ఫులింగ ప్ర — చలితోగ్ర దావాగ్ను
లం దీశరీరంబు — నైనఁ గాల్తు
అర్ణవ కల్లోల — ఘూర్ణమానానూన,
వీచీతతికి సమ — ర్పింతుఁ దనువు—
శార్దూల పంచాస్య — శరభదంష్ట్రాంతర
మున దేహమర్పింప — ననుమతింతు—
సమద పిశాచర — క్షస్సమూహములకు,
నీశరీరము గోసి — యిచ్చువాఁడ

గీ. తండ్రిగారికి నాత్మ హి — తంబుఁ గూర్ప,
నమరవైభవమప్రాజ్య రా — జ్యానుభూతిఁ
దృణముగఁద్రోసి, నిష్ఠుర — దీక్షఁబూని,
బ్రహ్మచర్యము—సన్న్యాస — వ్రతము దాల్తు.

కేశ : యువరాజా!—శాంతినందుము.

భీష్మ : విప్రోత్తమా! జనక హృదయభేదకంబగు మదపరాధం బేదియో—వచింపుము—దానిందీర్చిన పిమ్మట శాంతిం జెందెదను.

కేశ : కటకటా! నీదోషమేమియున్నది?

భీష్మ : ఉన్నదని మీరంటిరిగదా మహాత్మా!

కేశ : విధివశంబున—కాదు—[illegible]వశంబునఁ గలిగిన [illegible]

భీష్మ : ఆర్యా! పూజ్యులగు తండ్రిగారిని మీరు దూషింపవలదు. నా కారణముననైననేమి? మఱి యేకారణముననైననేమి? నావలనఁ దీర్పఁబడఁదగిన తండ్రిగారికోరిక లేవియున్నఁ దీర్చి కృతార్థుఁడనగుదును. నన్నుఁగన్నందులకు నాతండ్రి కింతకన్న నేనేమి చేయుదును?

కేశ : అయ్యయ్యో! కుమారా! నీకింత పట్టుదలకూడదు. నీచవంశ సంభవయగు నొక స్త్రీమూలమున వంశవర్ధనుఁడవగు నీవు పూజ్యసామ్రాజ్యాధికారమును వదలుకొనవలదు.

భీష్మ : (నవ్వి) కేశవా! ఛాందసము వదలవైతివిగదా! తండ్రిగారి యానందమునకై – ప్రాణములనే వదలెదనంటినే! తృణప్రాయమగు నీరాజ్యమేమిలెక్క?

కేశ : అటులైన నొక్కక్షణము నీ విందు నిలువఁబడుము – నీతండ్రి దగ్గఱకుఁ బోయివచ్చెదను.

భీష్మ : ఎందులకు?

కేశ : నీకెందులకు? మరలివచ్చి చెప్పెదనుగాదా!

భీష్మ : సంగతియేమో తొలుత నాకెఱిఁగింపుము. తరువాత నీయిచ్చ వచ్చిన చోటికిఁబొమ్ము–

కేశ : మరలవచ్చి చెప్పెదను.

భీష్మ : కాదు కేశవా! చెప్పియే వెడలవలయు.

కేశ : నీతండ్రిని రెండుమాటలడిగి వచ్చెదను.

భీష్మ : ఏమి యడిగెదవు?

కేశ : నీకుమారుఁడగు గాంగేయుఁడు దృఢతర ప్రతిజ్ఞాడై యున్నవాఁడనియు, నీకిదికూడదనియు మందలించి వచ్చెదను.

భీష్మ : ఓహో! ఇదియా నీవు మాకుఁజేయు నుపకారము?

ఆ. జనకహితము సేయఁ - జాలుసమర్థత-
నాకు లేనియపుడు - నామనమునఁ-
దండ్రియందు భక్తి - దప్పినయపుడు నీ
వలననైన మేలు - సలుపవచ్చు-

ఇప్పుడట్టి బ్రహ్మచారి మర్కటచేష్టలు చేయనక్కఱలేదు. ప్రాణము విసిగింపక చెప్పెదవా లేదా?

కేశ : (తనలో) ఇతనికిఁ గోపము వచ్చుచున్నది. చెప్పకతీరదు. (ప్ర॥) చిరంజీవీ! నామాటవలన నేమియగునోయని భయపడుచుంటిని.

భీష్మ : ఏమియైనను సంతోషమే-

కేశ : అట్లయిన వినుము. దాశరాజు పుత్త్రికయగు సత్యవతిని నీజనకుఁడు ప్రేమించెను - దాశరాజు సత్యవతీసంతానమే రాజ్యము నధిష్ఠింపవలయునని కోరినందున నిన్నుఁదలంచి నీజనకుఁడు తనకోరికను మానసమునందణంచివేసి, దుఃఖాక్రాంతచిత్తుఁడై యున్నవాఁడు.

భీష్మ : నేనుసయితమటులే యూహించితిని. కేశవా! నావెంటరమ్ము. నాకా దాశరాజనిలయముఁ జూపుము.

(అనుబంధము 8)

(ఆకాశమువంకఁజూచి)

శా : ఆశాబంధముఁద్రెంచి, సంతతనిస - ర్గాకాంక్షలం ద్రుంచి, యభ్యాసస్వార్థపరత్వదుర్గుణ, దూరం - తాశాతతిం జంపి, సంకాశోదంచిత నిశ్చలత్వమును, సం - కల్పంబులంగూర్చి, యో శ్రీశా! పైతృకకార్యనిర్వహణ కీ - ర్తిన్నాకుఁ గల్గింపవే!

(కేశవునితో నిష్క్రమించును.)

దృశ్యము 4.

ప్రదేశము—దాశరాజు గృహము.

ప్రవేశము—దాశరాజు, మంత్రి.

దాశ : మంతిరీ—

మంత్రి : శిత్తం—

దాశ : ఆడుమళ్లీ రాడే అంటావా?

మంత్రి : వొత్తాడో రాడో కాని, అమ్మాయిగారు బెంగెట్టుకుందంటగా!

దాశ : యిగో— మంతిరీ! ఈబెంగనేమాటకు యేంటోయ్ అత్థం?

మంత్రి : అదొకమాదిరి రోగమనుకుంటుండాను—

దాశ : నీకుబుద్ధిలేదు మంతిరీ!

మంత్రి : శిత్తం—

దాశ : శిత్తం యేంటోయ్—? నేనన్నమాట నీబుద్ధికేమీ అంటావా ?

మంత్రి : కామాల్నును? ఐతే — మారాజా! బెంగనేవొత్తువు అచ లేంటంటారు?

దాశ : ఇగో — యిన్నావూ? — ఆయాల చంతనమారా జెంటొచ్చిన కేశవులు చెప్పినమాటలు నిజమనుకుంటుండా—

మంత్రి : ఏమ్మాటలు?

దాశ : ఆడెవడో సాటుసాటుగా బాణాలేసుకుంటూ తిరుగుతాడంటగా— ఆడిబాణాలేమైనా మనమ్మాయికి తగలలేదుకదా అని—

మంత్రి : మనమన్మడా?

దాశ : ఆడే కామాల్నును. ఇగో — సూడు — ఆణ్ణిసంపే వుపాయం సూత్తే .. అమ్మాయికి బెంగొదిలిపోవును.

మంత్రి : ఆడు కనపడని మనిషిగనక కనపడనిమనిషినులే ఆణ్ణి సంపాల్సొంసెగాని, మనకు శాతగాదు.

దాశ : అదీకాదు. అచలు మూడుకళ్ళొచ్చిన ... డైనా ఆణ్ణి పూరితిగా సంపలేడన్నమాటే—

(తరువాత ప్రవేశము — కేశవ, భీష్ములు)

కేశ : యువరాజా! ధాశరాజు రాయిరుప్పురిలో పెద్దపొట్టవాడు.

భీష్మ : (స్వగ) తండ్రిగారికి మోహము గలిగించిన సత్యవతి జనకుం డగు నీతఁడెంత యనాగరికుఁడు! ఏమో - పెద్దలమానసము లిచ్ఛాధీనములుగదా! (ప్రకా) కేశవా! మనము వారికెదు రేఁగుదము రమ్ము.

(ఇద్దరు ఉపక్రమింతురు)

మంత్రి : మారాజా! ఎవరోవొత్తుం డట్టుండారు.

దాశ : ఇగో! మంతిరీ! సూడు - అందులో వొకఁడు కేచవుఁడు గాఁడంటావా?

మంత్రి : కేచవులే - కేచవులే!

దాశ : మనం మనమ రేదలన్నీ సెప్పినాగానీ యీాళ్ళంతా దుడుంగు దుడుంగున సిమద్దవారం దాటిరావటం.........

మంత్రి : ఊరుకోండి - అప్లు చెక్కరవరితిగారి చమందం.

దాశ : ఐతే ఊరుకోవాల్చిందే అంటావా?

మంత్రి : చరేగాని ముందు మీారు లెగండి-

దాశ : (లేచును)

మంత్రి : కేచవులూ - (పెదవి కొఱుకుకొని) కేచవులుగారూ! ఈరెవ్వరైనట్టు?

కేశ : ఈయనయే మా యువరాజగారగు గాంగేయుఁడు.

మంత్రి : మారాజా? చిన్నా నానిమీాద కూకోండి.

భీష్మ : కూర్చుండుట కేమిఁ? నామిమమును నాకర్థింపుఁడు.

మంత్రి : శిత్తం-

భీష్మ : కేశవుఁడా! తెలియఁజేయుము.

కేశ : కొలదిదినములక్రిందట - శంతమహారాజు మీా రాజపుత్రికం గోరుటయు మీారు నిరాకరించి దుస్సాధ్యవరంబుల నర్థించుటయు జ్ఞప్తియందున్నవిగదా !

మంత్రి : ఆఁ!

కేశ : తండ్రిగారి కోరికఁబరిపాలించుటకును, మీా వరములఁ దీర్చుట కును మా యువరాజుగారి సంకల్పము. అందులకే వీరి యీా రాక.

మంత్రి : మారాజా !—

దాశ : ఏంమంతిరీ ! ఏంటది ?

మంత్రి : అమ్మాయిగారి పెళ్లిచంమందానికి మళ్లీ వొచ్చారుగనుక ఈ యవారం రాణీగారికాడ తీరుమానం గావాలిచిందే–

దాశ : ఐతే–రాణీని తీసుకొనిరావలిచిందే అంటావా ?

మంత్రి : రావాలిచిందే –

దాశ : (కొంతదూరముపోయి మరలివచ్చి) ఐతే– మంతిరీ–

మంత్రి : ఏం మారాజా !

దాశ : మనం మనమ్మాయికొడుకే రాజ్జెకారానికి, రావాల్చిందని పెసినేశాంగా.

మంత్రి : ఔను.

దాశ : ఇప్పుడు మళ్లీ యీాల్లెందుకొచ్చినట్టూ ?

మంత్రి : మన మాటపెకారంగా జరిగించటానికే అన్నారుగా–

దాశ : మరి యీానొకడు బతికేవుండాడుగా–

మంత్రి : ఆచంగతే రాణిగారొత్తే మాట్టాడుకోవొచ్చును.

దాశ : అంతే అంటావా ?

మంత్రి : అంతే –

దాశ : (ప్రస్థానము.)

కేశ : ఆయుష్మంతుడా ! బురదలోని, నత్తగుల్లలను బట్టుటకై పురో డాశముల నెగురవేయుచున్నాడవు.

భీష్మ : కేశవా! ఎంతమాటాడితివి ?

గీ. కాలగతి మనదేహంబు – గాలిపోవ
మఱలనొకదేహమిచ్చి, జ – న్మంబునందఁ
గారణంబయి, మనపూర్వ – కర్మమునను,
గలుగురోగాది బాధల – గాసిదీర్చి

పిడపఁ దనయుంతవాని గా - వించి, మన మ
హామునదంబె బ్రహ్మానంద - మై వెలుంగ,
కంటికగు రెప్పపోలికఁ - గాచునట్టి
తండ్రిగారి ఋణము దీర్పఁ - దరమె మనకు ?
వారితనువున జనియించి - వారి కోర్కె
లను నిమరించుకొన్న ఖ - లప్రవృత్తి
మఱియొకటిలేదు జనకుని - మాట వేద
వాక్యమటు నిర్వహింపఁగ - వలయుమనకు.

(ప్రవేశము దాశరాజు - రాణి.)

దాశ : (అప) మంతిరీ !

మంత్రి : (అప) శిత్తం.

దాశ : (చెవిలో ఏమో చెప్పును)

మంత్రి : (కేశవునితో) ఐతే ఈ యిసయంలో మీ రేమాలోశించి నట్టూ ?

భీష్మ : మీ యిష్టమెట్లో యట్లే సలుపువాఁడను.

(అనుబంధము 10)

గీ. అవనిసత్యవతీ సమా - ఖ్యనుజెలంగు
తావకాత్మజఁదెచ్చి నా - తండ్రిగారి
కిత్తువేని మీయిష్టము - నెట్టిదైనఁ
గాదనక తీర్తు సాక్షి! యా - కర్మసాక్షి!

దాశ : మంతిరీ! (చెవులో చెప్పును)

మంత్రి : మాసత్తెవాతికి గలగబొయ్యే కొడుకే రాజ్జెకారానికి రావాల్చిందని చెప్పాంగా! - అంతే!

భీష్మ : ఆహా! నేనిందులకు మనస్ఫూర్తిగా నంగీకరించుచున్నాఁడను.

రాణి : నీకొడుకు లోకైనా వొచ్చి తగూలాడితే గతేంటి?

స్త్రీ : అమ్మా! అట్లయిన నిదే యాకర్ణింపుఁడు.

గీ. కాశ్యపీ పరిపాలనా – కాంక్షమాని
దివ్యపదవిని సాత్యవ – తేయునకు నొ
సంగితిని సూర్యచంద్రులు – సాక్షులుగను
బ్రదుకు నన్నాళ్లు దాల్చెద – బ్రహ్మచర్య.

గీ. ఆత్మసౌఖ్యము నాశ్రింప – హారుఁడుసాక్షి!
పెండ్లియె మానియుందు స – జాండుసాక్షి!
సత్యవతివల్ల నాప్రియు – జనకపాదు
లందుఁతనయుండె పాలించు – నవనియెల్ల.

గీ. వితగఁబల్క నీప్రతిఁ న – దప్పితినయేని
ఆత్మగురుపాదములు దప్పు – నఘముగాంతు
ఘోరపాపాత్ముఁడు నరక – కూపమందుఁ
బొందు శిక్షనుగాంతు వి – నిందితముగ.

ఆ. జన్మమొసఁగినట్టి – జనకుని వాంఛను
దీర్చుకన్న నాకు – దివ్యఫలముఁ
గూర్చుకార్యమేది? – ఘోరప్రతిజ్ఞను
దాల్చినాఁడ మాటఁ – దప్పఁజాల.

(యవనికప్రాలు)

దృశ్యము 5.

ప్రదేశము—శంతనుని మందిరద్వారము.

ప్రవేశము—కేశవుఁడు.

కేశ : (తనలో) భగవద్విలాసము వర్ణింపనలవిగానిదిగదా! ఎక్కడి దాశరాజు! ఎక్కడిసత్యవతి! ఎక్కడిసంబంధము! కలనైనఁదలంచియుంటిమా? ఈమాయసంబంధమంతయు భీష్ముని భ్రష్టునిఁజేయుటకేకాని మఱియెందులకక్కఱకువచ్చినట్లు? సత్యవతికి మువ్వురు సంతానము గల్గిరనుమాటయేకాని దక్కినవాఁడొక్క విచిత్రవీర్యుఁడు!–అతనికైనను పుట్టిననాఁటనుండియును రుగ్మత

యేగదా! ఏమాటయైనను నోటితో ననుకొనుటతప్పు! మహా రాజు పెత్తనమున శయ్యపైఁబడిదొరలుచు ఆ రవంత ప్రాణమును గుటుకుగుటుకుమనుచు — నేఁడో రేపోయనుచున్నాడు. ఆ విచిత్ర వీర్యుఁడైనను శూరలక్షణములు గలవాఁడుగాఁడు; భీష్మునకు పెండ్లియైనయెడల శూరలక్షణములుగల కుమారుఁ డుదయించి యుండునుగదా! దిక్కుమాలిన దాశరాజు — భరతవంశమునకు ఉప్పులివలె దాపురమైనాఁడు—

[ప్రవేశము - భీష్ముడు]

భీష్మ : కేశవా! నాయనగారికి శరీరమున నేమియు క్షేమముగ లేదా యేమి?

కేశ : ఎందులకై నీ విట్లు ప్రశ్నించుచుంటివి ?

భీష్మ : నేఁ డెందులకో నన్ను తిరయమునఁ దమ సన్నిధికి రమ్మనివార్త నంపినారు.

కేశ : నేను! గతరాత్రి వారిని సందర్శించితిని. అప్పటికి శరీరము మిగుల నీరసస్థితి యందున్నది.————అనరాదుగాని, నిన్ను పిలువనంపుట కేమి హేతువో—

భీష్మ : అనఁగా?—నాకర్థముకాలేదు.

కేశ : అప్పగింతల కొఱకగునా యని—

భీష్మ : (నవ్వి)వెఱ్ఱివాఁడా! అనఁగూడ కేమి? ఇది యేమంత యమంగళ విషయము?

గీ. కడుపు చల్లఁగ బిడ్డలఁ — గన్నవాఁడు;
మించిన మహేంద్రభోగము — ల్గాంచినాఁడు
పృథ్వీబహువత్సరములు జీ — వించినాఁడు
ఈమహాత్మునికిఁక మీఁద — నేదికొఱఁత!

విచారింపక తండ్రిగారిని దర్శింతముకమ్ము. (ఇద్దఱు ప్రస్థానము)

దృశ్యము 6.

ప్రదేశము—శంతనుని శయ్యామందిరము.

ప్రవేశము శయ్యపై దొరలుచు శంతనుఁడు పాదములకడఁ గూర్చుండి దుఃఖించుచు సత్యవతి.

(అనుబంధము 11)

సత్య : నాకేమిగతి చెప్పిపోయెదరు? కన్నకొమరులందరా నిలిచినవాఁడొక్కఁడు! వాఁడును తల్లిని సంరక్షింప నశక్తుఁడు. భీష్ముఁడా సవతికొడుకు! ఈ మందిరమిఁక నాకు స్మశానప్రాయమేగదా!

శంత : ఇటురా! కన్నీరుతుడుచుకొమ్ము. స్త్రీ వ్యామోహమున నేను ముసలితనమున నిన్నుఁ బెండ్లియాడి నీ గొంతుకోసితిని. ఇఁక భీష్ముని పేరెత్తితివి. ఇటుచూడు. భీష్ముఁడు సామాన్యవ్యక్తి గాఁడుసుమా! అమరులకు సయితి మాచరింప నసాధ్యమైన దివ్యవ్రతమున్ బూనియున్నాఁడు. నా కొఱకు, నా సౌఖ్యము కొఱకు, దాను సకలపురుషవాంఛనీయమగు కల్యాణమును గూడఁ బరిత్యజించినాఁడు. ఇట్టి యస్ఖలితుఁడగు నిత్యబ్రహ్మచారిని నీ వెన్నఁడైనఁ జూడఁగలవా? ఆతని ఋణమును నే నీ తనువునఁ దీర్చుకొనఁగలనా? నిన్నాతఁడు చిన్న చూపునఁ జూచునని యేల యధైర్యపడెదవు? భీష్ముఁడు పితృవాక్యము నెల్లుపాలించెనో మాతవైన నీశాసనమునుగూడఁ దప్పక పాలింపఁగలఁడు. వెర్రిదానా! ఊరడిల్లుము. నేనింక జీవించియున్న మాత్రము నావలన నీ వేమి సుఖముల నొందగలవు.

సత్య : అయ్యయ్యో! అట్లాడెదరేమి? మీవలన ననుభవింపవలసిన సుఖముల నెల్ల ననుభవించితిని గాక! మఱియిప్పుడు నామాంగల్యమును నాపసుపుఁగుంకుమయునిల్చుట కొఱకైన మీరును ముఁగోరఁ దగనా?

శంత : ఎన్నాళ్లని వృద్ధుఁడనైన నాక్షేమము నరసి కాపాడఁగలవు. ముదిమితనమున వివాహమాడితిని గావున నీకెట్లును విధవాత్వము తప్పదు. ఇంకేమనుకొన్నను లాభములేదు. విచారింపకుము.

సత్య : (ప్రక్కకుఁజూచి) భీష్మకేశవు లిట్లు వచ్చుచున్నారు.

(లేచి నిలువఁబడును)

శంత : ఎఁడీ! నాతండ్రి వచ్చుచున్నాఁడా?

(కేశవునితో భీష్ముఁడు ప్రవేశము)

భీష్మ : తండ్రిగారికి నమస్కారము – అమ్మగారికి వందనము.

శంత : నాయనా! నాతండ్రి! ఇటురమ్ము. నాకింక నెంతోకాల మాయుష్యములేదు. అపారమైన, నీస్వార్థత్యాగమునకు నేనేమి ప్రతిలాభము చేయఁగలను?

భీష్మ : నేను మీవలనఁ బ్రతిలాభము నపేక్షించి యేమియుఁ జేయలేదు. మీరీ సమయమునఁదట్టి విచారములను,మనస్సు నందుంచుకొని, కష్టపడఁగూడదు.

శంత : నిజమే! నీవు ప్రతిలాభవాంఛావిదూరుఁడవే! ఐనను – తండ్రీ!– నామనస్సున నొక కోరికయున్నది; వచింతునా?–

భీష్మ : సావధానుఁడనై యున్నాఁడను.

శంత : నాయనంతరమునఁ దన కేఁడయో తీరనిలోటుగలుగ నున్నదని. మీయమ్మ విచారపడుచున్నది. నీప్రాణములున్నంతవఱకామె కేలోటును గలుగనీయనని నానమ్మకము. నీవు కోరినప్పుడు మరణముగల్గునట్లు వరమిచ్చుచున్నాఁడను. నాకొఱకై నీవు బ్రహ్మచారివైనందులకు నేను నీకింతకన్న నేమియుఁజేయలేను.

భీష్మ : మహాభాగ్యము. ఈ వరదానమును, నేను హృదయపూర్వకముగ స్వీకరించి, తలఁదాల్చుచున్నాఁడను.

(పా ట రి)

గీ. కౌరవులకును బాండు న – ర్గంబులకును
భీకరాహవమిక సంభ – వించుఁ నంచు
వ్యాసముని నాకుఁదెల్ప నప్పు – టికి, నీవ
రంబు నా కుపకృతిసల్పఁ – బ్రాకటముగ.

(తెర ప్ర ప లును)

ద్వితీయాంకము సంపూర్ణము.

భీష్మబ్రహ్మచారి

[సంపూర్ణ భీష్మచరిత్రము]

తృతీయాంకము

దృశ్యము—1.

ప్రదేశము—(స్వయంవర మంటపము)

ప్రవేశము– స్వయంవర రాజలోకము – దాశరాజు ఆతనిమంత్రి.

దాశ : మంతిరీ !

(అనుబంధము 12)

మంత్రి : శిత్తం.

దాశ : ఈళ్లంతా, సాయింవొరానికొచ్చి, కూకుండారుగదా యీళ్లుద్దేశమేంటో తెలుసుకుండావా ?

మంత్రి : ఈకాశీరాజు కూతుళ్లని పెళ్లాడటానికే, అనుకుంటూండాను.

దాశ : మనం మాత్తరం పెళ్లాడలేమా?

మంత్రి : ఆ మాటన్నోడెవ్వడూ ?

దాశ : మరి, మనకి సోటుసూపించి, యెదురుగ్గా వొచ్చి వోళ్ళనాయాలయినా – కూకుండబెట్టాడేమో – సూశావా?

మంత్రి : లేదు; వోళ్ళడైనా – యెదురుగ్గా రాలేదు;

దాశ : ఐతే – ఇది మనకవొమానమే అంటావా? కాదా?

మంత్రి : తప్పకుండా – అవుమానమే మా రాజా!

దాశ : దీనికి వొచమివ్వాడేం జెయ్యాల్సిందంటావు?

మంత్రి : మీరు కూడా వోళాసనంమీద మాట్టాడకుండా కూకోండి

దాశ : అంతేనంటావా?

మంత్రి : అంతే..

దాశ ! (ఒక యాసనమునఁ గూర్చుండును)

(ప్రవేశము— కాశీరాజును, సుధానిధియను మంత్రియు)

కాశీ : మంత్రీ! సుధానిధీ! యీ స్వయంవరరాజలోకమును గనుటచే ధన్యుండనైతిని.

చ. కనులు తరించె భూమిపతి - కాండమునుం బొడగాంచ, నిందు-నా
జననము సత్ఫలంబుఁగనె; - సారసలోచనలైన నాసుతల్,
మనమున మెచ్చి, యొక్క- సుకు- మారునిమారసమానరూపుఁగో
రినవరపాణిఁదాల్చిననుఁ - బ్రీతివహించెడు మన్మనంబికన్.

భర్తృదారికలు వచ్చుటకింకను జాలమేల?

సుధా : సుముహూర్తము సయితము సమీపించినది; (తెరవంకఁ జూచి) మాధవీ! రాజపుత్రికల నస్త్రాలంకారపరికరములతోఁ బ్రవేశపెట్టుము-

(తెరలో)- భాగ్యము.

దాశ : మీసత్కారానికి, అర్థంయేంటీ? ఒక్క-నాయాలయినా - వొచ్చి, మాకు మరేదచేసిన పాపాన్ని పోయాఁడా?

కాశీ : సుధానిధీ. ఈవికృతాకారుఁడెవ్వఁడు?

సుధా : నీవెవ్వఁడవు?

దాశ : మంతిరీ! "నువ్వెవడవ్రా?" అన్న మాటకు అర్థంయేటీ?-

మంత్రి : మారాజా! యిదికూడా తప్పకుండా-అవమానాల్లో చేరినట్టే!

దాశ : అంతే అంటావా?

మంత్రి : అంతే-

సుధా : మీ యనాగరిక ప్రస్తావన కిది యర్హప్రదేశముకాదు; కావున తొలఁగిపొండు-

దాశ : మేం వొపళ్ళమనుకోంటుండావు? కేశవులంతటోడొచ్చి-మాకు నజర్లుదెచ్చుండాఁడు. నేను గొప్ప చక్క-రవరితికి మావఁని. ఏంమంతిరీ?

మంత్రి : అంతే-

సుధా : అతిక్రాంతమర్యాదులై ప్రవర్తించితిరా-సభనుండి, యావలకు గెంటింబఁడుదురు.

దాశ : ఏందోయి, యిది- మంతిరీ!

మంత్రి : సెక్కరవొర్తిగారి మావఁని, యీళ్ళంతా యింకొకపాలి, ఔమానించినట్లే—

దాశ : అంతే అంటావా?

మంత్రి : అంతే;

దాశ : మరిప్పుడు మనం సెయ్యాల్సినపనేందోయి?

మంత్రి : ఈయాల బాగుండదిగాదు; మారాజా! లెగండి పోదాం.

దాశ : నేనెందుకు లెగటం? నేను లెగను; నేనురాజబందుగణ్ణి—సెక్కరవరితిమావఁని.

మంత్రి : ఐతే— మీాశితం.

కాశీ : సుధానిధీ! ఎంతసేపీయనాగరికులతో ప్రసంగించుట? తొలుత వీరికి మందిరప్రవేశ మెట్లు గలిగినది? భటులచే నావలకు గెంటింపుము.

సుధా : భటులారా! శీఘ్రముగ నీ జానపదుల నావలకుగెంటివేయుడు.

భటు : చిత్తము — (దాశరాజునుజూచి) ఓ పల్లెకులపువాడా; బయటికి మీాయంతట నడచెదరా? మమ్ము వెడలఁగొట్టమందురా?

దాశ : మంతిరీ! ఏందీగందరగోళం.

మంత్రి : ఆళ్లు కత్తులూ, కటార్లు, సూపుతుండారు. ఇక లెగండీ, మనకు సమయం యీాలుగా లేదంటినిగా—

దాశ : ఎల్లిపోవాల్సిందే అంటావా?

మంత్రి : యింకా ఆలోశనెందుకనీ!

దాశ : ఎట్టాగోయ్‌యిదీ! నేను సెకరవొర్తిరి మావనోయ్.

మంత్రి : సెకరొర్తిరి మావైతే — సంగతి తరోత భీసుముడితో సెప్పుకోవచ్చును. ముందులెగండి.

భటు : మీా యాలోచన లెంతసేపు? కదలెదరా? లేదా?

(కత్తులు చూపుదురు)

మంత్రి : (భయముతో) బాబో కత్తులు, కత్తులు, పారిపోదాం రాండి.

(ఇద్దరు పారిపోవుదురు, అందరు నవ్వుదురు.)

సుధా : రాజేంద్రా పీడవదలినది. ఇఁక స్వయంవరారంభము సేయ వచ్చును.

కాశీ : కానిమ్ము.

సుధా : మాధవీ! ఆలస్యమేల?

(ప్రవేశము—మాధవియు పుష్పహారములఁ జేతులఁబట్టికొని అంబయు నంబికయు నంబాలికయు)

మాధ : భర్తృదారికలారా! ఈ స్వయంవరసభనున్న రాజనందనుల నందఱ నేను మీకేర్పఱ వర్ణించెదను. మీమీ యిష్టమువచ్చిన వారి గళముల సుమమాల్యముల వేయుఁడు.

(అనుబంధము 13)

(మత్తకోకిల వృత్తము)

ఇతఁడు మాళవభూమి పాలుఁ డ – హీనసత్త్వుఁడు, గాంచుమీ
సతతమంజుల భాషణుండు ప్ర – శాంతరూపుఁడు కోమలీ!
క్షితితలంబున నమితయశుఁడీ – చేదిరాట్సుతుఁ జూడుమీ
ప్రతిహత క్షితినాథవైరియు – పారసత్త్వుఁడు మానినీ!
సుందరీ! నేపాళనాథుని – శుద్ధవర్తనుఁ గంటివే
వందితాఖిలయాచకుఁడు సౌ – భాగ్యశీలుఁడు భామినీ!
వంగదేశనృపాలుడీతఁడు – భవ్యతేజుఁడు చూచితే!
సంగదూర్జిత సుగుణచయుఁడై – శ్వర్యవంతుఁడు కామినీ!
కాంతరో! వరధనదతుల్యునిఁ – గామినీ జనమారునిన్
శాంతవర్తనుఁగాంచితే పాం – చాలనాథుని శ్రీధవున్
కమలనయన! పరాక్రమాధికుఁ – గాంచు మాంధ్రధరాధిపున్
సుమహిత ప్రతిభా శారదు – సుందరాంగు ననంగునిన్
ఓసతీ! విదిశాపురీశ్వరు – నుదధిభీమణుఁగంటివే!
భాసమానవద యావిలసుఁడు – పాపదూరుఁడు భామినీ
శ్రీలతాంగీ! యీ విభుఁడు కా – శ్మీర నాథుఁడుగాంచుమా
పాలితాఖిలదివ్య బాహుఁడు – ఖండవక్షలరుద్రుఁడే!

ఘూర్జరేశ్వరు సుందరాంగుని - క్రూరభంజనుఁగాంచుమీా
నిర్జితారిధరాధినాథుఁడు - నిర్మలుఁడితఁడుఁగనా!

(తెరలో కలకలానంతరమున)

ఉ॥ ఓరి దురాత్ములార వినుఁ - డోరి పరాక్రమహీనులార! యే
తీరునఁ గాశికాపురవ - తీపతికూఁతులఁబెండ్లియాడ, మీా
రారసి, తత్స భాతలము - నందును జేరితి? రింకవీరులై
పోరఁగరండు-గెల్చికొని - పొందుఁడు; తదీయకుమారికాతతిన్॥

కాశీ : ఏమి యీామహాభీలభీషణంబగు కంఠరవము! ఎవ్వఁడో దురాత్ముఁడు శుభకార్యవిఘ్నంబాపాదింపఁదలంచి వచ్చినట్లు తోఁచుచున్నది. వలయునెడల ఖడ్గాఖడ్గిం బోరి గెలువ, రాజలోకంబెల్ల సంసిద్ధమైయున్నదిగదా!—

అందఱు : రానిండు; ఆ దురాసంధుడెవ్వడైనసరియే - కృతాంతావాసంబునఁ బ్రాఁతకాఁపుగాఁ జేసెదము.

(దాశరాజు, దర్పముతో ప్ర॥)

దాశ : రాండి, నాయాళ్ళెల్లారా! నేనుసెకరవ త్తిరిమావఁన్నా-వొద్దురా వొద్దురా అంటే యినోఁడేఁడీ! సాఁ..డి- నాకొండెల్లారా! భీసుముడి సేతుల్లోబడి సావండి; బతక దలిసి నోళ్ళయితే పారిపోండి—

సుధా : రాజేంద్రా! అనాగరికుఁడై చక్రవర్తిమామనని చెప్పుకొనుచుండిన యీాతఁడే యీాకల్లోలమునకు హేతువు; ఇప్పుడీతఁడు శంతనుపుత్రుఁడును బ్రహ్మచారియునగు భీష్మునిందుఁగొనివచ్చినాఁడు. ముందుగా వీనిని చంపవలయును.

దాశ : మీారంతా సచ్చే రోజులు రానేవచ్చెగా! నాకొండెల్లారా సచ్చినట్టుండక పోరుసాలాడత మెందుకనీ—

సుధా : (కోపముతో కత్తిలాగి) ఓరీ! దుర్మతీ! నీచవంశసంభూతీ! ఈకల్లోలమున కంతకును మూలకారణము నీవే! కావున,నిన్ను చంపకమానను; రమ్ము—

దాశ : (కేకలువేయుచు) ఓబీసమయ్యోఁవ్! బీసమయ్యోఁవ్! నన్నీడు సంపొత్తుండాడు—రావయ్యోవ్!

(తరువాత ఖడ్గహస్తుఁడై భీష్ముఁడు ప్రవేశించును)

భీష్మ : (సుధానిధి కత్తినిలాగివేసి), తుచ్ఛుఁడా! ఆమహాత్ము నెవ్వనిగాఁదలంచి, విజృంభింప సాహసించితివి? నీశిరంబిదె యీడ్చి ధరపైఁబడును. కాచుకొమ్ము. (సభ్యులనుఁజూచి) ఓ సభ్యులారా! నాప్రతిజ్ఞ యిదె యాలకింపుఁడు.

గీ. రాక్షసంబునఁ గాశిరా - రాజసుతల,
ముప్పురనుఁ గొని, నాదు తి - మ్మనకుమీరిఁ
బెండ్లియొనరింతు; మీరలు - వీరులైనఁ
గయ్యమొనరించి వీరినిఁ - గాచుకొనుఁడు.

(కత్తి దిప్పుచు; రాజులందఱు తిరుగఁబడుదురు)

(భీష్ముఁడందఱును గెలచి రాజపుత్రికలతో నిష్క్రమించును)

(తెర వ్రాలును)

దృశ్యము 2.

ప్రదేశము—ఒక బయలు ప్రదేశము.

ప్రవేశము—(ఆయాసపడుచు, దాశరాజు)

దాశ : (ఆయాసముతో) అమ్మయ్యమ్మయ్య! అబ్బయ్యబ్బయ్య!! ఏందీ-పేణసంకటం? ఇంత మలుగుతదని రాణి సెప్పనే సెప్పింది; బొంకులాడి బైలెల్లొచ్చి, పడాల్సిన పాట్లన్నీ పడ్డా మంతిరి ముండాకొడుకీగందరగోళంలో మాయవెఁపోయిండే! ఎట్టా? ఇగెట్టా? - ఇగెట్టాగూఅఁటా? నారాజ్జెకార మంతా మఁతిరి తోటే వుండెగదా- యిగెట్టా? (స్మృతినభినయించి,) ఉండ్సె! నీరాజ్జెకారం నీట గలవా? రాణో! రాణీ నెట్టా తప్పించు కుండేది? కొత్తరాణీ వొత్తే పాతరాణీసీ వొగ్గేత్తా మనుకుటినిగాని. కొత్తరాణి గోదార్లోగలిసె! పాతరాణీకేత వాతరూ తప్పవాయె—

(పాట 9)

(రాణి కోపముతో ప్రవేశము)

రాణి : వొత్తేరెండావాళ్లీ రా! రా! నాయాలా; రా! ఇయ్యాల నీకు తప్పవులే పూజలు; రాల్

దాశ : (భీతిల్లి) నాపెట్ట రాసేనచ్చిందే! ఇంకేంది దారి? మంతిరుంటే ఆలోసెనయినా సెప్పును గందా!—ఆడూలేడు. కనక సేనివ్వ డాడదాని సేతుల్లో పడ్డానన్నమాటే! సావో బతుకో—యెదటం బడితేనే మంచిది.

రాణి : పెళ్లాడ దానంనే పోతివా! సిసిగ్గుసితక!

(అనుబంధము 14)

నీకొచ్చినన్నెళ్లి వోవరికొచ్చినై రా! తలంతా నెరిసె. ముసలోడివైతివి; నీకెందుకురా పెళ్లి; ఏదీ నీకొత్త పెళ్లికూంతురు? దాన్ని, నిన్నూ కలిపి మంచాని కిరిసికట్టి కొట్టేను— జాగ్రత! ఏమనుకుంటుండావో? మనుసులో—

దాశ : ఇగో! యింటుండావా? అన్నీలమూటలు నామీందెయ్యమాకు నా రాణుండంగ మల్లీ నాకు పెళ్లికూంతు రెందుకనీ?—

రాణి : "ఎందుకనీ" నేనే అడుగుతుండా?

దాశ : నేను పెళ్లాడతాని కెల్లినట్టు నీకు సెప్పిందోరూ అంటా?

రాణి : అచలు, నువ్వాడి కెల్లత మెందుకని అంటా—

దాశ : బీసుముండు రమ్మన్నప్పు డెల్లొద్దంటూవా యేందే?

రాణి : అబ్బ! మా దొడ్డరాజువు దొరికావన్, బీసుముండు రమ్మనతం నువ్వెల్లతం— ఎంతసాగుతుందో సాగుచు. ఉండుండు; నీకిట్టాగాదు. నాయాలా! పొరకపూజ సెయ్యాల్చిందే! (ప్రస్థానము)

(తరువాత మంత్రి భయముతో ప్రవేశము)

మంత్రి : మారాజా! నిసాౘరమంగా నచ్చి మోదును గందా! వొళ్లంతా వంపర బుట్టింది.

దాశ : రాణొచ్చె యాళ్లైంది. ఇంగనోరుమూసుకో! పొరక పెత్తాన కెల్లింది.

మంత్రి : మారాజా! ఏందయితేనేంగాని, పిల్లని దేవరోరికియ్యానంట కని, బీసుముండు......

దాశ : ఉశ్శో! రాణొచ్చే యాళ్లైందని సెపితిని గా! నీకు బుద్ధిలేదు మంతిరీ!—

(రాణి చీపురుకట్టతో ప్రవేశము)

రాణి : (మంత్రి చెవినిపట్టుకొని సరోట్టుచు) నేనింటుండాలే! నీఆబద్ధీకాలన్నీ యింటుండాలె! మంతిరీ సెందాలుండా మీ రాజుపెల్లి కెల్లతం పెల్లాడతాని కేనా?

దాశ : (చెప్పవలదని సైగచేయును)

రాణి : (రాజు చెవికూడపట్టుకొని) నీసిగ్గుసితక! సెప్పొద్దంటుండావా? ఉండండి; మీయిద్దరికి షొరక పూజ సేత్తా రండి—

(పాట 10)

(ఇద్దఱిని కొట్టుచు నీడ్చుకొని ప్రస్థానము)

(తెరవ్రాలును)

దృశ్యము 3.

(ప్రదేశము—హస్తినాపురోద్యానము)

(ప్రవేశము—అంబ ఒంటరిగ)

అంబ : (స్వగ) ఈపుష్పసుగంధఘ్రాణము చేత నాకు పూర్వ విషయములు స్మృతికి వచ్చుచున్నవి!.........ఆహా! విధిఘటనము! ఒకక్షణములోన, నామనోహరుడగు సాళ్వని వరింపనున్న, నాకీదురవస్థంగూర్చిన, యీభీష్ముని సాహసమేమని చెప్పవచ్చును?......ఔరా! ఏమిది? — రాక్షస వివాహము క్షత్రియు లకుక్తమైనదను హేతువొక్కటియే యీబలాత్కృతికి, మూలకారణమా? కన్య యభిమతం బరయు నక్కఱలేదా ? భీష్ముని పెద్దగాఁబొగడుదురే ? ఆతఁడింత చింతింపఁజాలకపోయెనా ?......కానిమ్ము, అరసెదఁగాక ! ఎవరక్కడ !

(ప్రవేశము—దాసి)

దాసి : ఏమిసెలవు ?

అంబ : మీరా రాజెక్కడ ?

దాసి : మా రాజనంగా?

అంబ : భీష్ముఁడు—

దాసి : భీష్ముఁడు మా రాజు కాఁడు; రాజు నీ మగఁడే.

అంబ : ఛీ! అదేమి? అట్లు మాటాడెదవు?

దాసి : ఔనమ్మా! విచిత్రవీర్యునకు నిన్నిచ్చి......

అంబ : పలువా! నాయెదుట నధిక ప్రసంగములు చేయకుము. మారాడక మీ భీష్మునితో నేను తన దర్శనము నభిలషించితినని చెప్పుము.

దాసి : నిన్ను పెండ్లి కూఁతుంజేయుటకు నీ చెల్లెండ్రతో పాటు—

అంబ : ఆమాట లిఁక వలదు, పొమ్ము.

దాసి : (తనలో) ఇట్టి బింకము లనేకములు మగఁడు రాఁగనే దారి లోనికి వచ్చునవి. (ప్రస్థానము)

అంబ : నన్ను విచిత్రవీర్యునికిచ్చి పెండ్లి సేయుటకు సంకల్పించిన వీరి చందము తెలిసెను; బలవంతముగ, భీష్ము డెట్లు నాకీ వివాహమును సల్పఁగలఁడో, తెలిసికొందును; ఇప్పట్టున నేను ధైర్యమునే వహింపవలయును. అదుగో! భీష్ముఁడు......

(ప్రవేశము—భీష్ముఁడు)

భీష్మ : అమ్మా! తమ సెలవేమి?

అంబ : మహాత్మా! నన్ను మీరు బలాత్కారముగ, స్వయంవరమునుండి, నా సహజన్మలతోఁ గొనివచ్చితిరి. ఇందులకు హేతువు నే నడుగవచ్చునా?

భీష్మ : అమ్మా! వేఱుగా హేతువేమున్నది?

గీ. బ్రాహ్మ్యముఖవివాహంబుల - రాక్షసంబు
క్షత్రియోచిత మాట నా - సభను మిమ్ము
జేరి బలాత్కృతిఁ గొని - తెచ్చినాఁడ;
సతులఁగాఁ బొందింప నా యను - జన్మునకును.

అంబ : అందువలన బాలికాంగీకృతి వలదా! రాక్షసవివాహధర్మమున రాక్షసధర్మమే, యవలంబనీయమని తలంచితిరా? ఇది యార్య

లక్షణమేనా? బలవదంగీకృత కార్యఘటనములయం దాకన్యక, ఆత్మవధంబు సల్పిన, నా పాపం బెవ్వరిదని తలంచితిరి ?

భీష్మ : అమ్మా! ప్రమాదవశంబునఁ దమ యనంగీకారము నెఱుంగక, తెచ్చినమాటనిజమే! అందులకు మీ కేప్రతిబంధకమునులేదు; నావలన మీ కేయపాయంబును గలుగనీయను; తమ యిచ్చ వచ్చినయెడకు క్షేమముగఁ జేర్చువాఁడను; ఈ ప్రమాదమును క్షమింపుఁడు.

అంబ : సాళ్వమహీపాలుని తత్స్వయంవరంబున, నేను వరింపనుంటిని? అందుల కవరోధముఁ గల్పించి మీరిట్లు నా యాశాలతికను ఛేదించితిరి. నన్నిప్పుడు సాళ్వసన్నిధికిఁ జేర్పుఁడు.

భీష్మ : అనుజ్ఞ......మాతృసమానలగు మీ సిగపూవు వాడకుండ, న్నేఁడే ప్రయాణసన్నాహము చేయించెదను.

(పాట 11) (తెరవాలును.)

*(దృశ్యము—4)

(మధుపాన మొనర్చుచు సాళ్వుఁడు, ముగ్గురు మిత్రులు ప్రవేశించుచున్నారు)

సాళ్వ : ఓ మధురసమా! ఆ మధురాధరాధర సుధారసమవై, నా హృదయ తాపము నడఁగింపుము. (త్రాగుచున్నాఁడు)

1. మి : అడియేన్దాసుణ్ణి. (త్రాగుచున్నాఁడు)

2. మి : అడియేన్దాసానుదాసుణ్ణి (త్రాగుచున్నాఁడు)

3. మి : అడియేన్దాసదాసానుదాసుణ్ణి. (త్రాగుచున్నాఁడు)

సాళ్వ : ఆహా! ఆహా! యీ దివ్యామృతరసమున నా ముద్దులగుమ్మ యగు నంబ ప్రతిఫలించుచున్నది. ఓయమృతస్వరూపిణీ! ఓకాశీ రాజనందినీ! ముసిముసి నగవులతో నాకౌఁగిటంజేరుకొని యీ ద్రాక్షారసమును నీయధరామృతరసస్పర్శనమున మఱింత మధు

* ఈరంగము శ్రీ మైలవరపు బాలభారతీసమాజకవి వెంకట చెన్న కేశవులు గారిది.

రము గావించి నీమృదులపాణిపల్లవముతో నీపానపాత్రము నా పెదవుల కందించి నన్ను - బ్రహ్మానందతరంగిణీ తరంగముల నోలలాడింప వచ్చితివా? ఎంత సుదినము! ఎంతటిభాగ్యము!

1. మి వహ్వా! వహ్వా! నాదేహస్థితి యిప్పుడేలాగున్నదంటే-సముద్రం కెరటాల మీఁది డింగీ లావున్నది.

2. మి ఓ! ఓ! ముల్లోకాలు తల్లక్రిందులుగా బోల్తాపడ్డానికి సిద్ధంగా వున్నాయి

3. మి ఛూ! ఛూ! త్రాగుబోతు నాయాళ్లారా! సాళ్వరాజుకు సంతోషం కలిగించే మాటలు మాటాడాలెకాని తైతక్కలతో తప్పుడు కూఁతలతో ప్రొద్దుచ్చుకుంటున్నారా? ఎగిరి తంతే యేడు లోకాలుదాటి యెన్మిదోలోకాన బడాలె-ఖబర్దార్!

సాళ్వ: సాళ్వరాజునకు సంతోషమా! ఈజన్మమున కింక సంతోష మెక్కడిది? నాసంతోషము నా మోహాంపు మొలకయగు నంబతో, భీష్మచండాలునిచే నపహృతంబైనది-హా దుర్భరము! కురువంశపాంసనకృతపరాభవము దుర్భరము! కాశీశ్వర తనయా విరహవేదన దుర్భరము! అయ్యో! స్నేహితులారా!

> గీ. మైకమునసైన మదిరాక్షి - మఱతునంచు
> మధువుద్రావ మనోవ్యథ - మఱియు హెచ్చె
> నీరు దప్పిని దీర్చుకో - నేయిఁ ద్రావ
> దాహబాధ యధికమైన - దారిగాఁగ.

3. మి: (స్వ) ఆమాట నిజం- నాకు సారా కొంచెమెక్కువైతే చచ్చినోళ్లంతా జ్ఞాపకంవచ్చి పెగిలిపెగిలి యేడుపొస్తాది- ఇఁగబ్రదికున్నోళ్లు జ్ఞప్తి రావటానికేం? (ప్ర) మహారాజా! ఇంకోగిన్నెడు మధువు సేవించండి, అంబ మరపొస్తుంది-దానిఁగన్నమ్మ మరపొస్తుందీ. ఊ! సందేహించకండి-

సాళ్వ: మీరును ద్రావుఁడు.

(అందఱు త్రాగుచున్నారు)

2. మి : ఓహో! ఏం విమజా! ఏంవిమజా! దేవతొత్తుకొడుకులకు దీని రుచి తెలియక పోవట్టి కాని తెలిస్తే వెర్రవ అమృతబాండం సీతమ్మ కొడుకు సుగ్రీవుఁడెత్తుకపోతే దానికోసం యేడుస్తారాయేఁటి?

1. మి : ఏహే! అమృతభాండం ఎత్తికెల్లినోఁడు సీతమ్మకొడుకు సుగ్రీవుఁడు కాడోయ్—యినత కొడుకు యిబీసనుఁడు—

3. మి : ఓహో మొగము గరుత్మంతుఁడురా?

సాళ్వ : అవును – గరుత్మంతుఁడు సుధాకలశము నపహరించినట్లే గాంగేయుఁడు నాప్రియురాలి నపహరించినాఁడు! వాఁడు దానిని పెండ్లియాడెనేమో? ఆఁ! ఆత్మహత్యయైనఁ జేసుకొనునుగాని యంబ యందుల కంగీకరించునో! ఏమో? చంచలకన్నఁ జంచల యగు మించుఁబోఁడిని విశ్వసించుటయెట్లు? ఆహా! నిశ్చయముగఁ బరిణయమే జరిగియున్నయెడల నీచల్లని రేయి వారిరువురు శయ్యాగృహముఁ బ్రవేశించి యుందురు. ఆ! ఆ! అడుగో! అడుగోఁ! క్రొత్తపెండ్లికొడుకు – కురుకుల పాంసనుఁడు పడుక టింటిలో హంసతూలికా తల్పము నెక్కి యంబరాక కాశా దృష్టుల నవలోకించుచున్నాఁడు ఆహా! ఆహా! ఆహా! ఇదిగో! ఇదిగోఁ! గాశీరాజవంశవారాశి బడబాగ్నిజ్వాల – కృతఘ్నతా మూర్తి అంబ సముచితవస్త్రాభరణ శోభితయై సిగ్గువెనుకకు; వలపు ముందునకు నెట్టఁ దడపడునడకలతో విజమనోహరుఁడగు భీష్ముని సన్నిధానమున కరుగుచున్నది—వాఁడు మందస్మిత సుందర వదనారవిందుఁడై దీనిఁజేరఁ బిల్చుచున్నాఁడు – ఇదిలేని లజ్జందెచ్చిపెట్టుకొని యేమియు నెఱుంగని నంగనాచివలె నటించుచుఁ దలవంచికొని నిలుచున్నది! హా! వాఁడుచేతులు చాఁచుచున్నాఁడు—ఇదివాని కౌఁగిటఁజేరుకొనుచున్నది? హా! ఏమిమధుర మందహాసము ? ఏమి మనోహర చేష్టావిలాసములు? ఏమి లలితలజ్జానటనములు, హా! హా! బింబోష్ఠచుంబనములు నీవీబంధస్పర్శనములు నఖక్షత దంతక్షత వ్యాపారములు? హా!హా! ఓనూతన దంపతులారా! పత్యక్షస్వర్గ సౌఖ్యసౌధారో

హాణము మీాకు— శాశ్వతనరకలోకపతనము నాకు—హా! కులటా! కాశీరాజనందినీ! ఛీ! చండాలా! భీష్మా! అంబా! అంబా!

(క్రిందఁబడి పోవుచున్నాఁడు)

1. మి ఓరీ! మారాజు పడిపోయినాఁడు ఏమిటికర్తవ్యం.

2. మి కర్తవ్యమేమిటి! మనముకూడా పడిపోయేటట్లు తప్పత్రాగడమే. యథారాజా తథాప్రజా అన్నాఁడు.

3. మి ఏడ్చినావు? ఆ సారాకాయ యిటు దే! రెండు సారాచుక్కలు పెదవిమీాఁదవేస్తే చప్పరించి యీాయనేలేస్తాఁడు.

(అట్లుచేయును)

సాళ్వ : హా! చండాలా! భీష్మా! కృతఘ్నురాలా! అంబా!

అంబ : (త్తరముతోఁ బ్రవేశించి) మహారాజా! వచ్చుచుంటిని. అయ్యో! ఇదియేమి? సాళ్వరాజేంద్రుఁడు దుర్వ్యవసాయ పారీణులగు దుష్టులంగూడి మధుపాన మొనర్చుకున్నాఁడు! అక్కటా! ఎట్టి కర్మము తటస్థించినది?

సాళ్వ : ఛీ! ఛీ! యెవ్వతెవు నీవు? ఇక్కడ కెందులకు వచ్చితివి?

అంబ : (స్వగతము) ఆహా! నాయభాగ్యదేవత నన్నింకను విడువనట్లున్నది! కానిచో నీమహానీయుఁడిట్లు పృచ్ఛించుచున్నాఁడేమి? (ప్ర) ప్రాణనాథా!

సాళ్వ : ఛీ! ఛీ! యెవ్వఁడు నీ ప్రాణనాథుఁడు? అధమాధముఁడు భీష్ముఁడు! ఓసీ! పుంశ్చలీ! ఆకురుకులావళదునిఁ జేపట్టి వానితో ననుభవింపవలసిన సుఖము లనుభవించి హృదయమునకుఁ దృప్తిగలుగక నన్ను వలలో వేసికొననెంచి ఎగ్గుసిగ్గులు విడిచి నాసన్నిధికరుదెంచి నన్ను ప్రాణనాథా! యనిపిల్చుచుంటివా? నీనివిడిచివానికడకు వానివిడిచినీనికడకు వచ్చుటకుఁ బోవుటకు నీవు బోగపుఁబుట్టుకఁ బుట్టితివాయేమి?

అంబ : సాళ్వరాజేంద్రా! అన్యాయమన్యాయము! నన్నిట్లునోనాడు టన్యాయము!

(అనుబంధము 15)

ఓ ప్రభూ నీ హృదయ మెంతలో మాఱిపోయినది? నన్ను గూర్చి యిట్లు శంకింప నీకు మనసెటుగలిగె? పుంశ్చలీ! యని నన్ను సంబోధింప నీకు నోరెటులాడె? ఎట్టి కఠినోక్తులాడితివి? యెట్టియన్యాయమున కొడిఁగట్టితివి?

చం. వలఁబడినట్టి పక్షిగతి – వ్యాఘ్రమునోటికిఁ జిక్కు జింకయున్
బలె, నలభీష్ముచేతఁబడి – ప్రాణము మానమువాయు కాకృపా
నిలయుని వేఁడి వీడి చెఱ, – నీపదసన్నిధి కేఁగుదేరఁగా
నలుపురిలోన, నన్నిటులు – నవ్వులపాలొనరించెదే ప్రభూ!

సాళ్వ : ఏమేమి? ఆకృపానిలయుఁడు భీష్మచండాలుఁడు నీవు వేఁడినంతనే హృదయము గరిగి నిన్ను విడిచిపుచ్చినాఁడా? ఆబలవయ్యు నన్యుని చేతఁజిక్కి మానప్రాణములఁ గాపాడికొని మరలివచ్చిన నిన్నెంతని కొనియాడవలయు? ఆహా! ఆడుదిబొంకిన గోడఁబెట్టినట్లుండు నందు రిందులకేఁ కాబోలు? ఓనూనృత భాషిణీ!

సీ. తేనెటీఁగల దోలి – తెట్టెనపహరించి,
తేనెఁ ద్రావక మాను – తేటి యెవఁడు?
ముండ్ల, జేయిందూర్చి – పుష్పమ్ము ద్రెంచి వా
సనచూడక యె పోవు – జడుఁడెవండు,
చెట్టుపైకెక్కి కో – సినయట్టి ఫలమును,
చవిచూడ కే వీడు – జాల్ముడెవఁడు?
దారులఁ గొట్టిన – ద్రవ్యంబు గొనక యే
వీథిఁ బాఱఁగ వేయు – వెఱ్ఱియెవఁడు?
గీ. కత్తిఁబట్టి ఘోరాజిరం – గమ్ము మెట్టి
రక్తముంగార్చి వైరి రా – డ్రాజినోర్చి
బలిఁడాగొనిచన్నట్టి – పద్మనేత్ర
ననుభవింప కూరకపంపు – నసదయెవఁడు?

శి-మి : కష్టపడి కాచుకొన్నసారా త్రాగకుండా పారబోసుకునేదద్దమ్మ యెవఁడు? త్రాగ్గాయెక్కువైతే నిషావల్ల మిగిలినదాన్ని పాఱ

బోనుకున్నాఁడన్నా నమ్మోచ్చు అసలే యంటకుండా పాఱ
బోసుకున్నాడంటే యెలానమ్మడం—

అంబ : ఓసాళ్వరాజేంద్రా! నీ విషముపకేతు యింకను మానకుంటివా?
మహాప్రభూ! నీచరణ దాసినగు నాహృదయ మచలమునుబోలె
నిశ్చలమైనదిసుమా? నాప్రేమము శరజ్జ్యోత్స్నా స్వచ్ఛము
సుమా? చిననాఁటంగోలె నాహృదయముగాని నాప్రేమము
గాని నీకుఁదక్క నన్యునకు లేశమైన నర్పింపఁబడియుండలేదు.
నాదైవమవగు నీచరణసాక్షిగాఁ బ్రమాణముసేసి చెప్పుచుంటిని.
ఆభీష్మునివలన నాకన్యాత్వమునకు నెట్టి భంగమును గలుగ
లేదు— ఆ దయామయుఁడు నాహృదయము నెఱింగిన వెంటనే
"అమ్మా! నీమనమన్యాధీనమగు టెఱుంగక పౌరపాటున నిన్నుం
గొనివచ్చితిని. నీవు నిరాటంకముగ నీవలచిన మనోహరునిఁ
జేరఁబొమ్మని సగౌరవమ్ముగ స్యందనమ్ము నెక్కించి పదవురు
ప్రూఁబోడులఁ దోడొసంగి నీసాన్నిధ్యమున కంపినాఁడు. ఆ
సారథియు నాకుఁదోడువచ్చిన యంగనలును నీయాజ్ఞంగొని
తమపురంబున కరుగుటకింకను ద్వారముకడ గాచుకొనియున్నా
రు — వారినడిగి యిందలి సత్యాసత్యములఁ దెలిసికొనినైన
నన్నుఁ బరిగ్రహింపుము——

3. మి త్రాగుఁబోతునకు గంజాయిదమ్ముగాఁడును నల్లమందుభాయిగాఁ
డును సాక్షులైనట్లు నీకు వారుసాక్షులా? వారిసాక్షము పాచి
కల్లువలె పరిగ్రహణయోగ్యంకాదు—

సాళ్వ : కన్నులకుఁ గనఁబడుచున్న విషయమును వీనులతో విని తెలిసి
కొనుట యెందులకు? అక్కఱలేదు— ఎంతటి విచిత్రోదంతము?
ఓ కాశీ రాజకుమారీ!

ఉ. అంగడిలోని బొమ్మఁ గొను — నంతకు నాత్రము నంది, కొన్న మీఁఁ
దంగడికూరకే విడిచి — దానిఁదలంపని పాలపాపఁ డ
ట్లంగన నిల్లుసేర్చువఱ — కౌరటముంగని, యిల్లుసేర్చుపై
నింగృపముట్టకేవిడిచె — నేఁ? యతఁడంత నపుంసకుఁడఁటే?

ఇదియే సత్యమైనచో భీష్ముని నిర్భరకృపాధురీణత్వమునకు వెఱ్ఱిబాగులతనమునకు నాశ్చర్యపడవలసినదే !

అంబ : సత్యము. మహాప్రభూ! ముమ్మాటికిసత్యము-

సాళ్వ : సత్యమా? ఓసీ! అనృతస్వరూపిణీ! అసందర్భప్రలాపినీ! సంగరమొనర్చి బల్మిని నిన్నుఁ గొనిపోయినవాఁడు నిన్నంటకుండ ముట్టకుండ "పో మాయమ్మా పో"యని పంపినాఁడా? పాపము?

గీ. అర్ధరాత్రమ్మునందుఁ బ్రా - ణాశపీడి
కన్నముంద్రవ్వి యింటఁగ్రై - కొన్నధనముఁ
దిరుగఁదద్ధనస్వామికిఁ - దెచ్చియిచ్చు
వింతవెఱ్ఱిబాగులదొంగ - భీష్ముఁడహహా.

3. మి : పెండ్లాలతో కాపురంజేసే ముండాకొడుకులే చక్కని స్త్రీ చేఁజిక్కితే కక్కుఱితిపడకుండామానరు-ఇఁక ఘోటకబ్రహ్మచారి నాయాలవూరకేవదుల్తాడంటె నేను సారా మానేస్తానన్నమాట.

అంబ : మహారాజా! ఆ దేవవ్రతుని పవిత్రచరిత్రము నీవువినియుండవు. ఆ మహానుభావుఁడు తండ్రికొఱకు రాజ్యమును, వివాహమును విసర్జించిన నిష్కళంక చరిత్రుఁడు- బ్రహ్మచారి-

సాళ్వ : అతఁడస్ఖలిత బ్రహ్మచారి! నీ వపూర్వకన్యాశిరోరత్నమవు- సరిపోయినది-మీరిరువురు పట్టఁగట్టుకొని భగ్గుభగ్గునమండు నగ్నిగుండమునంబడి మ్రగ్గి మాడిబూడిదయైపొండు- ఛీ కులటా! పాపాత్ములారా! నాయెదుటనుండి తొలఁగిపొమ్ము- చవితి చందమామవలె నీమోము చూడఁదగనిది_

అంబ : ఓదయానిధీ! నేను నీకొఱకు నామనోహరుండవగు నీకొఱకు జగదేకవీరుండగు భీష్మునెదిరించి వాని నలక్ష్యము చేసితిని. దివ్యసామ్రాజ్యపీఠమునుబోని కాశీరాజ్య సింహాసనమును నెడమ కాలితోఁదన్నివైచితిని. ఇట్టి నన్ను నిన్నే ప్రాణముగ సర్వస్వముగ సర్వేశ్వరునిగ నమ్ముకొనియున్న నీపాదకింకరివగు నన్నుఁ బరిగ్రహింపక తిరస్కరించుట ధర్మముగాదు. న్యాయముగాదు.

ఈశ్వరసాక్షిగ ఆ భీష్ముఁడు నా కన్యాత్వమును జెఱుపలేదు. నాయెడల జాలిగలిగియే నీసాన్నిధ్యమున కంపినాఁడు. ఇందు లేశమైన నసత్యము లేదు.

సాళ్వ : లేకపోవుఁగాక-నీకన్యాత్వమునకు భంగము గలుగకపోవుఁగాక నిన్ను నేనెట్లు పరిగ్రహింతును?

ఉ. అక్కట! దీటిపోవుటనో? - యక్కటికంబుననో? యెడంద నీ
చక్కదనంబు నచ్చుమినో? - మందుఁడు గావుటనో? యతండు ని
న్నిక్కడ కంపుఁగాక? యిట-నెవ్వఁడు నిన్నుఁ బరిగ్రహించుఁ జీ
కక్కినకూటికాసపడఁ - గామిని? సాళ్వుఁడు జాగిలంబఁటే?

3. మి : ఓశ్రోత్రి కూఁతురా! ఏమనుకొనుచుంటివి- మా మారాజు పురుష సింహముగాని గ్రామసింహము గాఁడు- తెలిసినదా? పో. పో.

అంబ : (ఆత్మ) పశువును జోరఁగలేగాని తేనెటీఁగ లాశ్రయించునా? తగినస్నేహితులు- ఈమూర్ఖుఁడు తాను నన్ననరాని మాటలనుటయేగాక యీ త్రాఁగుఁబోఁతులతోఁగూడ దిట్టించుచున్నాఁడు-నరాధముండగువీనిమోజ నాకింక దైన్యమెందులకు? నాగతియెట్లు కాఁగలదో యట్లు కాఁగలదు! (ప్ర) ఓసాళ్వరాజసఖుఁడా! మీమహారాజు గ్రామసింహమో - పురుషసింహమో నిర్ధారింప నిన్నుబోఁటి త్రాఁగుఁబోఁతుపెద్దలే తగినవారు సుమా!

ఉ. తనదెపెడ మక్కువం గలుగు - తామరసాక్షిని బల్మి నెవ్వఁడో
గొనిచనఁ గన్నులంగనియు - గొంకుచుఁ బ్రాణముతోడఁ బాఱి, ఆ
వనిత యెదోవిధిన్ జెఱను - బాపి తనుంగనరాఁగఁ బౌరుష
మ్మునఁ బ్రకటించుధీరమణి-పూరుషసింహమొ గ్రామసింహమో?
ఓ సాళ్వరాజా! నేసిదే వెడలుచుంటిని-

సాళ్వ : ఆఁ! పొమ్ము పొమ్ము. మావలన సమ్మానింపఁబడకయే పోదువా? ఓహో! మిత్త్రులారా, ఇది సిగ్గువిడిచినది-సగ్గుపడిచిన చేడెకుఁజీర

మాత్రమెందుకు? మీకుదీని వివస్త్రంగావింపుడు–ఊఁ! చూచె దరేమిరా?

1. మి: నీవురా–

2. మి: నీవురా–

3. మి: నాకునిపాతో పాటు సొరవతగ్గినదిరా? ఇంకొక కాయడుసారా వుంటే– నాసామిరంగా ...

అంబ: ఓరీ! అధమాధమ! నీచాత్మ! వీరు నీతోఁ బాటు త్రాగుటకే గాని యిట్టి సాహసమునకు సముద్యులుగారు—వారేల? మగ వాఁడవైనచో నీవు కావింపుము ననువివస్త్రను—పరమశుంఠా గ్రేసరా! ఇదిగో! సహస్ర కాలాహి వాలమునుబోని మచ్చె లాంచలమును నీవు స్పృశింపుమురా! ఉత్తర క్షణ మునసే దురభిమాన వార్ధక పరికంపమానమగు నీశిరము నీయొడలినుండి నేలంపడి ధూళి ధూసరితమై పోవఁగలదు. ఊఁ స్పృశింపుమురా! పాఱుఁబోఁతా! ఈప్రజ్వల దగ్నిజ్వాలను స్పృశింపుమురా!

సాళ్వ: నీపాతివ్రత్య ప్రభావమున నన్నుఁ జంపెదవుగాఁబోలు? ఏదీ చూతము—

(పైటచెంగు పట్టుకొనును)

అంబ: పాతివ్రత్యప్రభావమునఁగాదు ఇదిగో! ఈశాత ఖడ్గాంచలమున– (మొలనుండి కత్తిగొని సాళ్వునిబొడిచి నిష్క్రమించుచున్నది)

(యవనిక వ్రాలును)

భీష్మబ్రహ్మచారి

చతుర్థాంకము

దృశ్యము 1.

ప్రదేశము—భీష్ముని మందిరము.

ప్రవేశము—కేశవుఁడు, భీష్ముఁడు.

కేశ : ఆయుష్మంతుఁడా! నీవు, మంచిపనిఁ జేసితివి; ఏమనిన—

గీ. లేమలకు నాత్మ సంప్రీతి - లేకయున్న-
పెండ్లి కన్నను, మృత్యువే - ప్రియముగాదె?
కాన, వారలమానసా - కాంతు నెఱిఁగి,
మసలుటయె మేలు జగమున - మనుజ పతికి—

భీష్మ : నీవనినమాట నిజమేకాని, అంబతప్పఁ దక్కిన యిరువురును, నాసోదరుఁడగు విచిత్రవీర్యుని వివాహమాడిరి. కాని, అంబమాత్రము, సాళ్వుని కడకరిగెను. సాళ్వుఁడామె నేమి పరాభవించునో యని నాహృదయము శంకాసంకులమగుచున్నది.

కేశ : అతఁడామెయందు ప్రేమనిల్పిన వాఁడేయగుటవలన, నట్లు జరుగకుండుఁ గాక!

భీష్మ : కేశవుఁడా! నీవు ప్రపంచధర్మమును మాత్రమే తెల్పితివి; గాని - సాళ్వుని యెడల మాత్రము నీయనుభవ వచనములు సాగవుసుమా! ఏమనిన-

ఉ. మధురసంబుచేఁ బ్ర - మత్తుఁడౌ సాళ్వున
కెలమిఁ బ్రణయ మహిమ - మెఱుక పడునె?
అందు, దుష్టజన మ - యుస్థుఁడౌ నాతని,
వర్తనంబు దెలియ - వలెనె? యెందు-

కేశ : ఔను అదియును, నిక్కమే-

భీష్మ : ఉండుండుము; ఎక్కడిదో భీషణధ్వని-

(తెరలో)

ఓహో! పరిజనులారా! మీప్రభుఁడగు భీష్మనాముఁ డెక్కడ? మీప్రభుఁడగు భీష్మనాముఁ డెక్కడ?

భీష్మ : (తెరవంకఁజూచి) ఆర్యమిత్రా! కేశవ! ఆవచ్చు భీకరవిగ్రహముం దిలకింపుము.

గీ. కన్నుదోయిని జ్వాలదగ్ని - కణము లురల,
ముకగతి కేశతతి భుజ - మ్ములనుఁ జెదర,
నూర్పుగాలికి చన్దోయి - యూరకెగుర,
నేఁగుదెంచెడు నీదిశ - కేలతాంగి—

ఈసతి నిక్కముగ సాళ్వరాజుచేఁ బరిభవింపఁబడిన యంబవలె నాకుఁదోఁచుచున్నది.

కేశ : నాకును అట్లే తోఁచుచున్నది.

(తరువాత, అంబ వికృతాంగియై ప్రవేశించును)

అంబ : (శోకముతో భీష్ముని పాదములపైఁబడి) ఓ దయాస్వరూపా! నేను వెండియు నీపాలఁబడినందులకు మిగుల లజ్జావతినగుచున్నాను. సాళ్వభూపతి, నేనిచ్ఛాపూర్వకంబుగనే నీవెనువెంటఁ దవిలివచ్చితినని శంకించి - పదుపురలోన నన్ను పరాభవముపాలుగావించెను-తత్పరాభవమును నేను భరింపనోపక యాతని మత్కరవాలాహతుల పాలుఁగావించితిని. ఇప్పుడు నేను నీమూలమున, నన్యారక్షణము లేనిదాననై తిని. నాకింక నీవే రక్షకుఁడవు; నన్ను పరిణయంబై కీర్తినిలుపుకొమ్ము—

భీష్మ : [చెవులుమూసికొని] హరిహరీ!- ఎట్టి వ్రతభంగాపాదకములగు కటువాక్యములు నాశ్రవణ పుటంబులఁ జొచ్చుచున్నవి. ఓయమ్మా! నన్ను మన్నింపుము—

గీ. నేను జనకసంప్రీతికై – నూనుకొనుచుఁ
బరిణయంబుఁద్యజించిన – వాఁడనమ్మ!
అట్టినేనెట్లు వెండియు – నఘమొనర్తు
బ్రహ్మచర్యమెచాలు; నీ – ప్రబోధమునందు—

గీ. నేనుపరిణయమైన, సం – తాన లాభ
మందుదునటంచు, రాజ్యాభి – షేకనుసుతుఁడ
టంచు, భీతుఁడైనా తాత – యానతిచ్చెఁ
గా నను వివాదూరుని – గమ్మటంచు—

గీ. ఈ భవంబున నాజన్మ – కింకనొక్క
గతిగలుగదమ్మ! తల్లిరో! కనులభవుఁడు
బ్రహ్మచారివిగమ్మని – వ్రాసియుండ,
నెట్లు నీకోరికను నిర్వ – హింప గలను?—

ఆ. అవనిజనులు నన్ను – నామరణాంతము
బ్రహ్మచారినంచుఁ – బలుకుచుండఁ
దండ్రికై త్యజించెఁ – దనలాభమని పల్కుఁ
దనువుగడచుఁ, గీర్తిఁ – దాల్తునమ్మ!—

కావున నీకోరికమాని, నీయిచ్చవచ్చిన రాజకుమారు నెవ్వని నేని వరింపుము పొమ్ము.

అంబ: (దుఃఖించుచు) అయ్యయ్యో! ఇంకనాగతియేమి? బలిమిఁగొని తెచ్చిన నీవేభరింపఁజాలనని పరిత్యజించినప్పుడు, ప్రేమప్రాచుర్య మొనరించిన మహారాజే నా ప్రవర్తనమును శంకించినప్పుడు—నేనింక నొరుల నెవ్వారినర్థింతును? ఎవ్వారికడ కరుగుదును? నాయంతటనేను, లజ్జాపరిత్యాగమొనరించి, యెవ్వారిపాదములం బడి దీననై, పరిణయమాడుమని వేఁడుకొందును? నాకు, నాథుఁడెవ్వఁడు? హా! విధీ! ఈ లోకమునవొక్క యనాధను సృష్టించివిడిచితివా! రాజా! నా కెందఱు బాంధవులున్నను, వారి వారి పాదములపాలిటంబడి ప్రార్థేయపడి, నిరాశ్రితనై

దుఃఖింప నలున నామెుగంబున లిఖించెనా? నాగతియింతేనా? యింతేనా?

(అనుబంధము 16)

భీష్మ : అమ్మా! నేనేమిచేయుదును? విధినీయందు ప్రతికూలసంకల్పుఁడై యుండెనని తోఁచుచున్నది.

గీ. చెలులదువ్వారఁ దోడి తె - చ్చితిని, నిన్ను
విడిచె సాల్వుఁడు మధుపాన - వివశుఁడగుచుఁ
గాంచ నిదియెల్ల దైవ సం - కల్పమమ్మ
మనుజయత్నంబు లేదించు - మానవతిరో.

కాన, నేనిందసహాయుఁడన; నీవు సాల్వునిఁ గోరితి నన్నంతనే వేఁడొండు ప్రతిబంధకమును వచింపక, నిన్ను విడిచితిని; త్వదీయ నాశనమునకు హేతుభూతుండగు వాఁడా దుష్టసాల్వుఁడే! అందులకా నరపశువునకుఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తమయ్యెనుగాదా! కావున, నిఁక క్రోధముడిగి పితృమందిరమున కరుగుము; ఆందోళికా పరివారాదులనిప్పుడే సిద్ధపరిచెదను. (పాట 13)

అంబ : (క్రోధపరవశయయి) ఓదుష్టరాజా! ఏమి నీ లజ్జావిహీనత! ఇందు దోషము లేదనుచుంటివా? కాదు; స్వలాభాపేక్షచే మదభితంబెఱుంగక, బలాత్కార రాక్షసవివాహంబునకుఁగొని వచ్చిన నీ యదియే ప్రథమాపరాధంబగును. మధుపానమత్తుఁడైయున్న సాల్వుని లెక్కయేమి? శాశ్వత బ్రహ్మచారినని యును, దేవవ్రతుండననియును, కీర్తిశాలివైననీవే, యొక్కయబలను శరణాగతయైన యనాథను, నిరాకరించిన నీ కేమున్నది? ఛీఁ! నీకిదియొక యశమేయని గర్వించుచుంటివా? ఓమందుఁడా! మానినీవరాశీప మహావాంఛానువర్తీ! రాజలోకాపయశో పాదకా! నీ దుష్టమానసము నెఱుంగక, కాంతాజనరంబు పేరు విన్నమాత్రంబున, గడగడవణంకు, ననమర్థుండవని తెలియక నే నిన్నిఁకి మరలివచ్చిన నేనే, కడుంగుమనింద్యురాలను: నిన్ను

దూషించ నేటికి ? (కేశములను విస్రృతములను గాంజేసికొని) కటకటా! ఇంక నాకెవ్వరు రక్షకులు ? ఓ మృత్యుదేవతా! నన్నేల నీవింకను జీవింపంజేసెదవు? శీఘ్రముగ నీలో గలుపు కొనుము.

భీష్మ : అమ్మా! శాంతింపుము, శాంతింపుము.

అంబ : (పండ్లుపటపటం గొఱుకుచు) శాంతి, శాంతి ఇంకను, నా కీ జన్మమునకు శాంతియెక్కడిది? నన్నింతటి పరాభవమునకుం బాల్పఱచిన నిన్ను, నిన్ను వధింపవలయును, నే నాత్మశాంతి నంద వలయును; గాంగేయ ప్రతిపరాభూత శుష్క మానసకాసారమా! వెండియుం బరిపూరిత ప్రతీకారవిమరాసులచే సముద్వేలితవుగమ్ము. క్రోధమా! భీషణాగ్నిహోత్రజాజ్వల్యమాన ప్రపూరితవై ప్రకాశించుము; ఓ సిరాభారవిగుణంబా! ప్రళయ సమయమున భీషణమహాకృతినందిన క్రోధనికురంబయగునంబ ననుకరింపుము. ప్రతీకారము, ప్రతీకారము.

—: భీష్మకృత మహావమాన ప్రతీకారము :—

(కేకలు వేయుచు ప్రస్థానము)

(భీష్మ కేశవులు వెఱగంది చూచుచుందురు.)

(తెర వ్రాలును)

దృశ్యము—2.

(ప్రదేశము—అరణ్యభూమి)

ప్రవేశము—వికృతాంగి యగునంబ

(అనుబంధము 17) పాట 15

అంబ : (ఆయసముతో) కటకటా! ఈ నిబిడ గహనాంతరమున, నెంత దూరము నడతును? తీక్ష్ణుడగు, నీ యాతపంబున నా కాహారము లేక, మూడుదినంబులయ్యె – ఇంకెంతవఱకు తాళుదును ?

సీ. కడుదీన గతివిఱాఱి – నడలించు వడగాడ్పు
విశ్వంబునం దెల్ల – వీనఁ దొడఁగె
గడు భయంకరమైన – ఘనచండ కరతాప
మఖిల దిక్తటముల – నలము కొనియె–
భీమదావానలా – భీలమహా దావాగ్ని
గహనాంతరంబును – గాల్పనయ్యె–
జల శూన్యతకు నార్తిఁ – జలియించు మృగములు,
వనవీథులనుఁ బడి – వఱప సాఁగె

గీ. నాల్క తడియాఱె; మదిని సం – తసము దీఱె,
నవయవంబులు బలహీన్య – మంద సాఁగె
పాదముల యందు సత్తువ – వాసిపోయె
నడువఁగా నోప; నీ గహ – నాంతరమున–

ప్రతీకారమునందలి పట్టుదలచే నెట్టులో, యింతదూరము– వచ్చితిని, ఇంకముందు నాకు గతియేమి? నాదుర్ఘట యత్నం బున కడ్డుపడి నా ప్రతిజ్ఞం దీర్చువారెవ్వరు?

సీ. క్రోధమా! నీకింకఁ – గొదురేది నావంక,
ప్రతినఁ దీర్పఁగలారి – వెతకఁబొమ్ము–
మాత్సర్యమా! నన్ను – మఱిమాలి చేరితి,
వరుగుమా! నీకు ది – క్కైనయెడకు
రోషమా! శాత్రవ – శేషంబుఁ దీర్పని
నన్నేలమదిఁ గోరి – నావు నీవు
మత్ప్రతీకారమా? – మడిపోననీవాక్క
దాన వేటికినీవు – ఒరలిపొమ్ము

గీ. ప్రాణమా! నీవునాకు దు – ర్భరముగాన,
వట్టికట్టెను ధరపైన – వదలి పొమ్ము
శోకమా! నీవునాకుఁ జ – రంతునుమ్ము
విన్న నాయంతవదలుచు – నున్నదాన.

ఓ దురదృష్టవంతురాలవగుజననీ! నీవు నన్నేదుర్ముహూర్తమున, నీపృథివికి భారముగాఁగంటివి!

మ. దశమాసంబులు మోసి గర్భమున, సుద్యత్ప్రీతిఁజెన్నారఁ బెంచి, శరీరామయపాళిఁ బ్రేమమున శాన్తిం బొందఁగాఁద్రోసి, సద్యశముం గాంచెదనంచు నెంచితివిగా - తల్లీ! యిటుల్నీకు, దుర్యశముం గూర్చెదనంచు, నెంచవుగదా!-హా! దైవచిత్తంబెటో.

బలహీనతచే నవయవంబులు గుడ్డపీలికలవలె వ్రేలాడుచున్నవి, నాలుక తడియారె! కన్నులువశంబులై భారంబున, మూఁతలువడుచున్నది, శ్రీమన్నారాయణా! ఆపద్బాంధవుఁడ వగు నీవు దక్క నాకిప్పట్టున దిక్కెవ్వరు?

(మూర్ఛిల్లును)

(తరువాతఁ బరశురాముఁడు ప్రవేశము)

పర : (స్వగతము) నేను తపోనిష్ఠయందుండ, "శ్రీమన్నారాయణా!" యను నబలాకంఠరోదనశబ్దంబు వినవచ్చెను. పావమీమహారణ్యంబున, నట్టి ప్రాణభీతయగు నార్తురాలెవ్వరో విచారించి, నాతోఁచినంత సహాయంబు సలిపెదఁగాక! (నాల్గడుగులు ముందునకు నడిచి) ఓహో! ఎంతభీభత్సాకారము!

గీ. రాజవంశ ప్రభూతయీ - రాజవదన
గానఁబడెఁజెడు, రోష - వికారమైన
వదనపద్మంబుగడువసి - వాడియుండె,
విస్పృతమై కేశబంధంబు - వికలమగుచు

నంసతలమెల్ల నట్టిటు - లావరించె;
శివునితో వివాదంబాడి - భువికివచ్చి
నట్టిశర్వాణిగాఁదోఁచు - నంబుజాక్షి॥

ఈమెయేమో పెదవులు కదల్చుచున్నది; ఆలకింతము—

అంబ : (మూర్ఛయందే తనలో) ఓరీ! భీష్మచండాలా! నీప్రతాపముం జూపుటకొక్క యబలయా లభించెఁ. ఛీ! నపుంసకుఁడా! నీవని,

నమ్మి పాదములఁబడిన తరుణిఁ గాదని వెడలనడిపింతువా?
నీ బ్రహ్మచర్యము పాడుగాను!—నిర్వేదము — నిర్వేదము
(తత్తఱపడిలేచి పరశురామునిఁజూచి నిర్విణ్ణురాలగును)

పర : తల్లీ! భీతినంపకు; నేనున్నాండనుగాను. క్షత్త్రియ కాంతారదం దహ్యామాన విలయానల ప్రతిమానుండనగు పరశురాముఁడ—

అంబ : స్వామీ! నమస్కారము - తనుదర్శనముచే నీ దీనురాలు కృతార్థురాలయ్యెను; శుష్కసస్యంబులకు గంగాలహరి లభ్య మైన తెఱంగుననున్న యది.

పర : తల్లి! ఇప్పుడు నీవు నిష్ఠురలోన, భీష్ముని నిందించితి వది యేమి?

అంబ : దేవా! దేవరవారితో లజ్జాసంయుతమగు నాదీన చరిత్రము నేమని మనవి చేయుదును?

పర : ఆవిషయంబున, నీ వేమియు లజ్జింపవలదు; వెఱువవలదు, వెను దీయవలదు - ఏమనిన,

చ. పరశువుఁదాల్చి, యీ పరమ - పారధరావరకోటిఁగూల్చెఁదా
నిరువదియొక్క మాఱులు; మ - హీన్ వెలయించెను క్షత్త్రరక్తసా
గరముల, దాని వెండియును - జ్ఞప్తికిఁదెచ్చెద నొక్కసారి, నీ
వరమరలేక తెల్పుఁడగు నమ్మ! త్వదీయవిచార హేతువున్.

అంబ : (డగ్గుత్తికతో,) తండ్రీ! అనాథనై—అగతికనై—దిక్కులేక— యీయడవి నొంటికత్తెనై, సంచరించుచున్న, నాచరిత్రము నడిగి, నన్నాదరించి - నా శ్రవణయుగళంబున, నాశామృతమం బోసిన, మీకన్న నాకుఁబరమబాంధవులు వేఱెవ్వరు? నాచరి త్రము నాలకింపుఁడు—వచియించెద—

పర : అమ్మా! శాంతచిత్తవై—వచింతువుగాక రమ్ము—నా యాశ్ర మమున కరగుదము. (పాట 16)

అంబ : భాగ్యము. (ఇరువురు ప్రస్థానము)

దృశ్యము 3.

ప్రదేశము—గంగాతీరము.

ప్రవేశము—ధనుర్ధరులగు భీష్మపరశురాములు.

(అనుబంధము 13)

భీష్మ : మహాత్మా!

ఆ. పెద్దవారుమీరు - పిన్నవాఁడనేను, సం
గ్రామకేళియందు - ఘనులుమీరు
నేనుసుంతయైన - నెఱుఁగనివాఁడనో
యార్య! యిట్టులాడ - న్యాయమగునె?

పర : గాంగేయా! అట్లనుట శ్లాఘ్యముగాదు, పరాక్రమమునకుఁ బిన్నపెద్దతనములతో నేమిపని? నెలదినముల నుండియును మన మాచరించుచుండిన యీసంగరముకతంబున నీశౌర్య ధైర్యాదులు నాకుఁ బరిపూర్ణముగ నెఱుకవడియెను. ఈదినము సయితము నేనోడితి నేని, పరమేశ్వరసాక్షిగా—రణధర్మమున కొక యంజలిచేసి యాపథంబును ద్రొక్కకుందును.

భీష్మ : స్వామీ! నామనవియొక్కటిగలదు; మన్నింపవేఁడెదను.

పర : వత్సా! వచింపుము.

భీష్మ : దేవా?

ఆ. తమకు నే వచింపఁ - దగువాఁడఁగాను, మీ
రార్యులగుటఁ గొర - వార్వవడవిఁ
గాంచినారు తొల్లి, - గతియించె నాకాల
మిపుడురాదు; విజయ - మొసఁగఁబోదు॥

గీ. ఎట్టులో తొల్లి మీరంది - నట్టియశము
తోఁడఁద్రుప్తివహింపుఁడు - దురమువలదు;
ఇష్మహీనిరాముఁడే మీయు - శమ్ముఁగొంత
నలుపుఁగావించె, నేనట్లు సలుపనోవ॥

ఆ. అంబపలుకుమీఱ - లాలించి యీసంగ
రమ్మొనర్చినాఁడ - క్రమముఁదప్పి
కాలగతులుమాఱె, - గాకున్న మీబాహు
బలముదేఁ? నేఁడు - గెలుచుటేడ?॥

గీ. వత్సపలుకులఁజెప్ప గౌర - వమునసైన
నింతతో మీరు సంగర - వృత్తిమాని
తపమునల్పుట శ్రేయన - ధర్మమగును,
గాన బ్రార్థింతుమిమ్ము న - క్కరణిసేయ॥

వర : (పౌరుషముతో) ఓరీ! వదరుఁబోఁతా! మేము నీపరాక్రమము నొకింత స్తుతించినంతనే కన్నులు నెత్తికెక్కి పిన్నపెద్దలనుమాట మ్యాని మాకు నీతుల నుపదేశింప నెంతదీర్ఘోపన్యాసమును వ్రాసికొనివచ్చితివి. జయాపజయంబులు దైవా యత్తంబు లుగాని తోలుతనూహింపఁ దగినవిగావు—రాముఁడు నారా యణావతారియగుట నేనే యోడితిని. అంతమాత్రమున కాతనితో నీవు సాటియగుదువా? గోవెక్కడ? గోమాయువె క్కడ? నీమానసం బిట్లు గర్వభూయిష్ఠంబని యెఱుంగనైతిని. నిన్న పేతుసేయరాదు. రమ్మిఁక నీపొగరణంచెదను!

భీష్మ : (స్వగ) ఔరా! ఈతఁడు నాపలుకుల వేఱుగాఁదలంచి,యాగ్ర హించుచున్నవాఁడు; నామాటలతెఱంగు గ్రహింపఁడయ్యె— ఎంతవిక్రమమున్ననేమి? వైదికులు జడబుద్ధులుగదా! (ప్రకా) స్వామీ! నేను తమ్ము దూషింపఁదలంచికాని, గర్వబుద్ధిచేఁ గాని పలుకలేదు. నిజమారసి, యుభయులకును బ్రయా సము తప్పింతురేమో యని పలికితిని.

వర : ఓరీ! యల్పమతీ! గ్రుడ్డువచ్చి, పిల్లను వెక్కిరించినట్లు నీవా నాకు నీతుల నుపదేశింపవచ్చితివి?

ఉ. క్షత్త్రియులన్న మండిపడు - సంగరకోవిదబుద్ధినియ్యెనిన్
స్తోత్త్రముఁజేసినాఁడ! ఘన - శూరతఁగాంచి ప్రహర్ష మంది; ఛీ
పాత్రుఁడవీవుగావు; స్తుతి - వాక్యములన్నివిహింగి, యల్పమా
నాత్రముఁజూపుకొంటి, వహ - హా! యనిపెద్దలుగేలిసేయఁగన్॥

(శరమును సంధించి) ఇఁక రమ్ము; యథావిధముగా మనకు సంగరము తప్పదు; నీవు బాలుఁడవై చూపిన విక్రమమునకు హర్షించి స్తుతిచేసితినేగాని నీకుఁ బరాజితుఁడనై కాదు. సంశయము గలవాఁడవేని నావలనఁ బూర్ణ పరాభవము నివ్వాడే పొందఁగలవు రమ్ము.

భీష్మ : (రోషముతో) స్వామీ! పెద్దలకీర్తి నిలుప నేనాడిన హితంబున కిదియా ఫలము! అట్లయిన నేను మాత్రమేల వెనుదీయుదును? రండు సంగరమునకు.

పర : అట్లయిన నొకవి విక్తస్థలాంతరమున కరుగుదము; రమ్ము.

భీష్మ : ఈసారియోటమిగల్గినచో నిటుపై రణమొనర్పనని వల్కితిరి సుఁడీ! జ్ఞప్తియందున్నదిగదా! ఆర్యు లాడితప్పనివారు.

పర : ఆడినమాటను సూర్యచంద్రులు గతులుతప్పినను దప్పువాఁడను గాను రమ్ము.

(పాట 17)

(ఇద్దఱును ప్రస్థానము)

(తరువాత—అంబ ప్రవేశము)

అంబ : కటకటా! పరశురామునంతటి మహావీరుఁడు సయితము-భీష్మునిచే పరాజితుండగు చున్నాఁడుగదా! ఇంక నన్ను రక్షింప దిక్కెవ్వరు? ఈదినంబునఁగూడ వెనుకటివలెనే తా నోటమి నందినయెడల పరమేశ్వర సాక్షిగా రణక్రీడనే విసర్జింతునని ఘోరమగు ప్రతినఁదాల్చియున్నాఁడే యీ పరశురాముఁడు! నేఁడు మాత్రమీతనికి వెనుకటికన్న నధిక శౌర్యమెటనుండి వచ్చును? అందును వృద్ధుఁడు!......ఓ పరమేశ్వరా! పరశురాముఁడు నీభక్తుఁడుగదా? నేను నీదాసురాలను కావున నేఁడీ

బ్రాహ్మణవీరునకు విజయముంగూర్పుము. (ప్రక్కకుఁజూచి) హాహా! ఇంకేమున్నది? పరశురాముఁడు భీష్ముని శౌర్యమునకుఁ దాళలేక పరశువుతోఁగూడ శరచాపంబులను నేలఁబాఱవైచి యిటేవచ్చుచున్నాఁడు. పరమేశ్వరా! ఎంతలో నాయాశాంకురములను సమూలముగా గిల్లివేసితివి?

(తరువాత పరశురామ భీష్ములు ప్రవేశము)

పర : వత్సా! గంగానందన!

ఉ. మెచ్చితి; నీసమర్థతకు – మెచ్చితి నీభుజశౌర్యలక్ష్మికిన్
మెచ్చితి; రాజలోకమున – మేటివటంచును నిన్నుమిన్నఁగా
నిచ్చెదఁగోరుకొమ్మ; భువి – నేవరమైనను నీకుఁగాన్కగా
సచ్చరితుండవీవు, జయ – సంపదఁగాంచఁగదయ్య బాలకా!॥

భీష్మ : దేవా! తమకృపారసంబున ననన్యవీరసాధ్యంబులగు నాశీస్సుల నందితిం జాలదే! వేఱుగ నాకు వరంబులేల స్వామీ!

పర : ఆనందమున నే నొసంగెదనన – నీవు నన్నుఁ జిన్నబుచ్చుట భావ్యముగాదు;

భీష్మ : దేవా! అట్లయినఁ గోరెదను దయచేయుఁడు.

ఆ. అనఘ! మీదురాగ – హంబునఁదొల్లి న
శించె; క్షత్రకోటు – లెంచరాని
వింక మీఁదవారి – హింసింపచివరంబు
నాకొసంగుమయ్య! – లోకమాన్య.

పర : ఇది నీకిదివఱకే యొసంగఁబడినది – సంగరమే యొనరింపననితదా పలికితిని. అందులకు దాక్షిణ్యముగా నే నిప్పుడే బాలేందుమౌళినిఁగూర్చి తపమాచరింప హిమాలయంబునకరుగువాఁడ; బాలకా! చిరంజీవివగు బ్రహ్మచారివయ్యెదవు గాక!

భీష్మ : కృతార్థుఁడను.

పర : (ప్రస్థానము)

అంబ : (భీష్మునకెదురుగావచ్చి) ఓ భీష్ముఁడా! నీ కడుపుమంట యిప్పటికిఁ బరిపూర్ణముగ చల్లారినట్లేకదా!

భీష్మ : (ప్రకాశముగా) అమ్మా! నాకిందు కడుపుమంట యేమున్నది? తొలుత నా బ్రహ్మచర్యమునకుఁ బ్రతిబంధకమగుఁగావున నిన్నుఁ బరిణయము గాఁజాలనని పలికితిని. ఇప్పుడు నీ ప్రేరణమునఁ బరశురాముఁడే నన్నురణమొనర్చి బలాత్కరించెగదా!

అంబ : పరశురాముని నీవు జయించినంతమాత్రమున నా ప్రతీకారానలము చల్లారెనని గర్వింపకుము. చచ్చియైనసరియే నిన్నీయంబ సాధించితీరును. చూచితివా! హుతాశనుండెట్లు వెలుంగుచున్నాఁడో! ఇప్పుడు నేనందు భస్మమై మృతిఁగాంచి మరుజన్మమున, నీ ప్రాణములను హరింప సిద్ధమయ్యెదను. జాగ్రత్త! ఇవి యనృతవాక్కులు కావు—నే నిదే యగ్నిం బ్రవేశించుచున్నాను.

(అనుబంధము 19)

జయా! గోలోకనిలయా! శ్రీకృష్ణా!

(అగ్నిలోఁబడి కాలిపోవును.)

భీష్మ : హరిహరీ!

ఉ. చండ పరీభవంబునకు - సైపక యీపికవాణి యీశ్వరా!
మండెడు నగ్గిలోనఁబడి - మ్రగ్గుచునున్నది యిట్టివేళ నా
గుండెయు దేహమున్ గరగి - కూడి కృపారసవారిరాశియై
యుండినఁ దజ్జలంబుల మ - హోగ్రకృశానుని నార్పుదుంగదా!

ఉ. ఈ యలివేణి వహ్నిఁబడి - యీవిధి మ్రందఁగ గారణంబు నే
నో! యెలనాగ వ్రాఁతయగు - నో? ప్రతినన్ ద్యజియింపలేక య
న్యాయమటంచెఱింగియు న - నాథనొకర్తుఁ దృణీకరించితిన్
నాయఘమున్ సహింపవె య - నాథజనావన! లోకపావనా!

(నిష్క్రమించును. తెరపడును)

చతుర్థాంకము సంపూర్ణము.

భీష్మబ్రహ్మచారి

* పంచమాంకము

1 దృశ్యము.

ప్రదేశము—అంతఃపురము;

ప్రవేశము—విచారముతో సత్యవతి.

(అనుబంధము 20)

సత్య : (ప్రక్కకుఁ జూచి) అడుగో! అంబికాంబాలికలతో నాతండ్రి యిటువచ్చుచున్నాఁడు. (చాటున నిలుచున్నది.)

(ప్రవేశము—అంబికాంబాలికల బుజములమీఁదఁ జేతులు వైచుకొని యాయాసపడుచు విచిత్రవీర్యుఁడు)

(మఱియొక ప్రక్కనుండి భీష్ముఁడు ప్రవేశించును. సత్యవతి చేసన్నచే భీష్ముని తనచెంతకుఁ బిలువ నతఁడు వచ్చును.)

సత్య : (అపవారించి) నాయనా! నాతోఁబాటు వీరి దాంపత్య విధానముఁ బరికింపుము.

భీష్మ : (అపవారించి) చిత్తము.

విచి : (వికటముగ నవ్వుచు) ఆవైపు భూదేవి—ఈవైపు శ్రీదేవి—నడుమ నారాయణమూర్తి! నారాయణ! నారాయణ!

అంబిక : } నారాయణ! నారాయణ! (విచిత్రవీర్యునిఁ
అంబాలిక : } గూర్చుండఁ బెట్టుదురు.)

విచి : మీరిరువురు చెఱియొకప్రక్క నిలువవలయును (అట్లు సేయుదురు) గంగా గౌరులు కుడి యెడమల నడుమ— (ఆయాసము)

అంబా : "స్థాణురుద్ర ఉమాపతిః"

---

* యీరంగములో 2,3,4 పద్యములందక్కఁ దక్కిన యీ యంక మంతయు వెం॥ చె॥ శే॥ గారిది.

అంబిక : (అపవారించి) ఆవంక నొకనక్క, యీవంక నొకనక్క—నడుమ దిక్కుమాలిన శవము! చెల్లెలా! భుజించుట కాలస్య మెందులకు? (ఒకరి నొకరు చూచుకొని నవ్వుకొందురు.)

విచి : నేను మీభర్తను—మీరు నాభార్యలు—అవునా!

అంబిక : మామెడకుఁ ద్రాడు గట్టితివి. (మెల్లఁగ "ఉరిత్రాడు") గనుక—చెల్లెలా! అవునా?

అంబాలి : అవునక్కయ్యా!

అంబిక : కాని యీతీర్మానమున కొంకెంత మార్పవసరము—ఏమన; భరించువాఁడు భర్త, భరింపఁబడునది భార్య—కాని యిప్పుడు భరించువారము (బుజములమీఁదఁ జేతులువైచుకొని నడిపించుట మొదలగు వేళల—) భరించువారము మేముగుటవలన మేము భర్తలము నీవే భార్యవు. చెల్లెలా! అవునా!

అంబా : అవునక్కయ్యా!

విచి : అటులన్నను మాకు సంతోషమే? ఏమంతమార్పు—! మీరు నాభర్తలు, నేను మీభార్యను హీ! హీ! హీ! ఆడమగలు, మగయిల్లాలు! బలే! ఇదే బాగుగానున్నది—

అంబిక : ఇదే బాగున్నది—అవునా! చెల్లెలా!

అంబా : అవునక్కయ్యా!

విచి : వీవనలఁగొని నాకు మీరు విసరవలయును—

(వీవనలఁగొని యిరువు రొకరికొకరు విసురుకొనుచుందురు)

సత్య : (అపవారించి) • నాయనా! గాంగేయా! చూచుచుంటివా! వీరి దాంపత్యమెంత నివ్వచ్చరముగా నున్నదో!

భీష్మ : అననుకూల దాంపత్యము—తమ్మునికి మతిగూడఁ బోయిన ట్లున్నది.

గీ. గేస్తులకు స్వర్గనరకముల్ – క్షితితలంబు
నందయున్నవి యనుట త – థ్యంబచూవె!
సతియు ననుకూలవతియైన – స్వర్గపదవి
తరుణి యననుకూలయైన – నరకసీమ.

విచి : మీరు నావలన నేమిసుఖము లందుచున్నారు?

అంబిక : మంత్రసాని సుఖము—అవునా చెల్లెలా!

అంబాలి : అవు నక్కయ్యా!

విచి : (దగ్గుచు) నారాయణ! నారాయణ!

భీష్మ : వీరి యవినయమువలన దేహమ్మునికి వ్యాధియు, మనోవ్యాధియు నధికము లగుచున్నవి.

సత్య : నాయనా! ఇంక నేటం బ్రతుకుటయు దుర్లభమనియే నా యుద్దేశము—నాతండ్రీ! కురువంశరక్షణమునకు నీకృపాభిక్ష నభిలషించుచుంటిని......నా దుఃఖనాదమునకుఁ జెవినిమ్ము. దేవవ్రతుండవగు నీపవిత్రహృదయము నెఱుంగలేక నాతండ్రి స్వార్థపరత్వమున నీజీవితము నిస్సారమొనరించి,—

భీష్మ : అమ్మా! అకారణముగ తాతయ్యగారిని మీరేల నిందింతురు? నాజీవితము నిస్సారమైన దనుమాట కేవలభ్రాంతి మూలకము చూడుఁడు—

సీ. పాపసంసార సం – బంధబంధము రోసి
స్వేచ్ఛమై నరుఁడు జీ – వింపఁదగదె?
అవని నశాశ్వతం – బైన సౌఖ్యముమాని
చిరతరానంద మా – సింపఁదగదె?
జాయాసుతాది స – ర్వదోషము నీల్గి
బ్రహ్మచర్యవ్రాప్తిఁ – బడయఁదగదె?
ఇహమె స్వర్గంబని – యెంచి దుశ్చ్నడంచి
పరమునకై పాటు – పడుటదగదె?

ఆ. వె. ప్రకృతిబాహుయుగళ – పరిరంభణమునుండి
వెడలి హృదయమున వి – వేకగతుల
హాదిని గొలుచుకన్న – నానందజీవన
విధముగలదె తల్లి! – విశ్వమందు—?

సత్య : నాతండ్రీ! నీ వివేక బాలభానుమరీచుల యెదుట మాయాజ్ఞానాంధకారము పటాపంచలగుచున్నది. కాని, బాబూ! నీవు వివాహమాడిన వంశము నిలుచుటకు—

భీష్మ : అమ్మా! నాదృఢవ్రతమును మీమాటలచే జెదరఁగొట్టి సంసారపంకావృతమగు మహాకూపములోనికి మాత్రము నన్ను లాగవలదు. వినియుండరా మీరు నాదృఢప్రతిజ్ఞను.

(పాట 18)

ఉ. నశ్వరమై నిసర్గఫల – నాశనమౌ నిహసౌఖ్యవృత్తికై
శాశ్వతమైన సత్యము న – సంగతమాత్రియఁ ద్రోసిపుచ్చి యీ
విశ్వమునందు హీనుఁడను – పేరు ధరింపఁగఁజాల నమ్మరో!
విశ్వజన ప్రమోదకర – వృత్తివహించెద బ్రహ్మచారినై.

అదిగాక—తల్లీ!

గీ. మూఁడువంతుల ప్రాయమ్ము – ముగిసిపోయె
జరుగుచున్నది నాల్గవ – జాము—నెందుఁ
గలదె? సాంధ్యవేళను మేలు – కొలుపుపాట
తెల్లగడ్డంపు పెండిలి – చెల్లునమ్మ!

సత్య : నాయనా! పోనిమ్ము—వంశమునిలుచు నుపాయమైన నాలోచింపుము. ధర్మసంతానము వంశము నిలుపఁగూడదా?

భీష్మ : వ్యాసభగవానునితో నాలోచింతును. మీరు చింతఁదక్కియుండుఁడు. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

విచి : అంబికా! అంబాలికా! అయ్యో! నాకాళ్ళు తీపులెత్తుచున్నవి—

అంబిక : చెల్లెలా! నా కాళ్లు తీపులెత్తుచున్నవి (కూలఁబడి, ఈ బాధ సహనయించువా రెవరు?

అంబాలి : అక్కయ్యా! నా కాళ్ళు తీపులెత్తుచున్నవి. (కూలఁబడి) ఈబాధ సహనయించువా రెవరు? ఓ సురలారా! నరులారా! కిన్నరులారా! రండు. రండు. మమ్ము రక్షింపుఁడు.

విచి : అబ్బబ్బ! బాధ, బాధ - (ఏడ్చుచున్నాఁడు.)
అంబిక : అంబాలిక:— అబ్బబ్బ! బాధ, బాధ- (ఏడ్చుచున్నారు.)

(సత్యవతి యాశ్చర్యముతో, జూచుచుండును)

(తెర వ్రాలును)

(దృశ్యము ౭)

ప్రదేశము—సభామంటపమునకు ముందు

ప్రవేశము—దాశరాజు.

దాశ : జయూ! సిరిసిరి రాజాదిరాజా! ఇదొారకు చేపలరాజా యిగ మీాన కురురాజ్జె మాా రాజా! దాశరాజా! జయూ అనండిరా! మీాగొంతులుగొయ్య! అనండిరా!

భటుడు : (ప్రవేశించి) ఓయ్! పిచ్చానువత్రికి బోయేత్రోవ అది. ఇది రాజసభకు బోయేమార్గము. నడు. నడు.

దాశ : ఎవఁడానువ్వు! ఇసుకదొంతుకులాగ నెత్తిమీాన కళ్ళూ, మట్ట గడసలాగ మూాడుమొగము నువ్వూ, నడునడు అంటున్నావే! మరేద నూడ్నక్కఅలేదా?

భటు : నీ మొగానికి మర్యాదా?

దాశ : అలాగంటావేంటిరా? నామొగం గరానగల్లా మొగంలాగ లేదా? నీమొగంలాగ నిద్రోయిలేచిన తెల్ల మొగంలాగవుందా?

భటు : ఏడ్చినావు. నడునడు, అట్టు మాడిపోతుంది.

దాశ : నీ తాత్తరంగాదురో! నా నోరనుకుంటుండావో? శంతను మాారాజు మాావని, సత్తొతి తండ్రిని. యిచిత్రయిారుడి తాతని. ఇగమీాన కురురాజ్జానికి రాజుని. దాశరాజుని.

భటు : దాశరాజువా? అబద్ధము, దాశరాజు ఇల్లాలితో యిబ్బంది పడలేక సముద్రములోపడి చచ్చాడని నా చిన్నతనంలో మాా అవ్వ చెప్పేది.

దాశ : ఇల్లాల్తో యిబ్బందిపడలేక అని యాచ్చేపిత్తుండావా? పసితనం లో ఖల్లోవంతుల్తోటి ముసలితనంలో యింట్లో యిల్లాల్తోటి దెబ్బలుతినని మొనగాడోడంటా! అది కొట్టినమాటనిజం. యేగ

లేక నేను శావలోర్తకానికని వంకెట్టుకొని మంతిరితో గలిచి, ఓడెక్కి సముద్రంమీన యితర దేశాలకెల్లింది నిజం. తుపా నొచ్చి వోడ మునిగింది నిజం—

భటు : నీవెట్లా బ్రదికావు? నీమంత్రేడి ?

దాశ : ఓడతో డింకగొట్టాడు. యీంతలో కొట్టమీను శావలాగ యీదేవాడ్ని కామట్టి యీదియీది యీవలబడ్డాను. అదేదో దేశం- అక్కణ్ణుంచి మనమనుషుల్లోకి వచ్చేసరికే యేబైయేళ్ళు పైన అయింది. ఆలిమీద అలగడంవల్ల యింత కొంపమునిగిం దని రాణీకాళ్ళయిన బట్టుకొని రాజీపడదామని ఎదికి ఎదికి యీదేశాని కొచ్చేసరికి. రాణీ రాళ్లల్లోగలిచింది. చేపలవల్లె చెట్లల్లో గలిచింది. కూతురింటి కొద్దామని బయల్దేరాను. దార్లో కూతురుకొడుకు సచ్చాడని తెలిచింది. కొడుకుపోవడం చేత యేడుస్తూ రాజ్జెకారం నడుపుకోలేక నాబిడ్డ యెంత కష్ట పడుతుందో ఆ రాజ్జెకారం నా బుజాన యేసుకొందామని మరింత తొందరగా యీడికి పరుగెత్తుకొని వచ్చాను- కూతు రిల్లుగదా అని వచ్చిందుకు యీడ యింతమరేద జరిగింది— చెడి కూతురింటికి వచ్చేవాణ్ణి చెప్పెట్టకొట్టాలి.

భటు : రాజ్యభారము వహించడానికి నీవెందుకు? ఆవిచిత్రవీర్య మహారాజునకు కొడుకులు మనుమలు—

దాశ : యిచిత్తరయీరుడికి కొడుకులూ! ఆచయదగ్గునాయాలకు సం తెలాగలిగింది? బదికుండంగానే పుట్టారా? చచ్చినాక పుట్టారా!

భటు : (మెల్లగా) నీమనుమడి భార్యలు వ్యాసభగవానుని యనుగ్ర మువల్ల వంశము నిల్పారు.

దాశ : హా! సత్తిని-సత్తిని. మగడు సచ్చినాక సంతుగనే కులం యేకులం మారుమనంకులం-యెక్కువోళ్ళి యెవారం యిలా గుంటుంది-యీళ్ళతో చమందం చేసినోళ్ళకు కులంలేదు అయితే ఆ యిచిత్తరయీరుడి కొడుకులు గూడ కొడుకుల్నిగన్నారు—

భటు : ఒకాయన నూర్గురుని—రెండోఆయన అయిదుగుర్ని—కని నచ్చాడు—

దాశ : అప్పుగూడ యిలాటివోళ్ళే అనుకుంటా!

భటు : అది యింకారహస్యం— ఉన్నదిలే. యిప్పుడు వాళ్ళు వీళ్ళు రాజ్యభాగాలకు జుట్టుజుట్టు పట్టుకోవడానికి సిద్ధపడుతున్నారు. వాళ్ళకు వీళ్ళకు రాయభారం జరుపుటకు శ్రీకృష్ణభగవానుడు వచ్చాడు. రాయభారం రంగం జరుగబోతుంది—

దాశ : ఉన్నదేదో సరిసమానంగా బంచుకోకుండా యెత్రినామూళ్లెం దుకు పోట్లాడాలి, అయితే యీళ్ళు నాకేమవుతారు. మనుమడి మనుమలన్నమాట—సరే; నేనెల్లి యీళ్ళచెంపలు వాయం గొట్టి యీమువారం పరిష్కరిస్తాను.

భటు : ఆగు—ఆగు—ఏడకు వెళ్తావు?

దాశ : రాచసబకు.

భటు : వీలులేదు ఇప్పుడు రాజగు దుర్యోధనచక్రవర్తికీ, తమ్ముడగు దుశ్శాసనులువారు "సత్యవతి బంధుగులమని చాలమంది వచ్చి తేరతిండి తింటున్నారు. వాళ్ళను వెళ్ళగొట్టటమే కాకుండా, యిగమీంద అలా చెప్తూవచ్చేవాళ్ళను కట్టివేసి పిచ్చాసుపత్రికి పంప"మని ఆజ్ఞచేశారు. కాబట్టి నీవిప్పుడు పిచ్చాసుపత్రికి నడు.

దాశ : ఆరి వీడితస్సాగొయ్యా! ఎంచేత అలా ఆగ్న చేశాడు?

భటు : తిండికి వృధావ్యయమని పైగా— చేపలవాళ్లు రాజకుటుంబానికి బంధువులమని వస్తే అవమానం అని—

దాశ : అవమానమా! సీ! సీ! శావలోళ్ళపిల్లని చేసుకోవడం, దానికి పిల్లల్ని గనడం, ఆళ్ళకు పుట్టడం, అవమానంగాదు—ఆళ్ళ బందుగులు గావడం అవమానం— సీ! సీ! యెక్కువోళ్ళకు పిల్లనివ్వడంకంటె యేట్లోబడేయటం మంచిది. ఏదో జుట్టుకుందామని తలకుమించిన చమందం చేస్తే— ఆఖరుకు గలిగే లాభం అంతా యింతే! ఆ! అంతే! ఏమంటావు?

భటు : ఆ! అంతే!

దాశ : ఎక్కువోళ్ళతో చమందం చేయనేకూడదు- చేస్తే ఆళ్ళ యింటివంక రానేగూడదు. అంపట్లో చెడి అచలే రాగూడదు, చెడి కూతురింటికి వచ్చిందానికన్న—జో లెగట్టుకొని అడుక్కు తింటే మంచిది. ఆ! అంతే!

భటు : అంతే! (నిష్క్రమింతురు)

3 దృశ్యము.

(ప్రదేశము—రాజసభామండపము)

(ప్రవేశము—ధృతరాష్ట్ర విదురులు, భీష్మద్రోణులు, దుష్టచతుష్టయము. మునులు, శ్రీకృష్ణుఁడు)

శ్రీకృ : బావా! దుర్యోధనా! పాండవులు పైతృకంబగు రాజ్యభాగమును నిన్నడుగుటకు నన్నుఁబుత్తెంచిరి. వారు నీవంపునం బండ్రెండేం డ్లరణ్యవాసమును, ఒకయేఁ డజ్ఞాతవాసమును గావించి తిరిగివచ్చి తమ యర్ధరాజ్యము నపేక్షించుచున్నారు.

దుశ్శా : అజ్ఞాతవాసము పూర్తిగాకపూర్వమే ఫల్గునుఁ డుత్తరగోగ్రహణంబున మాకంటఁబడి, సమయభంగము గావించి తన ప్రేలితోఁ దనకన్నే పొడుచుకొన్నాఁడు.

శకుని : కావునఁ దిరిగి ద్వాదశవర్షములు అరణ్యవాసమును, ఒక సంవత్సర మజ్ఞాతవాసమును గావించి బ్రదికివచ్చినయెడల, అప్పుడు పాలొసంగుటకు రారాజు సందేహింపఁడు.

భీష్మ : దుశ్శాసనా! అర్జునుఁ డుత్తరగోగ్రహణంబున మనకంటఁబడిన నాటికే అజ్ఞాతవాసవత్సరము సరిగాఁ బూర్తియైనది.

దుశ్శా : ఔరా! పాండవపక్షపాతము!

భీష్మ : కాదు. ధర్మపక్షపాతము!

దుర్యో : సోదరా! నీవు మిన్నకుండుము. శ్రీకృష్ణా! పైతృకంబగు రాజ్యభాగమేమి? విచిత్రవీర్యాత్మజులలో నా తండ్రి ధృతరాష్ట్రుఁడే పెద్దవాఁడు. రాజ్యార్హుఁడగ్రజుఁడే! తమ్మునికి భాగ మెక్కడిది? అతనికిలేనిభాగ మతని సుతులకెక్కడిది? నీవెటుఁ గని తుతిరియధర్మమేమున్నది?

భీష్మ : క్షత్రియధర్మ మాలోచించిన జాత్యంధుఁడు రాజ్యార్హుఁడే గాఁడు, పాండురాజే.

దుర్యో : పాండురాజే యంగీకరించి నాతండ్రిని సింహాసనమెక్కించి తాను భృత్యుఁడై మెలంగినాఁడు. అప్పుడు కురుపితామహులు గూడ నొప్పుకొన్నారు.

భీష్మ : సుయోధనా! అయిన రాజ్యానర్హుఁడగు పుట్టుగ్రుడ్డిని నీతండ్రిని స్వభ్రాతృత్వంబున రాజుగావించిన, ఆ పాండురాజు నందనులయెడ నీవు చూపవలసిన యాదరణయా యిది? ఇదియా క్షత్రియ ధర్మము?

కర్ణ : క్షత్రియధర్మము సంగరమొనర్చి రాజ్యముఁ గైకొనుటయేగాని లేనిభాగమునకు రాయబారము లంపుటగాదు.

దుర్యో : అవును.

శ్రీకృ : ఓ దుర్యోధనా!

శా. శాంతింగోరినవారు వారగుటచే - సంధింప నన్నంపినా
రంతేగాని సమిద్విహారమున శా - వంతేనియున్ జంక రా
కుంతీనందన శౌర్యసాహసములున్ - గోదండపాండిత్యముల్
పంతంబుల్ వచియింప నేటి కవి వి - శ్వక్షోణి విఖ్యాతముల్.

దుర్యో : శ్రీకృష్ణా! స్తోత్రపాఠములు చాలింపుము. వారు వీరులైనచో యుద్ధముచేసియే కురురాజ్యసింహాసనము నాక్రమింతురుగాక!

శా. ఏకచ్ఛత్రముగాఁగ నేలఁ దెవా - రేగాని నేఁగాని, యం
తేకానీ! యెవరెట్లువాకొనఁ గా - నీ! భాగమేనిత్తునే?
నాకున్ భీతియె! వారి శౌర్యములనె - న్నన్, రాలునే గాలికిఁ
తాకుల్? మాధవ! కట్టిపెట్టుము తదీ - యస్తోత్రవాక్యావళుల్.

శ్రీకృ : గాంధారీనందనా! దుర్యోధనా! అర్ధభాగమీయ నిచ్ఛగింపకున్న నయిదూళ్ళయిన నిమ్మని వారడుగుచున్నారు.

దుర్యో : బిచ్చము? కాని యిది యపాత్రదానమే?

ఉ. ఆయతపాండితీనిలయు - లంచునొసంగనొ? వేదధర్మముల్
వాయక భూస్థలిన్ మెలఁగు - వారుఁ టంచును నిత్తునో? జగ
దేయ కవీంద్రులంచిడనొ - దీను లనాథలటంచొసంగనో ?
దాయలకేమి? యూళ్ళయిదు-దానము సేయుటయేమి? కేశవా!

శ్రీకృ : సుయోధనా ! నీవు దాతవుగానక్కఱలేదు. దానము సేయ నక్కఱలేదు. ఇప్పుడు కురురాజ్యమునకు నీవు పాలకుండవై యుంటివి గనుక న్యాయము సేయుము. ఈ రాజ్యమునఁ జాల భాగము పాండురాజ భుజబలార్జితము. వా రాతనిపుత్త్రులు. అయిదూళ్లుమాత్రమిమ్ము.

శకు : అయిదుదూళ్లిచ్చినను అర్ధరాజ్యమిచ్చినను పాలుపంచి యిచ్చుటయే! ఇది దానమని యెవరును సంస్తుతింపరు.

శ్రీకృ : పాలుపంచియిచ్చుటయే కానిమ్ము-దాన మీకు సత్కీర్తియే గాని దుష్కీర్తిగలుగదు.

దుర్యో : తప్పక కలుగును.

శ్రీకృ : ఏమని?

దుర్యో : వారితో యుద్ధముసేయుటకు జంకి కౌరవు లీవిధముగ పాలు పంచియిచ్చిరని!

శ్రీకృ : అయిన నీవిందుల కంగీకరింపవా?

దుర్యో : ముమ్మాటికి !

శకు : వేయిపార్లకు !

దుశ్శా : లక్షసార్లకు !

భీష్మ : నాయనా! దుర్యోధనా! దురాగ్రహము దుర్దశాహేతువు. అధర్మమునకన్న ధర్మము బలీయము - అధర్మోపహతుండవై ధర్మమూర్తులగు పాండవులతో వైరము పట్టుకొనకుము.

గీ. హితవెఱిఁగి వారి భాగమీ - వీయవేని
సమరమగు, ప్రజాసౌఖ్యమ్ము - సమసిపోవు
విప్లవము దేశమందు నా - విర్భవించు,
ప్రబలరక్తప్రవాహముల్ - పాఱునయ్య!

మహావీరులగు వారితో నీవు కలసియున్న మిమ్ము దేవనాథున కైనఁ దేఱిచూడ నశక్యము- అధికారమ్మున నుండుటం జేసి పెక్కుయోధులు నీకు సహాయులున్నను వారిది ధర్మపక్షమగు టంజేసి వారికి సాయము సేయువారుండకపోరు. యుద్ధము తప్పక జరుగును. జయాపజయమ్ముల మాట యటులుండ నిరు బలగమ్ముల ననేక శూరులు మరణించుట ధ్రువము- దాన దేశము నిర్వీర్యమై పరిపాలించు సమర్థులులేమి నంతఃకలహ ములలోఁబడి తుట్టతుదకు బరాధీనమైపోవును-ఇట్టి దుష్కీర్తికి నీవు పాలుగాక వారిపాలు నారికొసంగుము.

దుర్యో : శుష్కోపన్యాసములకు సుయోధనుఁడు బెదరఁడు.

శకు : సత్యము.

దుశ్శా : సత్యము.

శ్రీకృ : సత్యము- దుశ్శాసనా! సత్యము.

గీ. కొడవలిని గడ్డకంగట్టి - కొట్టఁగాక
చింతకాయలు రాలునే - మంత్రములకు?
పెనుగదాహతిఁ దొడవిఱిఁ - గిననుగాక
సంధికొప్పునె దుర్మాన - చక్రవర్తి!

దుర్యో : యాదవా! అనవసర ప్రసంగము గావించుచున్నాఁడవు-

శ్రీకృ : అవసరమైన ప్రసంగముననే గావించెదను. వినుము. ఓ రాజ రాజా !

సీ. పాండుపుత్త్రుల కీర్తి - పాలొసంగవయేని
పాలువారికొసంగవయేని
పాలువాఱి కొఱమొద - నాలకింపు!
సురనదీసంభవ - గురుపుత్త్రసైంధవ
కర్ణాది వీరులు - కత్తిపాలు
చాపగుణుండు దు - ష్టసమ్మ్యముపాల్ మీకు
మారవర్గం బభి - మన్యుపాలు
శకుని నీమామయ్య - నహదేవుపాలు, న
కులుపాలు కర్ణుని - కొడుకులెల్ల

గీ. నీకు సోదరశతముతో - నీవు భీమ
సేనుగదపాలు, కురురాజ్య - సింహపీఠి
మరకలేని కీర్తియును ధ - ర్మజుకుపాలు
తప్పదింతయుఁ దథ్యంబు - ధరణినాథ!

దురో్య : ఈజోస్య మెవరుగుణించినది?

శకు : త్రికాలవేది యాదవసింహము-

దుశ్శా : ఓహో! గొల్లలు జోస్యము సెప్పుచున్నారు. కలికాల మారంభమగుచున్నది కాఁబోలు—?

శ్రీకృ : ద్వాపరయుగమున నవనీభారమడఁగిన పిమ్మటఁగాని కలి యారంభము గానేరదు.

శకు : స్వాముల వారందులకే జన్మించినవారఁటగదా?

భీష్మ : సత్యము- అధిక్షేపించు నధమాధములుగూడ శీఘ్రకాలములో నాసంగతి నెఱుంగుదురు.

శకు : అంత పండుగదినమా యీకన్నులకు?

భీష్మ : నీకన్నులకు పండుగదినము వచ్చుటకే కౌరవపాండవ కలహ నాటకమునకు ద్యూతనాంది నారంభించితివి. కపటసూత్రధారి!

శకు : కపటసూత్రధారి శౌరికాఁబోలునే!

దురో్య : మాధవా! వేయిమాటలెందులకు? వారికి రాజ్యము గావలసియున్న యుద్ధముసేసి తీసుకొనుఁడని చెప్పుము- ఇదియే నీసంధికిఁ బ్రత్యుత్తరము!

శ్రీకృ : ఓరాజరాజా! బాగుగా నాలోచించుకొనుము- తరువాతఁ జింతించిన లాభములేదు.

సీ. గాండీవి పిలువ్వాని - చండకాలుఁడువోలెఁ
జండత మిమ్మెల్లఁ - జెండువేళ
భీముండు చలమూని - పెనుగదం జేఁబూని
మృత్యువో యన ననిన్ - బేర్చువేళ

గురువృద్ధ కులవృద్ధ - పరమబాంధవకోటి
తెగి స్వర్గమున కరు - దెంచువేళ
ద్వైరదాశ్వరథ పదా - తివ్రాతములు సంధు
లెడలి పెన్గుప్పలై - పడెడువేళ

గీ. భీరముడిపోవఁ బ్రాణాశ - నోరు నెత్తి
గొట్టుకొని యేరిపాదముల్ - పట్టుకొన్న
సంధిసేయరారెవ, రిదె - సంధికదను
బ్రదుకఁదలఁచినచో మీరు - బావగారు!

ధృత : నాయనా! మాధవుని యుపదేశము మన్నింపుము.

దుర్యో : గోపాలా! నోరుమూసికొనుము. క్షత్త్రియులకు సంగర భయము, చేపకు నీటిభయము గలిగింప నీతరమా? వెడఁగు బెదరింపులుమాని వేగంబ యాపాండునందనుల కడకుం జని వారితో నామాటలుగా నిట్లు వాకొనుము.

సీ. ఐదూళ్లుగాదు నే - సూదిమోపినయంత
యిలనైన వారల - కీయననుము
కన్నీళ్లుగార్చినఁ - గాదు రక్తము గార్వ
లభ్యయగును రాజ్య - లక్ష్మియనుము
క్షత్త్రియాన్వయులకు - సంగరమ్మునఁ జావు
వచ్చిన లోకమ్ము - మెచ్చుననుము
కవ్వడి భీముండు - గావించు ప్రతినలు
నెఱవేర్చుకొన నిదే - తరుణమనుము

గీ. తనయసోదర మిత్త్రిబాం - ధవులతోడఁ
జచ్చుఁగాక దుర్యోధన - చక్రవర్తి
జంకి యంగీకరింపఁడు - సంధికనుము
వెట్టి రాయబారముమాని - వేగఁజనుము.

శ్రీకృ : మూఢదుర్యోధనా!

దుర్యో : యాదవా! సుయోధను నెఱింగి మెలంగుము. అధిక ప్రసంగములు చాలింపుము.

శ్రీకృ : దుర్యోధనా! నీవును శ్రీకృష్ణు నెఱుంగుదువుగాక! నీకు వినాశ కాలము సమీపించినది.

దుర్యో : దూత కనుచితములగు మాటలు మాటాడుచున్నాఁడవు. జాగ్రత్త! దుర్యోధనుఁ డవమానమును సహింపఁడని తెలిసి కొనుము.

శ్రీకృ : మూర్ఖుడా! నన్ను బెదరించుచుంటివా! శ్రీకృష్ణుఁడెవరికి భయ పడువాఁడు కాఁడని నీవును దెలిసికొనుము.

దుర్యో : నిన్నిచ్చట బంధించిన నీ పాండవులు నీకు దిక్కగుదురా!

శ్రీకృ : అందరకు దిక్కు నేనే? నాకొకరి దిక్కేల? నను బంధింతువా? ఓయీ! భక్తియను త్రాళ్లనుగాక తక్కు త్రాళ్ల నీ శ్రీకృష్ణు నెవ్వరును బంధింప నేరరు. అంతేకాదు! ఈ శ్రీకృష్ణుని డాకాలి వ్రేలిగోరును స్పృశించుటకుఁగూడ మీకెవ్వరికి సాధ్యముగాదు.

(దుష్టచతుష్టయము సైగలుచేసికొని నిష్క్రమింతురు)

(అందరు భయసంభ్రమములతోఁ జూచుచున్నారు.)

శ్రీకృ : ఎవ్వరును భయపడనక్కరలేదు. దుష్టచతుష్టయము దురా లోచన సేయునిందు. కురుపితామహా! గంగానందనా! అధర్మ పక్షమునువీడి ధర్మపక్షమునఁజేర నిన్ను నే నాహ్వానించు చున్నాఁడను.

భీష్మ : స్వామీ! సకలజగదంతర్యామి! నా హృదయము నెరింగియు నన్నిట్లాహ్వానింతువా? దుర్యోధనుఁడిప్పుడు నాకు రాజు. నే నాతని సేవకుండను.

శ్రీకృ : దుర్యోధనుఁడు రాజా! అసత్యము, మాయసేసి యన్యాయ ముగ నితరుల రాజ్యభాగ మపహరించి సింహాసనమెక్కినవాఁడు ఱేఁడుగాఁడు, దోపిడిగాఁడు. అట్టివాని కెవ్వరు సాయము సేయ నక్కఱలేదు. వానికెదురుదిరుగుట పాపముగానేరదు. మరి పురుషార్థము!

భీష్మ : మహాత్మా! నిఖిలధర్మవిదుండవు నీ వెఱుంగనిదేమి? కురు సింహాసనమున కీ శరీర మమ్ముడుపోయినది. ఈ సింహాసనము నేను బుద్ధిపూర్వకముగ జనకహితముకొఱకుఁ ద్యజించునప్పుడు దీని నెవరధిరోహింతురో వారి కేను భృత్యుండనైయుందునని సపథముసేసియుంటిని. కావున దుర్యోధనుని విడిచి రాఁజాలను, కృష్ణస్వామీ!

గీ. ధరణిపాలన విడిచితిఁ – దండ్రికొఱకు
పరిణయము విడిచితిని సో – దరులకొఱకు
రక్తమును విడిచెదను రా – రాజుకొఱకు
ప్రాణముల విడిచెదను ధ – ర్మమ్ముకొఱకు.

శ్రీకృ : తథాస్తు. (లేచుచున్నాఁడు)

(ప్రవేశము—దుష్టచతుష్టయము త్రాళ్ళతో)

దుర్యో : బంధింపుఁడు. కృష్ణుని బంధింపుఁడు.

శ్రీకృ : బంధింపుఁడు, ఊఁ, బంధింపుఁడు. మూఢదుర్యోధనా! వారు నిలువుగ్రుడ్లువడి చూచుచున్నారు! సింహముమీఁదికి మేఁక పిల్లల నుసికొల్పిన నేమిలాభము? మత్తగజేంద్రమవు, నీవు రమ్ము. బంధింపుము. బావా! బంధింపుము.

ఉ. కావరమూని దూతయను – గారముమాని వృదాభిమానివై
కేవల మర్త్యుఁగాఁదలచి – కృష్ణుని విష్ణునిఁ ద్రాటఁగట్టఁగా
భావమునందలంతె? మడ – వత్కరిఁ దామరతూఁటఁ గట్టెదే?
బావ! మహోగ్రవహ్నివలు – వన్ ముడివైతువె బుద్ధిశాలివే?

(విశ్వరూప ప్రదర్శనము)

తిలకింపుఁడు, నా భక్తులందరికి దివ్యదృష్టినొసంగితిని దిలకింపుడు!

(దుష్టచతుష్టయము పడిపోవును. తక్కినవారందరు ఆనందముతోఁ జూతురు.)

(శాంచెము సేపు తెరవ్రాల్చి తిరిగి యెత్తవలెను)

దుర్యో : పతీ. యెగిరిపోయినది.

భీష్మ : మూఢదుర్యోధనా! నీప్రాణము లెగిరిపోకుండఁ జూచుకొనుము. సంధిఁజేసికొనుట కింకను తరుణమున్నది, చూచితివిగదా శ్రీకృష్ణుని ప్రభావము.

దుర్యో : ప్రభావముగాదు, ఇంద్రజాలము.

శకు : మహేంద్రజాలము.

దుశ్శా : నిక్కము.

శకు : ఇందేమియు సంశయము లేదు.

దుర్యో : విజయమున నాసంశయము?

భీష్మ : ధర్మమునకా జయము సంశయము- సుయోధనా! "యతో ధర్మస్తతః కృష్ణోయతః కృష్ణస్తతోజయః"

దుర్యో : కురుపితామహా! మీకట్టి నమ్మకమున్న పాండవుల పక్షమున కరిగి జీవింపుఁడు.

భీష్మ : మూర్ఖుఁడా! నేను జీవములకు భయపడుదునా? స్వచ్ఛంద మరణుఁడనగుట నీవెఱుంగవా!

శకు : కావుననే యీ యుద్ధమున సర్వసైన్యాధిపత్యమును మీకుఁ గట్ట దుర్యోధనుఁ డిచ్ఛగించుచున్నాఁడు. దుర్యోధన సార్వభౌమా! అవునుగాదా?

దుర్యో : అంగీకరింతురా?

భీష్మ : అంగీకరింతును.

దుర్యో : తమ్ముఁడా! భీష్మాభిషేచనమునకుఁ బ్రయత్నము గావింపుము.

దుశ్శా : చిత్తము. (తెరవ్రాలును)

పంచమాంకము.

సంపూర్ణము

భీష్మబ్రహ్మచారి

షష్ఠాంకము

దృశ్యము 1.

(ప్రదేశము—పటకుటీరము)

(ప్రవేశము—అర్ధరాత్రమున జపముచేయుచు భీష్ముఁడు)

భీష్మ : (స్వగ) దీర్ఘసుమంగలి యగునట్లు దుర్యోధన పట్టమహిషి యగు భానుమతీదేవిని దీవింప సంకల్పించి, యిటకు రమ్మని వార్తనంపితిని. గాని యింకను రాదయ్యెను; కారణము తెలియదు. పది దినములనుండియు, రణమునల్పిన కారణమునఁ నాయవయవములన్నియును, విశ్రాంతిఁ గోరుచున్నవి. శ్రీకృష్ణుని యవతారమునకు సార్థకముగా భూభారమెంత చిత్రముగా వాయుచున్నదియో—

గీ. దేవదేవుఁడు, దేవకీ - దేవి గర్భ
జలధినుదయించె; పాపనా - శనముకొఱకు;
అట్లుగా దేని, తాను మా - ద్యవస్థ మూని,
సదయుఁడై రాయబారము - సలుపుటేమి?

కౌరవులలోన, నొకఁడైనఁ - గాని యతని
బోధ వినకుండు టేమి? [illegible] - భూమిభార
మణఁగుటకునయి ఘో[illegible] - నాహవమ్ము
జరుగు హేతువు ప్రభవి[illegible] - కొఱకె కాక

పాపమదివండె; పుణ్యా[illegible] - బద్ధమయ్యె
కలియుగంపు చిహ్నం[illegible]లు - గానవయ్యె
ధర్మసంస్థాపనముఁ జే[illegible] - దలఁచి, శౌరి
కాలసూత్రంబులను నెల్లఁ - గలయఁగట్టి

ప్రకృతిరథమును, నడిపింపఁ - బాలువడియె
సకలనిననాశ మిప్పటి - సంగరమునఁ
దప్పదెటుగన్నఁ దత్తద - ర్థంబెతోఁచె
నడుపుచున్నాఁడు శౌరి; పాం - డవులనెల్ల
వీరలెంద రెందఱుచేరి, - పెనఁగులాడి
యనియొనర్చిన ఫలము ర - వంతయైనఁ
గలుగఁబోవదు; నిజము—శ్రీ - కరముగాఁగ,
పాండుతనయులె యూధరా - పాలనంబు
సేయఁగలవారు; సంతత - శ్రీనిధాను
లగుచు శ్రీహరి సత్కృపా - ప్లాతులగుచు.

(తరువాత చేతనొక దివిటీగొని; రజక వేషమున దారిజూపు కృష్ణుఁడును, భానుమతి వేషమున ద్రౌపదియు ప్రవేశింతురు)

కృష్ణు : మహారాణిగారికి మార్గము ఇటు—ఇటు—

ద్రౌప : పితామహా! నమస్కారము !

భీష్మ : (స్వగ) భానుమతికాఁబోలును వచ్చినది. నావలన కౌరవులకు జయలాభ మెట్లునుగలుగదు. కావున, నీమొపతికి జయము గల్గునట్లు దీవించెదఁగాక ! పైన కాగలకార్య మెట్లుకానున్న నట్లగును. (ప్రకా) అమ్మా! నాకులాలంకారమా ! వచ్చితివా! నాసమీపమున, నవనతశిరస్కవైనిలువఁబడుము. నిన్ను దీవింపఁ బిలుగనంపితిని.

ద్రౌప : మహాప్రసాదము. (దగ్గఱ తలవంచి నిలువఁబడును)

భీష్మ : (చేయి తలపై నిడి) సతీ ! సౌభాగ్యవతీ !

గీ. సంక్షుభిత కురుపాండవ - సంగరమున
హీనులై నీరిపులు నశి - యింత్రుగాత !
నీపతికి శత్రువిజయంబు - నిశ్చయంబు
ఆమరణము సుమంగళి - వగుదుగాక !

ద్రౌప : స్వామి ' భాగ్యవతి నైతిని.

కృష్ణు : మహాత్మా! గంగానందన! నీ యాశీర్వచన మింతబలవత్తరం

బైయుండ నీ భక్తులై-పౌత్రులైన పాండవులకుఁగాని వారల దారయగు నీ ద్రౌపదికిఁగాని కొఱంతయేమి?

భీష్మ : పాండవులేమి? ద్రౌపది యేమి? ఆశీర్వచనమేమి ?

కృష్ణు : తమరిప్పుడనుగ్రహించిన మహాదాశీర్వచనము ద్రౌపదికిఁగాని భానుమతికిఁగాదు.

భీష్మ : ఏమి? ఈ మేలిముసుంగుచాటున నున్నది ద్రౌపదియా ?

కృష్ణు : చిత్తము.

భీష్మ : భానుమతి రానేలేదా ?

కృష్ణు : ఇప్పటికిరాలేదు.

భీష్మ : అట్లయిన చాకలి వేషమునందున్న నీవు నల్లగొల్లండవేనా ?

కృష్ణు : స్వామీ! బాలుని యపచారమును మన్నింపుము. సోదరీ! పాంచాలీ! తాతగారికి దయగలిగెను. ఇంక మన కీ వేషములేల? (నిజాకృతిఁజూపును)

ద్రౌప : (మేలిముసుఁగుతీసి నమస్కరించును.)

భీష్మ : సుమంగలీభవ! అమ్మాయీ! లెమ్ము. (ఆలోచించి తలవరికించి) కాలపికృతి కెవ్వరేమిచేయఁగలరు. కృష్ణా! నీవంటి సర్వజ్ఞుఁడు తోడునీడయై పాండవులకు దారిఁజూపుచుండఁగా - నాయాశీర్వచనమునకు భానుమతియేల పాత్రురాలగును?—నీ కృపచేతనే పాండవులు జయింపఁగలరని యెఱింగియు వెర్రి భ్రాంతిచే నేను భానుమతిని దీవింపతలచితిని. నీ వెఱుఁగనిదేమి గలదు?—సర్వము నీ లీలామాయైనది; పాండవులే జయింతురు. ఇంక నే నేమిపలుకఁగలను?—

కృష్ణు : పితామహా! కౌరవవిజయమున నీవెట్లును హేతుభూతుఁడవే యై యుంటివిగదా!. కావున నొకప్రశ్న కుత్తరమొసంగుము.

భీష్మ : కృష్ణస్వామీ! నీయాజ్ఞకన్యథాత్వముగల్గునా?

కృష్ణు : పదిదినములనుండియు మిమ్ముజయించు పూనికఁబాండవులు మిగులఁ బ్రయాసపడుచుండిరి. ఒక్కింత యుష్మన్మరణ రహస్యమెఱింగించితివేని కృతార్థులగుదురు.

భీష్మ : గోవింద! ఇంక నామరణ రహస్యమును దాచినందువలన మాత్రమేమి ప్రయోజనము? నాజనకు ననుగ్రహమున స్వేచ్ఛా మరణమునందఁగల నేను భూపతితుఁడనై నను నాయిచ్ఛవచ్చిన కాలంబునకే జీవన్ముక్తిఁగాంతును.

కృష్ణు : పోనిండు. తాముభూపతితులగు మార్గమైన దెలిపినఁజాలును;

భీష్మ : నన్ను సాధింపఁదలఁచ చితాగ్నిఁగూలిన కాశీరాజపుత్రికయగు నంబ యిప్పుడు జన్మాంతరమునఁది పేఁడిరూపున శిఖండియై యున్నది, నాకు పేఁడిన కంటఁజూడనని వ్రతము-కావున నా శిఖండి నెదుటనుంచుకొని వెనుకనుండి శరప్రయోగమొనర్చి నచో నే నస్త్రసన్యాసముచేయుదును-ఇదియే రహస్యము.

కృష్ణు : దేవా! పాండుసుతులు నీదయచే జయలక్ష్మి ననాయాస ముగఁ జూరగొందురు.

భీష్మ : జగద్రక్షకా! అఖిలాంతర్యామివగు నీవు నాకీమాట దక్కింప వలయునని నాచే ననిపించితివిగాని నీవెఱుంగని దేదిగలదు! అదిగాక స్వామీ!

గీ. పాండుసుతరక్షణంబు నీ – పాణితలము
నందెయుండఁగ మాకృప – యిందుగలదె?
ధరణి నీరూపకపు సూత్ర – ధారివీవ
గాన- నిడిపింపుమయ్య నీ – కాంక్షకొలది

కృష్ణు : మహాత్మా! ధన్యోస్మి! తిరిగి రేపు రణముఖంబున పార్థసార థినై శిఖండితోఁ గాన్పింతును.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

దృశ్యము 2.

ప్రదేశము—కురుక్షేత్ర సంగ్రామభూమి.

ప్రవేశము—ధనుర్ధరుఁడగు భీష్మసేనాధిపతి.

(పాట 21)

భీష్మ : ఓహో! సైనికులారా!

చ. మనవయిఁ గౌరవేశ్వరుఁడు - మానము ప్రాణముడాచియుంచె; నీ
రణమున నెల్ల వీరులుఁ బ - రాక్రమవైఖరి యొప్పఁగేల న
మ్మనుధనవ్రన్ ఘటింగొని యు - మోఘబలమ్మున సంగరమ్మొన
ర్చిన జయశీలుఁడై కురు - శేఖరుఁడింతతలంచి పోరుఁడీ!

ఉ. రాజులు కేలఁదాల్చి రిపు - కాండమువన్నెఁగ బారిపోకుఁడీ
మీ జనయిత్రులన్ సుతన - మేతలగా నొనరింపఁజూడుఁడీ
రాజితశౌర్యసంపద న - రాతులువెన్నులు జూపునట్టుల
వ్యాజధరేశభక్తియుతులై - ఘటియింపుఁడు కీర్తిసంపదన్.

(తరువాత-కృష్ణార్జునులు రథస్థులై ప్రవేశము)

అర్జు : బావా!

(అనుబంధము 21)

చ. ముదుకఁడుగాఁడితండు; రణ - భూములఁగేవల రుద్రమూర్తియై
సదమదమందఁజేయుఁ గలశాంబుధిఁ - ద్రచ్చెడు మంతరంబనన్
పదిదివసంబులయ్యె; నొక - పట్టున శ్రాంతివహింపఁడీతఁడే
బ్రదికిన నేఁడు, రేపుమన - వారిజయంబు నభఃప్రసూనమే.

కృష్ణ : అర్జునా! ఈదినంబున వెనుకటియట్లు మన కాందోళనంబుతోఁ బనిలేదుగదా! మనము భీష్మునెదుర్కొందమురమ్ము.

(ఇరువురును పరిక్రమింతురు)

కృష్ణ : మహాత్మా! గంగానందన! అంతయుఁ దమయాశీర్వచన బలమే! పాండునందనుల నెట్లుగెలిపింతువో.

భీష్మ : కేశవా! బంధువాత్సల్యములు భండనానంతరమునఁగాని భండనమధ్యమునఁగాదు. ఇప్పుడు మనము మనబలాబలంబులను ప్రదర్శించుకొనుటకే తగిన సమయమునుమా!

కృష్ణ : తమ యాలోచనము సమంజసంబైనది. పార్థా! పితామహుని యాజ్ఞానుసారము రణారంభము చేయుము.

అర్జు : తాతా! దేవవ్రతా!

గీ. బాలుఁడే సంగరమొనర్చె; - ప్రథమమంచు
పౌత్రుడేమూపె తొలుదొల్త - నాత్రమంచు
మాకు దుష్కీర్తిరానీక - ప్రాకటముగ
ప్రథమమునమీరె శరపంక్తి - వదలవలయు.

భీష్మ : ఫల్గునా! సంగ్రామధర్మమున కీశశభిమ లక్కరలేదు. ఐనను నీవు కోరితివిగావున, నేనే తొలుత బాణములను విడిచెదను.

(శరములు వదలును)

అర్జు : ఆర్య! ధన్యోస్మి! ఇంక నేనును రణారంభము చేయుదును.

(ఇద్దఱును యుద్ధముచేయుదురు)

(అనుబంధము 22)

కృష్ణ : అర్జునా! అర్జునా! ఈభీష్ముని మహాసంగ్రామకౌశలము నాకు భరింపనశక్యమై యున్నది. అశ్వశరీరంబులదం గుష్ఠ ప్రదేశమైన గాయముగాకుండ నుండలేదు. ఈడుమీఱినివాఁడయ్యెను నీతఁడు మధ్యందినమార్తాండ బింబంబుకై వడి వెలుఁగుచున్నవాఁడు, నీవింక నీతని నుపేక్షించిన మహాప్రమాదము కలుగఁగలదు. నీవుపేక్షింతువేని నాసమయ భంగము నకైన నోర్చి చక్రాయుధంబున నీ భీష్మునమస్తకంబును విధ్వస్తము గావింతును. (చక్రముధరించును)

(పాట 22)

అర్జు : (అడ్డమువచ్చి) బావా! యదునందన!

శా. బావా! పావనభంగిసల్పఁదగు; శుం - భత్రోకధసంహారమున్
నీవారిన్ మము; పాండునందనసుతా - నీకంబుఁగాపాడి మా
ప్రావీణ్యంబు యశంబు ధాత్రివికసిం - పం జేయు దే నాఁగుమా
యీ వేచక్రముఁదాల్ప నివఁగలవే - యీరేడులోకంబులున్.

బావా! యదునందనా! శాంతముఁదాల్పుము - పిన్నవాఁడనగు నాప్రార్థనంబాలకించి మన్నింపుము. సర్వక్రియాశక్తిస్వరూపుఁడవగు నీవే లోకసంహారమొనరింప సముద్యోగించిన నీరణమేల? ఈ మారణమేల? మాకీ ప్రేరణమేల? కన్నుమూసి

నంతమాత్రమున లోకవిలయంబాపాదింపఁజాలవే! శ్రీకృష్ణా నీబావమఱఁదులు పేరులను మహాశయంబును నిలుపుట నీ కవశ్యాచరణీయ కార్యంబుగాదే! జనార్ధనా! రమ్ము—రథా వరోహణంబు గావింపుము; నీకివే పునఃపునఃప్రణామందులు.

కృష్ణు : ధనంజయా! ఇప్పుడు నన్ను వారింపకుము; ఈవృద్ధవీరుని నిశితశరప్రకాండంబులచే నాశరీరము శతధాసంక్షతంబయ్యె— ఇంక నీతని రణప్రాగల్భ్యంబు నాకు దుస్సహము; రక్తప్రవాహ సంకులంబై కాయమెల్ల గాయములపాలయ్యె; యెంతని యోర్తును? రణమధ్యంబునఁ జక్రంబుదాల్చితినను దుర్యశంబు నకు నేను పాలైనను సమ్మతమే—దారివిడువుము.

అర్జు : బావా! శాంతింపవా! నామాటవినవా?

భీష్మ : అర్జునా! ఏల వారించెదవు? జగన్నాథునకుఁ నాపై ననుగ్రహంబుగలిగెను; రానిమ్ము.....తచ్చక్రానలజ్వాలలచే నా కంఠమును లుంఠనము గావింపనిమ్ము.....శ్రీకృష్ణా! ఆర్త శరణ్యా! మహానుభావా! సకలలోకారాధ్యుండవగు నీ చెయిదంబు లక్రమంబులన సాహసింపఁజాలువాఁడెవ్వఁడు?

(అనుబంధము 23)

జగతీరంగము నీనాట్యరంగము. సకలప్రాణి సముదాయంబును భవల్లీలారూపకంబు నందలి పాత్రంబులు, హేకృష్ణా! నన్ను వధింపరమ్ము. యుష్మచ్చక్రాయుధానలజ్వాలలం దాహుతిగా నున్న మత్కంధరంపు భాగ్యమే భాగ్యము.

సీ. అంభోధరశ్యామ - గంభీరకాంతి, ది
శాంతరంబులకు తే - జంబునీయ
వనమాలలిరువంక - ఘనవక్షదేశమం
దతిలోక మోహనా - కృతినొసంగ
పదునాల్గు జగముల - భరియించు చిఱుబొజ్జ,
యదరుపాటున - సుంతకదలియాడ
అఖిల సంచలితమై - యంసప్రదేశంబు
పైమున్న వచ్చని - పటముజాఱ

గీ. గ్రీడినదలించి చక్రంబు – కేలఁదాల్చి
నేఁడు గాంగేయువధియింతు; – నిన్నుఁగాతు
ననుచు, నభిముఖమైవచ్చు – నప్రమేయు,
దివ్యతేజఃప్రపుంజఁబు దిక్కునాకు.

(పాట 23) (నమస్కరించును)

కృష్ణు : (శాంతినంది) శాంతనవ! భక్తవిధేయుండనగు నా హృదయ తత్వంబు నెరింగిననీవు, బలవత్తరంబులగు భక్తిపాశంబులచే నన్నుఁ గట్టివేసితివి. ఇంక నేను భక్తపరాధీనుండనైతిని. నిన్ను సంహారింపఁజాల. నీవచించిన తెఱంగుననే పాండవులకు విజయం బగుఁగాక!

భీష్మ : మహాత్మా! నీ యభీష్టంబెట్లో యట్లుగావింపుము.

(తెరలో)

ఓరోరి గాంగేయా! ఇప్పుడెందుఁబోయెదవు? నిలువుము. భార్గవ రాముని జయించి నాఁడుదక్కితివిగాక, నాటి యంబయే నేడు శిఖండియయ్యె, త్వత్ప్రాణహరణంబునకు సంసిద్ధనై యుంటిని.

భీష్మ : శ్రీకృష్ణ! ఇదియెల్ల నే నెరింగినవిషయమే! మరల నిప్పుడీపేఁడి కి వీరత్వమేల? మరణింప నేనే స్వఛ్ఛందముగ సంసిద్ధుఁడనై యుంటినిగదా!

కృష్ణు : ఔ నిది నిజమే! శిఖండీ! తొందరపడకు; భీష్మమరణమునకు నీవే హేతువౌదువుగాక!

(తెరలో) మహాభాగ్యము.

భీష్మ : పార్థా! నీతో నింకొకమాట చెప్పవలసియున్నది.

అర్జు : పితామహా! సావధానమనస్కుఁడనై యున్నాను.

భీష్మ : గీ. నాదుజననుని వరముచే – నామరణంబు
సమ్మతించినయపుడు పం – చత్వమందఁ
దెరవునాకుగలిగె; నంత – వఱకు బ్రదుక
సంపవశయ్యనునాకుఁ గ – ల్పింపుమయ్య.

అర్జు : స్వామీ! అట్లే యొనర్చెదను.

(శిఖండి ప్రవేశము)

భీష్మ : (శస్త్రసన్యాసముచేసి కన్నులుమూసి) గోపాలకృష్ణా! ఈ పేడిని చూడనోప! శీఘ్రముగ మీకార్యము దీర్చుకొని యీ శిఖండి నావలకంపివేయుఁడు.

శిఖం : శ్రీకృష్ణదేవా! నా కానతియేమి?

కృష్ణ : శిఖండీ! అధర్మయుద్ధంబని లోకంబువాకొనకుండ నర్జునున కెదుటిభాగంబునఁ గూర్చుండుము; నీ వెనుకనుండి యర్జునుఁడు బాణములు వదలును.

శిఖం : (అట్లేచేయును)

అర్జు : (బాణములు విడుచును. భీష్ముడు నేలపైబడును అర్జునుడు అంప శయ్య కల్పించును)

భీష్మ : అర్జునా! దాహము దాహము.

అర్జు : తల్లీ! పాతాళ గంగాభవానీ!

ఉ. ఆలములోనఁదాత భువ - నైకధనుర్ధరుత్యాగి నీసుతున్
జాలిఁదొలంగి శాతశర - జాలము పాలొనరించినట్టి దు
శ్శీలుఁడనే మొగాన నినుఁ - జేరఁగబిల్తు సహించి తల్లీ! పా
తాళసురావగా! తనయు - దప్పినిదీర్ప సముద్భవింపవే.

(బాణము వేయును)

పాతాళగంగ ఊర్ధ్వధారయై భీష్ముని నోటియందుపడును.

కృష్ణ : మహాత్మా! కురుక్షేత్రసంగ్రామమునం దర్ధాంశము గడచి పోయినది. మిగతకొలఁదిరోజు మీదయచే సత్వరముంబుగఁబూర్తి కాఁగలదు; తమకిప్పుడేమి కావలయును?

భీష్మ : వృద్ధుండనగు నాకిప్పుడు లోకమంగళమునకన్నఁ గావలసిన దేమి? అట్లగుట కనుగ్రహింపుము.

కృష్ణ : తథాస్తు. (పాట 24)

(తెర వ్రాలును)

సంపూర్ణము

శ్రీరస్తు.

అనుబంధములు

(ము. వెం. చె. కే.)

1—గంగా శంతనులు డైలాగ్.

శం: తలిరుఁబోఁడి యీపసినిసువునుపయఁ, దలఁచి విడువు నిన్ను ప్రార్థింతున్। చలముమాని మనవినిగైకొమ్మా. చంపవలదునుతు ముద్దులగుమ్మా! । తలనుదాల్పఁ దగినపూవుఁ. దగునె యగ్నివేయఁగా కలికి మానుము దిఁ జండితనంబున్, గసికరమున్ దలఁపవగున్ మనమున నీతనయుపయిన్ ॥తలి॥

గంగ: ఓ మనోహరా! చాలుచ్చిరా, కల్లమూఁకన్ జంకల్దవునే। నామనమ్మెఱిఁగి నన్నిటులాడన్ అన్యాయంబయ్యెనుఁగాదే, నేమాత్రము వాకొనవలెనే! మీ, రెఱుఁగరేమి భూమిపాల! సమయము ॥త॥

2—గంగ.

నానియమంబిదిగాదుసుమా, నన్నిటులనూరకుమా! నరవర ॥నా॥ ఏనెది నేసిన దానికి నొడఁబడె, దీవని నమ్మితినమ్మితి నాయెద మానసముననది మఱపునుగొనినను, మానకదూఱుట మాన్యంబెటు, ప్రియ ॥నా॥

విడుతెంపునయమని యెడఁదఁదలంపకుము, నుడివెద నాప్రతినన్ వినుమా, । ఋడుతను నినువిడిచెద నాసమయము, విడునలోకములు దలక్రిందైనను ॥నా॥

3—శంతనుఁడు.

కలికీ కరుణింపు మన్నింపు, కసిగంపుమునుసీ, కన్నకుమారున్ ॥క॥ ధర "నపుత్రస్య గతిర్నాస్తి" యనుచున్, పరశాస్త్రంబుల్ కొనవా వినవే। తరతి పుత్రహీనులకున్ దాఁటన్ గాఁ ఎతర భవసాగరమున్ దలఁపన్ ॥కలికి॥

4—శంతనుఁడు.

చాలుచాలు చాలు మదవతీ, జడమతీ, చటులఘోరగతి నిటు సలిపెదె ॥చాలు॥ నాతిగా నిన్‌సృజించిన యా, ధాతకున్ లజ్జలేదే నిజముగ ॥చాలు॥

ఇట్టులొనరింప నీయెద యెట్టులొప్పెనే, హీనురాలా! దుర్మార్గురాలా! ఛీ! । కట్టిఁడితనమునఁ దనయులజంపెదు, కాంతలు ధరఁ గలరే కుమతీ ॥చాలు॥

5—వ్యాసుఁడు.

హర! హర! హర! శర్వా మ, హాకాల! గౌరీవర! ॥హర॥ కరటిచర్మచేల! ని, ర్భరకృపాలవాలా! యో, పరమభక్తపాలా! వాగ్వరనుత భవహర! భవహర ॥హర॥

లీలాహతదుష్టదనుజ, జాల, ప్రళయఖేలా, శివ। హాలాహల కాలకంఠ యభవ! త్రిపురహర! భవహర! ॥హర॥

6—వ్యాసుఁడు.

స్వార్థమోహా దా, హమునను బడి చెడిపోకుమా, లోకార్థము మనమా ॥స్వా॥ వ్యర్థమగును జుమ్మా, సకలము పరమార్థమొకటే స్థిరంబు సుమ్మా ॥స్వా॥

7—శంతనుఁడు.

ఇన్నాతిసోయగము, యీపాటిపరువము, ఎన్ననెవ్వరితరము సఖుఁడా అఅఅ ॥ఇ॥ అహ్హా రే! నారీ, ఔరా! యొయ్యారీ, ఇయ్యతి వను బోలిన మదగజగామిను లిలలఁ గలరే సఖుఁడా అఅఅ ॥ఇ॥

8—పాటలసంఖ్యరాని దాశరాజు—నాకెంతో కోపం.

9—భీష్ముఁడు.

హరి! రాధానాథా! ప్రభూ! కృష్ణా ॥హరి॥
హరి! రాధానాథా! వేణుగానలోలా ॥హరి॥
జనకాజ్ఞన్ దీర్పన్,
ఘనజ్ఞానంబీరా ప్రభూ! కృష్ణా ॥హరి॥

10—భీష్ముఁడు.

సత్యవతీ పితృపాదా! రాజా! సత్కరుణాలయా! కృపఁగనుమా సత్కరుణాలయా ||స|| సత్యవతిన్ భవదీయసుతనా, జనకునకిడు నీ మనమేతీ ర్తున్, జనకపదముసాక్షి, కృపగనుమా, జనకపదముసాక్షి ||స||

11—సత్యవతి.

ప్రాణనాథ! నన్ను నిటుల వాసిపోయెదే ||ప్రాణ||
శ్రీనిధాన! నీదుచరణసేవ నాకిఁకెట్లబ్బెడు ||ప్రాణ||
నీదాసిని ననువీడియు, నీదిక్కున కేఁగెదె?
నీదిక్కునకేఁగిన, నేదిక్కిఁక నాకుఁగలదు ||ప్రాణ||

12—దాశరాజు.

నా, కేసినూశినా, నావాశినూశినా,
న్నా, యేసాన్నినూశినా, యేయింతి పైమడదూ ||నా||
మీసాన్ని సవరిచ్చి, రోసాన్ని నూయిచ్చి
కూసింతకనుగీటె, గుమ్మైపోవాలె ||నా||
ఇందరిలోపాల సందూరుడోలేను (అరెమంతిరీ)
ఎండిమొలతాడెట్టి, దండిపాగాసుట్టి
అందం సందంగలిగినేను, జోసుమీర నిలుసుండీ
డాబుసరి సానాసెత్తె డంగైపోవాలి |నా|

13—మాధవి.

కనుఁగొనుము, నృపసమిది, చనువుమీఱ |గను|
వనరుహనేత్రుల, వారిజాక్షి |కను|
ఈతఁడె మాగధుఁ, డీతఁడె సాళ్వుఁడు
ఈతఁడె వంగ మ, హీతలేశ్వరుఁడు |సకి|

14—దాశరాజు రాణి డైలాగ్.

రాణి : పెల్లాడ యెల్లాఁవురా, నీముండమొయ్య! |పెల్లా|
పెల్లాడయెల్లాఁవ, పెల్లాన్ని దెచ్చావ?
రండిపో మీయిద్దరికి పిండొంట లెడ్తాను |పెల్లా|

దాశ : ఛీ! లేదె! పెల్లాడిన నాయెంటరాదె? మనమంతిరి నడుగరాదె, నేనాడకనలు పోలేదే,

రాణి : ఔ! లేరా! నేనంతయెఱుగుదుపోరా! నీ
వైన చెప్పవేమిరా! మీయిద్దరి తిత్తోలుస్తారా!
పెద్దపీటమీన యిద్దర్నీ గూసుండమెడ్తా. మంచివాటమైన పొర
క్కట్టి చేతనుబట్టా, పెద్దబొబ్బట్లు, మంచిలడ్డూలు, నేతిగారెలు,
పందారబూరెలు,
అన్నింటిమెడ్తా, ఆనందమెడ్తా
ఇద్దరిజుట్టుముడెట్టి యీడ్సీడ్సికొడ్తా ।పెల్లాడ।

15—అంబ.

హా! సాళ్వరాజా! యీవిధమున న, న్నాడుటన్యాయమే ।హా।
వీసమేనీ, దోసమెఱుఁగని నీచరణదాసిని నీవయయో ।సా।
మదీయమానస మెఱుఁగగలిగి తా, మసంపద పాడియే, హా
దీశ, నాయెడ, నింకనైన నెంచవేకృప, యేలవేనను ।సాళ్వ।

16—అంబ.

సదయా! వరింపరాదా, వాదా ।సద।
(వర) మదనసదృశతేజా! రాజా! మదనసదృశతేజా! రాజా!
మదనసదృశతేజా, మదనసదృశతేజా ।సదయా।
గతిలేని సతికయో,
ధృతిశరణమిడుట తగదే, యాహా ।శర।శర।సద।
మతిలోన కరుణలేదో, సతిప్రోవధర్మమూనో, కాదో!
ప్రోవధర్మమానా, కాదో, ప్రో, కాదో, ప్రోవధర్మమాను, ప్రో।
ధర! నినున్ వేఁడెదన్ కాంతా! హా
ధర్మరతా! ధీరోదారా! ధర్మరతా! ధీరోదార!
ధర్మరతా! ధీరోదారా! ధర్మరతా, ధీరా, ధ। ధీరా। ।సదయా।

17—అంబ.

చెడుగతినేఁబడితినే, స్త్రీత్వము గోల్పడితినే ।చె।
ఈవరీభవం దేగతిదీరున్, ఈజన్మంబిఁక నటుగడ తేరు ।చెడు।

ఓగుణభవనా! ఓజగదవనా!
నాగతి, కానన్ నవయుటయేనా ।చెడు।

18—భీష్ముఁడు.

నమస్కృతులయ్యా దేవా! సద్గురూ ।నమ।
శమ దమ గుణములు, శస్త్రాస్త్రవిద్యలు
తమకడసేర్చిన త్వత్పదరాసు (నమ)

19—అంబ.

సుజన గణావనా శౌరీ!
సుమనోహారీ! యరిజన భీషణ (సుజన)
ఉరుకృపావసతి స్మరనిభాకృతీ
విశ్వలోకపతి శాశ్వతసుకృతీ
విదళితాఘతతి, వినుతామరపతీ (సు)

20—సత్యవతి.

ఎంతటి దోషముసంఘటిల్లె తుద కెంతటి దుష్ప్రాప్తముగలిగె నకట (యెం) ఇంతటి పాపంబెటులువోవునో; యెటుల మద్వంశమున కెసఁగునో శుభం (బెం) హా! యీశ్వరా! నాదుసంతతి, కథోగతి నీగతిగూర్చితే ప్రభూ! న్యాయమనక యుయ్యోయీ బాలునిసయితము గడురోగమునన్ద్రోతే సంశ్రితాళిబంధూ, గుణ సింధూ! శాశ్వతకీర్తి సదమలమూర్తీ (ఎంత)

21—శ్రీ కృష్ణుఁడు.

సురేంద్రనందన! నను విడుమి దేయా, దురాత్ము భీష్ముని శిరమున్ముదం చెద
భరింపశక్యముగాకున్నదిగా, స్ఫురచ్ఛాంతనవ ఘోరశరంబుల్
తరంబెనినుబోంట్లకున్ గెలువ నావరాక్రమాభ్యుని దురంబునందున్ ను।
గాంగేయుతోలుతఁ జంపి పిదపన్ ఖండించెదఁ గురురాట్సైన్యంబున్
కరగతమొనరుతుఁ గురుకులరాజ్యము గడకసుధర్మజునకు నిక్కముగ।

22—అర్జునుఁడు

మనవిఖినుమ నీవే చక్రముగొన, మాధవ! యేనరులాజిని నిల్చెదరు
ఏగతిని గెల్చెదరు (మ)

సీతులుసెప్పితి, గీతలుపల్కితి, నీవేకలనికినను బురిగొల్పితి
పితజె ధర్మంబెల్లబోవిడి, యిటుకడుకనలునఁ జక్రముపట్టెదెను

23—భీష్ముఁడు

నీ నిరుపమాన చక్రాహతిన్ నాశిరమ్ముద్రుంచరా
నిర్మలా, నిశ్చలా, నిర్వికల్పా (నీ)
కన్నుదోయి యానందబాష్పములు, గార్చుచుండఁగా
జిహ్వకృష్ణకృష్ణాయనన్ నా, శిరమ్ము నీదుపాదములబడవలెన్
వైరిభీషణా, సాధుపోషణా! మంజుభాషణా! (నీ)

24—భీష్ముఁడు

నీమాయగన నెవరివశమురా, నిఖిలసృష్టిస్థితివిలయకారణా నీ
మాయామేయము ప్రపంచము, మాయ నీదు లీలావికారము
మాయఁజిక్కుమాదృశుల పాథ్యమును మాయసేయుమటు
మాయలకాఁడా; (నీ)

పాటలు

(గ్రంథకర్తగారివి.)

1. శంతనుఁడు.

సురట – త్రితాల్.

ఓ పుత్రప్రాణహారిణీ! ఓ! హా! ఖలకార్యప్రచారిణీ (ఓ)
భువన కంటికీ నీమూలమున, పుత్రసప్తకము గోలుపోయితిని
యవనీతిని నిన్ను గౌరవించెద నటవే కుటిలాత్మకదురాశయా(ఓ)
అవనిని పశుపక్ష్యాది జంతువులకైనను సంతతిపై బ్రీతిగల్గు,
ప్రకృతి విపరీతగుణంబుగల్గిన పాపినీ నిన్ని కేమందునో (ఓ)

2. గంగ – శంతనుఁడు.

హైలాగు, మోహాన—దాద్రా

శంత :దురితమే, దురితమే, పరమ కఠినమానసయిది (దు)
పరులకిటుల సలుపదగదు నీ రాక్షసగుణంబుమాను............
గంగ : ......పలుకవలదు—మమతచనదు కులము నిలుపబోలదూ
శంత : (ఔర) హారిహారి యిది సుకృతంబా,

గంగ : ....నాకదియే ఘనసుకృతంబా
శంత : ....విడనుసుతుని,
గంగ : ....విడచెద నీను,
శంత : ....ఇంతపంతమేటికే (దురి)

3. గంగ, హింజోల్—ఆది.

దురాశన్ మదిని విడువుము శంతనూ (దు)
నిరాశన్ గొనుము విమలచింతనా (దు)
తనయులపై గాంతకొత్మోడవైనను మనమునసాపై
మమతవిడువుమా చనియెద నానందమున సు
రపురికి మనందగును నీవని సుతునితో (దు)

4—శంతనుడు. సురట-(దాద్రా)

వారేయెయ్యారీ యీమహజనశి (వారే)
నీరే జంబులగేలెడు నిర్మల నయనముల సొబగు కారు
ణ్యము దోవఁజేయు కమల నిభంబగు వదనము (వా)
భువికిది గుతటితొక్కాంతియొ తనుపుగనిన సౌందర్యమొ
మరల జననమునుగాంచిన సురాపగయొ సురాంగనయొ (వా)

5—దాశరాజు. బ్యాగ్-త్రితాల్.

నాకెంతో కోపమొచ్చిందీ నాయింటివాన్ని నేను కొట్టవలసొచ్చిందీ (నా
ఒకల్లైన నామాట కొప్పకొనకున్నారు కాకపోతే రాణి
నన్ను గడ్డిపరకనుకుంది (నా)
భూమి మీాద అందరికీ పొయ్యేకాలముట్టింది సావిరంగ
నేనింక సచ్చిపోతానియ్యాల (యెం)

6—దాశరాజు-రాణి. బ్యాగ్-త్రిశగతి

ఎందుకీ పెతాపము నీవేడుత్తున్నావొకాని తొందరేల పొరక
పూజ చాలురా నీకు చాలురా మంచివేళరా పాడు
గోలరా యింక నేలరా (యెం)
ఉండుండు నీకియ్యాల ఉండరాము లుండాయ మెండైన
పొరకకట్ట రెండైపోతాదోలె చెంపేను వీపుమీాద చిర్రు
బుర్రు మనకుండ వండంటె కాపురాన్ని పాడుసెయ్యాదలిశాప

7—సత్యవతి. (ముఖారి-త్రితాల్)

జీవితేశ నాజీవనమిక నే త్రోవసలిపి పోయెదరో సదయా (జీ)
హావిధి యికమీాయనంతరంబున నీపురినాకు శ్మశానమే కాదా

8—భీష్ముఁడు. (మధ్యమావతి-త్రితాల్)

జనకా తమ వరదానము శిరమున ధరియించెదగా పరమా
దరణమునకు బ్రహ్మానందము గనుగొంటిని (జన)
ఈవరదానము భారత భావి మహాసంగరమున దేవా నా
నాకనుకూలం బగును శుభంబగు వేళల! (జన)

9—దాశరాజు. (చాపుతాళం)

ఇయ్యాల నేపాడుమొగము నూశానో నాకెయ్యారు పాడు
శకునాలూ (ఇ)
వియ్యానికెళ్ళితే దయ్యాలు వెంటబడి కయ్యాని కొత్తేను
కంగారు పడ్డాను (ఇ)
కాశిలోపల రాజు కన్నబిడ్డలకు పెళ్ళంటేను నేబోయినాను
నాచక్కదనము దానికి నచ్చలేదేమొ నా మీాదకన్నెయ్య
లే దొక్కపాలైనా (ఇ)

10—దాశరాజు-రాణి. (ఆదితాళం)

అప్పుడుదప్పిన పారకపూజ నీ కిప్పుడు తప్పదురారా (అప్పు)
గొప్పరాజువలె సాయంకాలానికి, గోటుమీాఁదనీవెల్లితివా
చెప్పుదెబ్బలిక చాలవురారా చీపురుదెబ్బలుతిందువుగానీ (అ)

11—భీష్ముఁడు. (ముఖారి-త్రిశ్రగతి)

అమ్మానీవార్తి గొనకుమ కూమ్మా యిట్టేచ్ఛనరుగుమమ్మా పా
రపడితిని మాయమ్మా (అ)
నీదుహృదయమిపుడు డన్నా ధీనముగుట నెఱుగమి నిను సోదరీ
యుగంబుతోడ సుఖముం జేరిచితినిందు (అ)
సాళ్వభూమిపతిని నీవు [illegible]త్రితి వలచితివేనియు నాతనిదరి
కిపుడు చేర్తునమ్మా ధృతి [illegible]నుమమ్మా (అ)

12—సాళ్వుఁడు.

ఛీఛీఛీ, జారిణి, కలుషప్రచారిణీ (ఛీ)
స్వచ్ఛందసంచారిణీ, ప్రళయాహంకారిణీ (ఛీ)
నిరుపమాన కాశీరాజాన్వయ నీరధికిని దీరని కళంకమును,
దరికొలిపి భీష్ము దరిజేరితివే, పరమ నిర్భాగ్యవతి, దుర్గతి (ఛీ)
ఏమని తలచితివి సాళ్వునీ మది, కామవశుండై నినుబోలిన
దు, మ్మర్మురాలి గవసెదననుకొంటివే కలుషనిచయ, కామినీ
భూతమా (ఛీ)

13—భీష్ముఁడు

అఘరహితా, సుకృతాత్మవు జననీ, విఘటనమయ్యె నీ, విధ
మున తల్లిరో (అ) ఏమి సలుపగల, నెటు దయగనగల, నీ
మహినే బ్రహ్మచారినం చెఱుఁగవె (అ) నీమదిగోరిన భూమీ
శ్వరుతో, నో మానవతి సు, ఖంపువరింపుము (అ)

14—అంబ (ఆదితాళం)

ఎంతని యిఁకను, శాంతినిగనెద, స్వాంతముననో మృత్యు
దేవతా (యెం) పంతమున న న్నంతముశలుప, వెంతటి
కఠినహృదయురాలవో (యెం) ఈ తాపము స, హింపగగలనె
చేతంబు నిరసించె జగంబును (యెం)

15—అంబ—బీన్‌పలాస్—రూపకం.

ఆహాహా యెటుల్ సైతునో (అ) మహాభీల దుఃఖంబులన్ (అ)
దహింపకనయ్యోన్ దేహంబు నాద్యంతమున్ ఆఆఆఆఆ యెట్టి
ఘోరపాతకంబు లేనొనర్చియుంటినో ఉభయభ్రష్టత్వము మరి
యుపరిన్యాస మనుట యిదియేయని యిప్పటి కనుభవముచేత
దెలిసికొంటి (ఆ)

16—పరశురాముఁడు-మాల్‌కౌజ్-త్రిశ్ర.

నాపాణిన్ దాల్చి పరశు వేపడగించెద నీభువి భూపాలక కోటి
నెల్ల బోలియగన్ సలిపెదన్ భుజబలోద్ధతులచే (నా)

చింతిలకమ్మా రమణీ నంతద్రొలగ జేయువాడ నంతిమునొందించె దనీ యరుల పరశుధారచేత (నా)

17—పరశురాముఁడు, భీష్ముఁడు (డైలాగు)

పర : బాలుఁడ వెఱుఁగవు నా బలమున్ దూలించెదనీ దోర్బల మెల్లను (బా)
భీష్మ : జయమిాభువి నీ శ్వరాధీనమగు చలమేటికిభూసురవీరవరా (జ)
పర : ......బహుక్షత్రియులను గడచెను మద్భుజబలమున్ ప్రకటింపగ లేనైతిని (బా)
భీష్మ : సమరమునకు ఉకవేలా?—
పర : ....పరశుసద్రుచాల్చితి వే రారా
భీష్మ : వస్త్రములు చాలునో ధీరా
పర : ఇకరారా తడవేలా (బా)

18—అంబ—చక్రవాకం—ఆది.

అంబా సద్గుణనికురంబా [illegible] మహిమాన్వితాంబా (అం)
నిరంతరము నీ పదములు గొలిచెద సురాసురాఖిల సన్నుతవరదా వరా
త్పరీహారి పతితపావనీ కరధృత నిరుపమ గంభీరాయుధ (అం)
ఈజన్మను సలిపిన నాదోషము లెల్లను దయతో మన్నింపగ దవే పూజితాఖిల సిలింప స్వయంభూ మరుజన్మను భీష్ముని సమయింపవె (అం)

19—సత్యవతి. నాదనామక్రియ-రూపకం.

ఏమిసేతు దైవమా నే నెటుల బ్రదుకుదానసింత శ్రీమహి తంబగు వంశము తుదిని కూలిపోవునుగద (యేమి)
పతిగతించె నేకసుతుఁడు బహుంతరరోగాన్వితుఁడై ధృతిచెడి మరణింపనుండె దురదృష్ట మేమోయిది (ఏ)

20—భీష్ముఁడు. సింహేంద్రమధ్యమ.

హే యాన్వితమిాజగంబు మాయా పటుభీషణ దుచ్ఛా యా దీనికొఱకు సమతపోధూా (హే)

సారరహితమైన సంసారబంధము మానవులకు తీరని ఘనపా
శమగుచు బంధించును దృఢతరముగ (హే)

(సాకీ) దారాపుత్రధనాది సంబంధబంధంబే
మానవపూర్వ పునర్జన్మములకు హేతుభూతంబూ

(మిశ్ర) ఈ సకలజగత్తులోన వీని సంఛేదించిన జనులకు జన్మ
దుఃఖ జలాదుఃఖసంక్షోభము గలుగదయ్యా (హేయ)

21—భీష్ముఁడు (ఈతీరుగా బల్కిన నానాలుకనలె)

సంగ్రామమున్ సల్పెదు మీవైరులను ద్రుంపదగునురణమున్
సలుపంగాజనుఁడూ మీబాణాసనంబుల గొనుఁడిక మీ
మహాబాణాసనములం గొనుఁడిక రిపులను బరిమార్పఁదగు
ఘోరముగ (సం)

పటుతరమగు పాండవసైన్యములన్ భరంబయిన మీ పౌరు
షంబుల పరాక్రమంబున ద్రుంచి వేయుడీ కడున్ రయంబున
కడున్ రయంబున (సం)

22—అర్జునుఁడు (నావలుకులు వినదగు మట్టు)

ఈరణమును గనుగొన భరముగ దోచెను మనమున నెది
యును దోఁపదు హరియీ (రణ)

ఆభీష్మున్ గనుగొనన్ కాలరుద్రునిగతి వెలిగెడు నేవగిదిని
యీసమరము సేయదగునో తెలియదు (ఈ)

[illegible]ములు గతియించెనుగా మదమొకయింతయు నణగ
దుగా - ముదుసలి యీతడనుచు దలచిన యీ - గతియసా
ధ్యుఁడై కాన్పించె (ఈ)

23—కృష్ణుఁడు, అర్జునుఁడు, భీష్ముఁడు. బ్యాన్-చాపుతాళం.

(ఈశరముచేత నాశనము జేసి యీపోశనము మట్టు)

ఈరణమునందు మీము మారణము జేసిమా - భూమణురవకు
భీతిసలిపెను గనుడీ (ఈ)

కృ, అ : బాహుశౌరులకు వృధా వివా - దమేలమానుడీ
భీ : వీరసూనులయిన మదిని భీతిగొనక నిలువుడి - అదరు బెద రు లికనేలా-
కృ, అ : అటులయిన శరముగొనవేలా-
భీ : శస్త్రమునగూల్తురా బాలా - ఛీబాలా ఛీబాలా (ఈ)

24—కృష్ణుఁడు. బ్యాన్-ఆది.

అక్రమమో, సక్రమమో, చక్రంబున ద్రుంపకవిడువను గను పదిదినములనుండియు నొకవిధమున - పరాక్రమము జూపెడు బ్రహ్మచారి - పదనుశరంబుల బడలెశరీరము - వదలన్ భీష్ము వధించివైచెద (అ)

25—భీష్ముఁడు, పూరికల్యాణి—ఆది.

పాహిపాహిమాంపాహి దయానిధి బహుళభవహరణ పావన చరణా (పా) అమలసుగుణ విదితచరిత - విగతదురిత విపుల [illegible] సలిల భవపాదాంబుజాత - సకలభువన స్వయంభూత సోమసూర్యవిలోచన సుచునోవిధాన సూరిసన్మాన (పా)

మంగళం.

మందరధర - మంగళకర మంగళంబురా (మం)
మారసుందరా - శ్రీరమేశ బోధివరా దాసభరణా దోషహరణా దానవేశనాశా రాజరాజేశ్వరా - పరాత్పరా - శ్రీనివాస జగదీశా శ్రీరమానాయకా జగన్నాయకా (మంద)

సంపూర్ణము